

ČASOPIS PRE KNIHOVNÍCTVO

KNIŽNICA

DIGITALIZÁCIA

ŠKOLSKÉ KNIŽNICE

DETSKÝ ČITATEĽ

E-KNIHY

KNIŽNICA A KOMUNIKÁCIA

KNIŽNÁ KULTÚRA

BIOGRAFISTIKA

ZAHRANIČNÉ KNIŽNICE

štvrtročník
číslo 04
2021
ročník XXII.

2021

Slovenská národná knižnica vydala v roku 2021 tieto publikácie:

STREDOVEKÉ RUKOPISNÉ FRAGMENTY Z FONDOV SLOVENSKEJ NÁRODNEJ KNIŽNICE

A V KNIŽNICIACH ZAIJOVCOV, AONIOVCOV,
UČENEJ SPOLOČNOSTI MALOHONTSKEJ
A ANTONA AUGUSTÍNA BANÍKA

Katalóg nadväzuje na publikáciu vydanú v roku 2019, v ktorej autor analyzoval zlomky pochádzajúce z fondov františkánskych knižníc. Druhý diel edície čitateľom sprístupňuje ďalších 94 rukopisných fragmentov z 11. až 16. storočia, ktoré boli identifikované pri prehľadávaní zbierok Slovenskej národnej knižnice a knižníc Zaiovcov, Aponiovcov, Učenej spoločnosti malohontskej a Antona Augustína Baníka. Spracovanie jednotlivých zlomkov spolu so zaradenými odbornými štúdiami prinášajú cenné poznatky o knižnej a hudobnej kultúre stredovekého Slovenska a súčasne o činnosti kníhviazačov v novoveku.

Autor: Eduard Lazorič
Rok vydania: 2021
Vydavateľ: SNK
Počet strán: 260

Publikáciu je možné objednať e-mailom na adrese objednavky_knihy@snk.sk
alebo telefonicky na čísle 043/2451 277.

číslo 4 | 2021 | ročník XXII.

vydáva Slovenská národná knižnica

www.snk.sk

ISSN: 1336-0965

Zodpovedný redaktor

Mgr. Eva Barnišinová
e-mail: eva.barnisinova@snk.sk
tel.: 0915 071 840

Výkonný redaktor

PhDr. Darina Auxová, PhD.
e-mail: darina.auxova@snk.sk
tel.: +421 43/2451 277

Technické a grafické spracovanie

Mgr. Jana Nemcová

Adresa redakcie

Slovenská národná knižnica
Nám. J. Cígera Hronského 1
036 01 Martin
e-mail: redakcia@snk.sk
tel.: +421 43/2451 304, 277

Redakčná rada

Ing. Katarína Krištofová, PhD.
Mgr. Katarína Buzová, PhD.
Mgr. Szabolcs Dancs
PhDr. Jana Huňová
Mgr. Iveta Hurná
Katarzyna Ślaska
Mgr. Michal Sliacky
Ing. Silvia Stasselová
Mgr. Norbert Végh

Časopis vychádza 4-krát ročne
v elektronickej verzii.

<https://www.snk.sk/sk/obchod/edicna-cinnost/casopis-kniznica/archiv-kniznica.html>

Imprimované: 28. 12. 2021

Milí čitatelia,

väčšina z nás si dáva predsavzatia na začiatku roka. Pre niekoho ide o symboliku, pre iného o akúsi tradíciu, a predpokladám, že viacerých pravdepodobne nakopne povianočný elán, vďaka ktorému sa akosi častejšie pristihneme pri odhodlanejších vyhláseniach typu „CHCEM!“ Osobne si zvyknem niečo predsavziať pred výraznejšími životnými zmenami. A jedna mi bola dopriata len nedávno – lúčim sa s časopisom Knižnica. Verím, že začaté dielo bude pokračovať v dobre našliapnutom tempe a zvládne všetky výzvy, ktoré mu budúcnosť prinesie. Mojm aktuálnym predsavzatím je profesionalita, zodpovednosť a disciplína pri každom projekte, na ktorom budem spolupracovať v rámci svojej novej práce. Zároveň som si dala do nového roka ešte jedno predsavzatie – častejšie si dopriať výzvy. Také, ktoré by ma motivovali a pozitívne menili moje myšlienky i správanie. A nevádi, keď sa mi občas nepodarí splniť vytýčený cieľ, pretože práve takéto mini pocity víťazstiev a prehier nás posúvajú dopredu a formujú naše osobnosti. Nestrácame istotu vo vlastných rozhodnutiach, nestávame sa súčasťou masy. Sami seba vychovávame k tomu, aby sa z nás raz stali silní jedinci, schopní povedať a relevantnými argumentmi obhájiť vlastný názor.

Doprajme si teda výzvy – každý podľa svojich individuálnych schopností. Napríklad šestnásť knihovníkov a univerzitných pracovníkov sa rozhodlo podieľať sa na vytvorení posledného tohtoročného čísla časopisu Knižnica. Výzvou nebol len výber témy, ale zaiste aj jej spracovanie, hľadanie relevantných zdrojov, logické usporiadanie informácií a ostatné činnosti, ktoré sú nevyhnutné pri písaní originálnych a nápaditých autorských článkov a štúdií.

Prajem príjemné čítanie a množstvo podnetných myšlienok.

Zároveň vám želim úspešný celý rok 2022.

Mgr. Eva Barnišinová
zodpovedný redaktor

Uverejnené názory vyjadrujú stanoviská autorov, ktorí sú garantom obsahovej správnosti príspevku. Redakcia si vyhradzuje právo robiť v texte štylistické úpravy a jazykové korektúry a v prípade potreby krátiť príspevky. Nevyžiadané rukopisy redakcia nevracia. Pri prepise citovaných textov si redakcia vyhradzuje právo ponechať pôvodný pravopis kvôli autenticite dokumentov a prameňov.

Pokyny pre autorov príspevkov nájdete na <https://www.snk.sk/sk/obchod/edicna-cinnost/pokyny-pre-autorov.html>.

OBSAH/ Table of Contents

DIGITALIZÁCIA

Digitization

- 6/ **Designing a Rights Clearance Documentation Tool (RCDT) in the Framework of EODOPEN Project**
Konceptcia nástroja na dokumentáciu vysporiadania práv (RCDT) v rámci projektu EODOPEN
Szabolcs Dancs, Rita Radó

KNIŽNICA A KOMUNIKÁCIA

Library and Communication

- 14/ **Sociálne média a používateľ knižnice v roku 2021**
Social Media and a Library User in 2021
Lucia Škripcová
- 20/ **Knižnično-informačný systém Tritius a jeho využitie**
Tritius Library and Information System and Its Use
Dagmar Krajňáková
- 24/ **Ten, kto koná dobro (dobrovoľníctvo v knižniciach)**
Those Who Do the Good (Volunteering in Libraries)
Eva Mydlíková

DETSKÝ ČITATEĽ

Children Reader

- 28/ **Dávajme deťom čítať kvalitnú literatúru**
Let Children Read Fine Literature
Dominika Petáková

E-KNIHY

eBooks

- 33/ **E-knihovna Městské knihovny v Praze v několika kapitolách**
eLibrary of the Municipal Library in Prague in Several Chapters
Lenka Hanzlíková, Aneta Nejezchlebová, Vojtěch Vojtíšek

ŠKOLSKÉ KNIŽNICE

School Libraries

- 41/ **Školské knižnice ako informačné a kultúrne centrá škôl (15. medzinárodná konferencia, september 2021)**
School Libraries as Information and Cultural Centres of Schools (the 15th International Conference, September 2021)
Rozália Cenigová

KNIŽNÁ KULTÚRA

Book Culture

- 52/ **Fotografické a rukopisné pamiatky zo zbierky Janka Matúška**
Photographs and Manuscripts from the Collection of Janko Matúška
Mária Valová

- 60/ **Najkrajšie pohľadnice v korešpondencii Literárneho archívu SNK**
The Most Beautiful Postcards from the Collection of Correspondence Deposited in the SNL's Literary Archive
Eva Pástorová

BIOGRAFISTIKA

Theory of Biography

- 69/ **Hovorili mu aj slovenský Voltaire (dve jubileá Jána Chalupku)**
He was also nicknamed the Slovak Voltaire (Two Anniversaries of Ján Chalupka)
Peter Cabadaj

VEREJNÉ KNIŽNICE

Public Libraries

- 75/ **Zveľaďujeme knižničné priestory: nová knižná oáza uprostred mesta**
We Are Improving the Premises of the Library: a New Oasis of Books in the Centre of the Town
Soňa Šóky

ZAHRANIČNÉ KNIŽNICE

World's Libraries

- 79/ **Na vlnách Zaha Hadid: Knižnica a vzdelávacie centrum**
Riding Zaha Hadid's Waves: Library and Learning Centre
Darina Obušeková

- 85/ **Zaujímavosti zo zahraničných knižníc**
Interesting Facts about Libraries of the World
Renáta Šmidová

PRIPOMÍNAME SI ...

Commemorating...

- 89/ **Zomrel Milan Lasica**
Milan Lasica Passed Away
Peter Cabadaj

- 93/ **Za Rajmundom Laurom**
Rajmund Lauro Passed Away
Peter Cabadaj

DESIGNING A RIGHTS CLEARANCE DOCUMENTATION TOOL (RCDT) IN THE FRAMEWORK OF EODOPEN PROJECT

MGR. SZABOLCS DANCS, MGR. RITA RADÓ

The history of the EODOPEN project described in this article dates back to 2008, when the eBooks on Demand (EoD) initiative was launched. The essence of the EoD project is that if anyone from the participating libraries needs a book which is in the public domain, they can order a copy of it from any of the partner libraries, and, after digitization, the document will be made available to anyone electronically after the service fee is settled. Software developed during the EoD has been maintained and renewed by the project team over the years. EoD arrived into the second stage in 2019 by the establishment of the project titled eBooks on Demand – Network “EOD Open”. Under the project, 15 libraries in Europe have been cooperating in order to build a common database and related services, including digitization of books and making them available to the large public. International partnership also involves the National Széchényi Library (NSZL). The main task of the NSZL – the leader of the Working Group 6 – is to design and develop the Rights Clearance Documentation Tool (RCDT). This simultaneously fits into the national library's own systems and takes into account the interoperability requirements of partner institutions.

Keywords: copyright clearance; eBooks on Demand; EODOPEN; public domain; out-of-commerce works; orphan works

 rado.rita@oszk.hu
dancs.szabolcs@oszk.hu

 National Széchényi Library
Budapest, Szent György
tér 4-5-6, 1014 Hungary

 <https://m.oszk.hu/>

EODOPEN PROJECT GOALS

Our libraries are one of the most important content providers in the knowledge society. It is in the common interest of users and collection owners to ensure access to cultural goods in the fullest and most free form possible. The tools of the digital world are a major step forward in this process.

However, all of this, in addition to the unparalleled opportunity, poses a number of challenges to libraries. Today, all libraries are aware that the relationship between collections and digital techniques has entered a new phase in which the most important issue is no longer that users have access to catalogues through digital communication. Rather, it is to make the content of the collections available through the Internet.

That is why the eBooks on Demand (EoD) initiative, launched in 2008, has become very popular. The essence of the EoD project is that if anyone from the participating libraries needs a book, they can order a copy of it and, after digitization, the document will be made available to them electronically after the service fee has been settled. Simultaneously with the completion of the service, an ever-expanding, international database was created, in which users have access to the holdings of libraries in digital form in a legally clear manner. To date, the service has been able to meet a large number of reader needs, but the fifteen libraries involved in the project have initiated the renewal and further development of an efficient system. In order to implement it, the second phase of eBooks on Demand was launched in 2019: the *eBooks-On-Demand-Network Opening Publications for European Netizens* project called “EODOpen”. Participants aim to expand the range of content available and provide an easy-to-use interface for disadvantaged readers, as well as to develop software that provides effective support for rights management. This is exceptionally important, as libraries have long been preoccupied with the question of what to do with the significant amount of textual sources created in the 20th and 21st centuries that they are unable to digitize due to complex copyright regulations.

By publishing digitized and clarified volumes during the project, a further goal is to arouse interest of the 20th – 21st century cultural heritage, including “gray” and scientific literature, and the intensification of intercultural dialogue at the level of national, regional and local communities. To achieve this

goal, the project will also involve user communities in the selection of content to be digitized, and also in the processes of digitization and dissemination.

A common portal will be set up to present the results of the project, providing the widest possible access to the digitized 20th – 21st century European literature. When creating the portal, the goal is to provide access for the blind and visually impaired. During the project, librarians and staff from other cultural sectors will be provided with resources to use them to acquire knowledge and competencies that will enable them to think in alternative service formats. Currently, formats that do not support all uses and users are predominantly used in the digitization of library items. One of the expected project outcomes is the provision of actual alternative formats for the blind and visually impaired and for mobile users. Adequate treatment of legal clarity issues is essential for the publication of digitized documents. Another priority of the project is to develop a technical infrastructure for librarians and other staff in the cultural sector to properly document legal clarification activities.

Achieving the above goals would not be possible without a very strictly organised project organisation, where seven working groups (hereinafter WGs) jointly perform well-thought-out and logically interdependent tasks.

ORGANISATIONAL STRUCTURE OF THE EODOPEN PROJECT

The EODOPEN project is based upon the partnerships and infrastructure that underpin the eBooks on Demand (EOD) Network. The duration of the project is four years. The consortium of 15 project partners from 11 European countries is led by the University of Innsbruck.

- ▶ National and University Library – Slovenia;
- ▶ Moravian Library – Czech Republic;
- ▶ University Greifswald – Germany;
- ▶ Vilnius University Library – Lithuania;
- ▶ University Library of Torun – Poland;
- ▶ Library of the Czech Academy of Sciences – Czech Republic;
- ▶ National Library of Portugal – Portugal;

- ▶ National Library of Estonia – Estonia;
- ▶ National Széchényi Library – Hungary;
- ▶ Slovak Center of Scientific and Technical Information – Slovakia;
- ▶ University Library of Regensburg – Germany;
- ▶ National Library of Estonia – Estonia;
- ▶ Research Library in Olomouc – Czech Republic;
- ▶ National Library of Sweden – Sweden.

Within the project organisation, the participating partners form working groups. Project tasks can be divided into four major areas. One or more working groups are responsible for the tasks of the four major areas.

PROJECT TASKS

Project management tasks are the first such area to be performed by the *WG 1 – Project and Consortium Management*. Its responsibilities include liaising with project partners and the EACEA (Education, Audiovisual, and Culture Executive Agency); monitoring the progress of the budget and the work program and organising and conducting meetings of the various project groups; and preparing project reports based on all this.

Communication and dissemination is the second major area covered by the *WG 2 – Audience Development, Communication and Dissemination*. This working group updates and evaluates the communication and audience development plan; facilitates dialogue on the selection of materials to be digitized; and promotes digitized content and project results, and disseminates best practices in rights management.

Quality assessment and quality control are an integral part of any well-functioning project. In the EODOPEN project, this is the task of the *WG 3 – Evaluation and Quality Assurance*. Quality assurance is present in all phases of the project and includes the finalization of the evaluation plan; and carrying out an evaluation at the end of the project.

The fourth area is the active implementation of the professional content of the project (cultural activities, publications, studies, research, etc.). This task is performed jointly by four working groups:

The *WG 4 – Delivery Formats of Digitized Material for Special Needs* develops guidelines and recommendations for display formats and evaluate related

solutions, as well as compile training materials on display formats for library staff.

The *WG 5 – Rights Clearance Assessment and Support* creates knowledge bases for rights clearance and organises preparatory and practical workshops to develop best practices for legal clearance.

The *WG 6 – Rights Clearance Documentation Tool* sets out the technical infrastructure requirements for the legally proper documentation of legal clearance activities; and sets out the requirements for the implementation of the rights management documentation tool in other workflows and institutional/organisational environments related to legal clarification; then performs device testing at the end of development.

The *WG 7 – Digitizing and Making Available: Common Portal* sets out the requirements for a common portal, based on which it is their task to create and make the portal sustainable.

The National Széchényi Library is the head of the *WG 6*. In the following, we present their work and the framework factors that determine it in more detail.

COPYRIGHT CLEARANCE AND COPYRIGHT STATUSES

Copyright clearance is a process for identifying copyright status of collection resources in order to provide legal access to these materials. The process can be semi-automated, but in most cases human intervention can hardly be avoided (e.g. due to the lack of relevant data in the database). Also, copyright clearance can cover managing access to digital materials, i.e. licencing management, as well.

As for copyright statuses, there are quite many of them. At our recommendation that we compiled for library partners running mass digitization projects, we identified more than 20 different copyright statuses which can be registered as a part of bibliographic data in the MARC 21 field 540. We suggest registering rights information as controlled value where it is possible, values can be taken from the following vocabularies:

- ▶ <https://creativecommons.org/>
- ▶ <http://rightsstatements.org/>

Including rights information into records in a normalized way is quite a new initiative, which is

proved by the fact that the one and only ISO publication on the topic, which is actually a technical report, was released just in 2020, under the title *ISO/TR 22038:2020 Information and Documentation – Description and Presentation of Rights Information*. However, it would be good to see, from a copyright aspect, what titles in libraries are the most circulated. To tell the truth, we already have some data: in a presentation¹, delivered in the IFLA World Library and Information Congress in 2021, Kyle K. Courtney from Harvard University stated that according to a survey U.S. libraries circulate approximately 2 billion (1,947,600,600) copyrighted items a year.

If we combine the aspects of copyright protection and commercial availability, we can specify three large sets of works.

In the public domain (1) you mainly find works with expired term of protection of copyright. So, these are free to use, although there are cases when a memorial institute does not provide a free of charge access to them, or, much more typically, it provides free access only to public domain materials of quite a low resolution. In any case, many of public domain resources are culturally valued materials, most of the books for required reading belong here, pupils and students might have easy access to these ones, but, at the same time, we can reasonably assume that mainstream works are typically not in the public domain.

Copyrighted materials can be further categorized according to commercial availability as in-commerce (2) or out-of-commerce (3). Orphan works are a subset of the latter one. And, of course, digital contents which have been made available under alternative models (such as Open Access and Creative Commons) are also needed to be mentioned here.

It can be asserted that works in the public domain are the easiest to identify, however it is not so trivial at all. Many cases data on authors is not available, information on illustrator or the writer of the preface is missing from the catalogue description, so automated filtering is not an option. A rule of thumb might come in handy, such as assuming that all books published more than 110 years ago belong to the public domain.

As for copyrighted materials, libraries and other cultural heritage institutions can benefit from exceptions and limitations provided by various copyright laws in order to create a balance between the interest of right holders and the interest of society. These exceptions and limitations generally permit you to digitize specific materials for specific purposes, for

instance in the Hungarian Copyright Law you find that public libraries and other institutions “qualifying as public collections shall be allowed to make copies of works if these do not serve, either directly or indirectly, the purpose of earning or increasing one’s income”, which is a typical wording when exceptions and limitations are concerned. Copying by libraries might serve the purpose of archiving, for example.²

Hungarian Copyright Law even enables libraries to provide free access to digitized copies by displaying them “freely on the screens of dedicated terminals on the premises of such establishments to certain individual members of the public for the purposes of scientific research or private study”, and so on.³

We have to admit that “displaying digitized copies freely on the screens of dedicated terminals on the premises of the library” is something that definitely does not meet the usual interests and demands of our patrons in the Digital Age. It was realized by stakeholders as well, and the other exceptions and limitations focus on specific subsets of materials protected by copyright, mainly on those of lower market value.

SUPPORTING DILIGENT SEARCH

At the outset, Rights Clearance Documentation Tool (RCDT) was planned to support diligent search which needs to be conducted in order to identify orphan works. What is diligent search about?

The European Parliament and the Council adopted the directive 2012/28/EU on certain permitted uses of orphan works on the 25th October 2012. As it is defined in the document (Article 9), “Member States shall bring into force the laws, regulations and administrative provisions necessary to comply with this Directive by 29th October 2014”. In Hungary, a Government Decree – 138/2014 (IV. 30) – was created and brought into force for the detailed regulation of the use of orphan works.

A work shall be considered an orphan work if none of the right holders in that work is identified or, even if one or more of them are identified, none is located despite a diligent search for the right holders having been carried out by the beneficiary organisation. If a work is identified as an orphan one, the

library (and other beneficiary institution) may make it freely accessible to the public in such a manner that the members of the public can individually choose the place and time of access; it also may freely reproduce the orphan work in its collection or archives for the purposes of digitization, ensuring certain access, indexing, cataloguing, preserving or restoring it.⁴

As a minimal requirement for diligent search, a group of sources is listed in the Annex of the directive.⁵

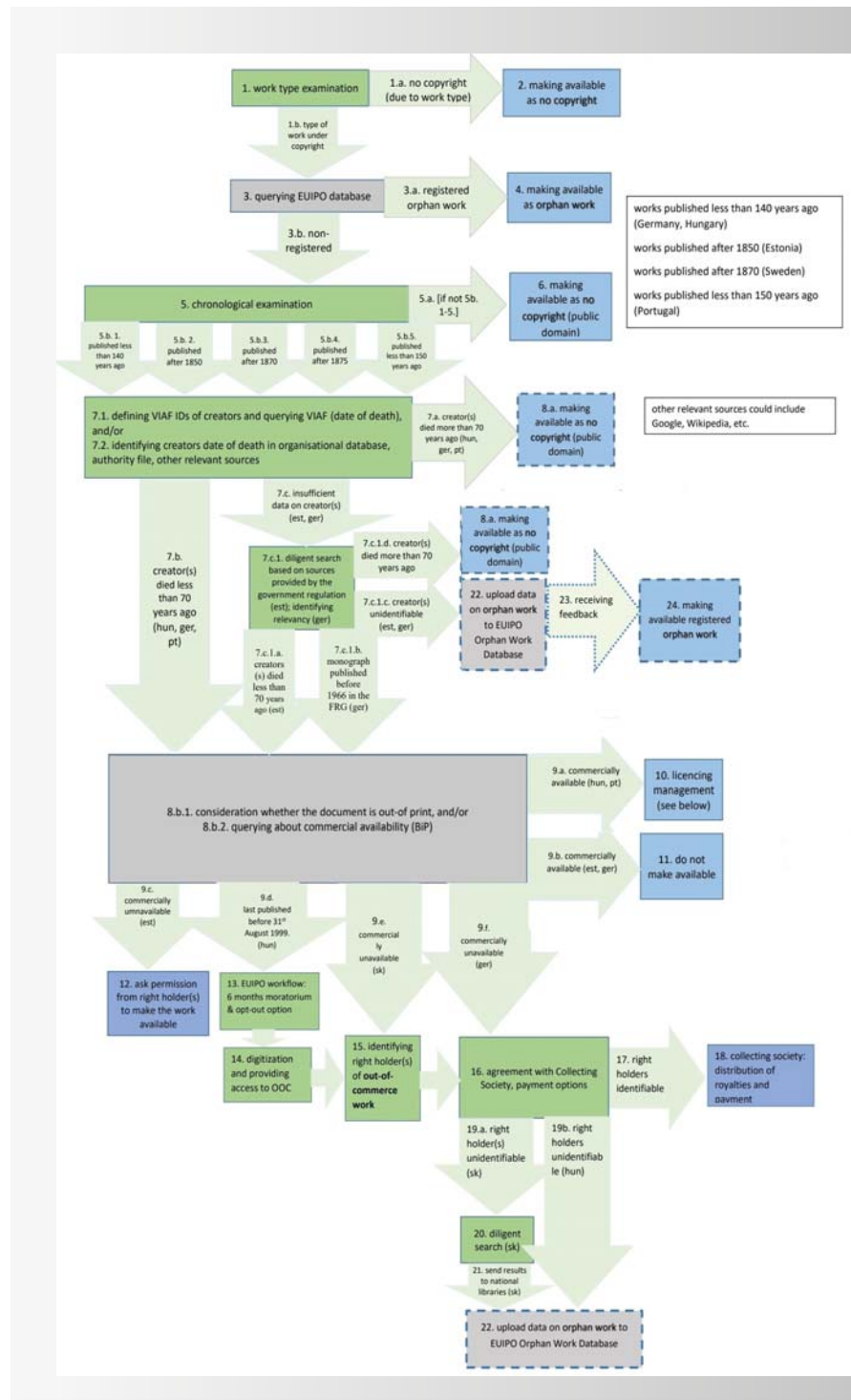
So, at the beginning, copyright clearance procedure was designed according to the list provided by the directive and relevant Hungarian laws. Then a questionnaire was sent to project partners to inquire about their workflows and identify requirements for RCDT, our outlined workflow was attached to serve as a guideline in responding. Beyond workflow partners were asked about the legislative background of rights clearance and the data models considered to be implemented when developing RCDT. We needed to clarify as well if the system to be designed should include licence management with its full documentation (including contracts and e-mails with right holders, etc.) and registering Creative Commons licences and Open Access declarations too.

COPYRIGHT CLEARANCE WORKFLOW RECONSIDERED

Responses provided by our project partners have been analysed and integrated into the common workflow of copyright clearance, which is an important component of the specification under construction.

Partners mainly agreed on the meta-data elements and value vocabularies to use in the documentation tool.

In the questionnaire we asked partners about the existence and feasibility of Books In Print databases in the relevant countries and we got to know that it is not a typical service in the region covered by project members, however, existence and usability (e.g. queryability through standard interfaces) of Books in Print databases involving access data on in-commerce works might become crucial as so called DSM directive came into force. The full title of the document is *Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament*

Copyright clearance workflow adjusted after the directive coming into force

and of the Council of 17th April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC⁶ (hereinafter the DSM Directive). An adoption of the Directive by Member States could make copyright clearance procedures much simpler⁷.

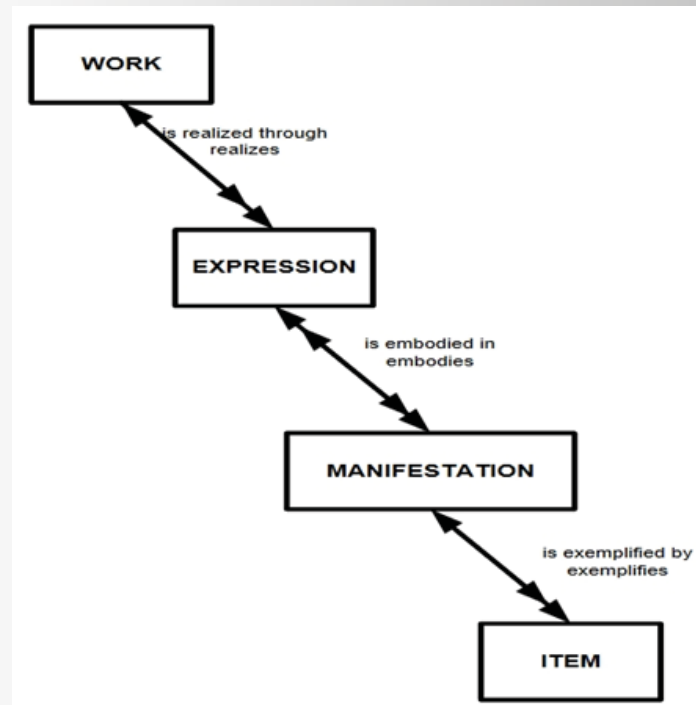
At the first period of the project, we were not aware of what requirements the law would specify for identification of an out-of-commerce work, but it was anticipated that the requirements would be much simpler than those applied for orphan works. The original goal of EODOPEN had been to support workflow for diligent search which needs to be conducted in order to identify a work as an orphan one; this goal seemed to require reconsideration. To see the possible consequences of this reconsideration, we should have a look at the impact of DSM Directive on copyright clearance workflows already applied in libraries.

In the Hungarian adoption of the directive there is a cut-off date, which means that all works last published before 31st August 1999 can be assumed to be OOC. It implies that – as a part of the copyright clearance workflow – one has to check if the work was published again in a later period, i.e. after the cut-off date. If it was not, it needs to be registered in EUIPO database, and six months after its registration as out-of-commerce work it will be allowed to be made digitally available. In the meantime, right holders have the possibility to exclude their works from the licensing mechanism set out in the Directive without any consequences, i.e. without their work being made available by CHIs.

SPECIAL CRITERIA OF MANAGING COPYRIGHT DATA

Managing copyright data has some special aspects which should not be ignored when designing a tool such as RCDT. To illustrate the issue, we need to use concepts laid down by FRBR/IFLA LRM models of IFLA.

Copyright belongs to the intellectual/creative content, i.e. Work/Expression entity, while traditional bibliographic databases focus on the descriptions of particular editions, books, i.e. Manifestations. We are developing a system where information needs to be organised in a way to

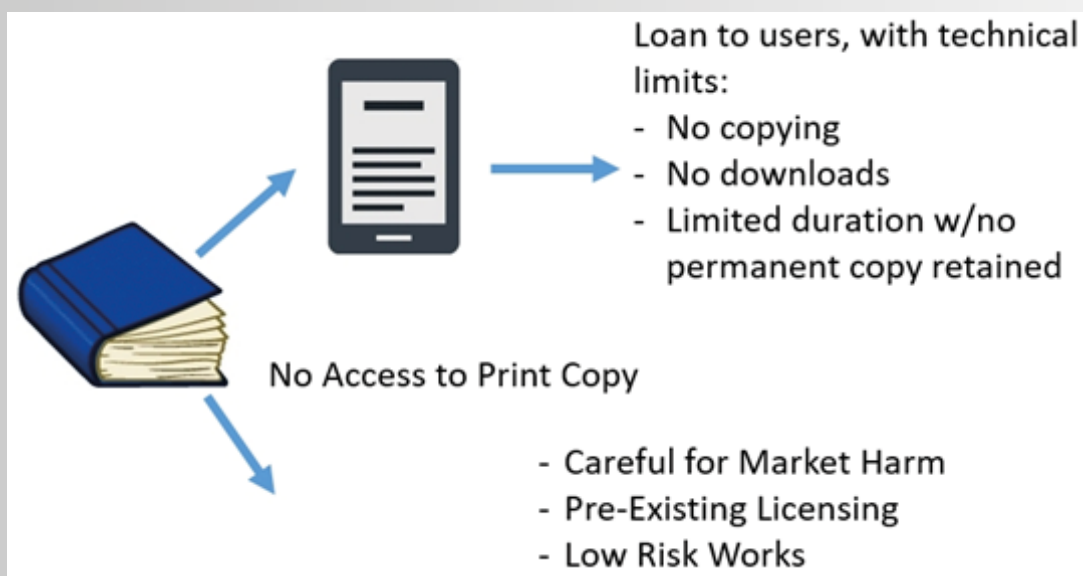
Relationships between *Work*, *Expression*, *Manifestation*, and *Item*⁸

support separation of different entity levels in the bibliographic dataset. Another aspect we need keep in mind is that books contain various works: preface, illustrations, in many cases they are collections of different works, might be translated or transformed from others, and all of these have different “life cycles”, and these facts are not reflected in our old-fashioned bibliographic databases, either.

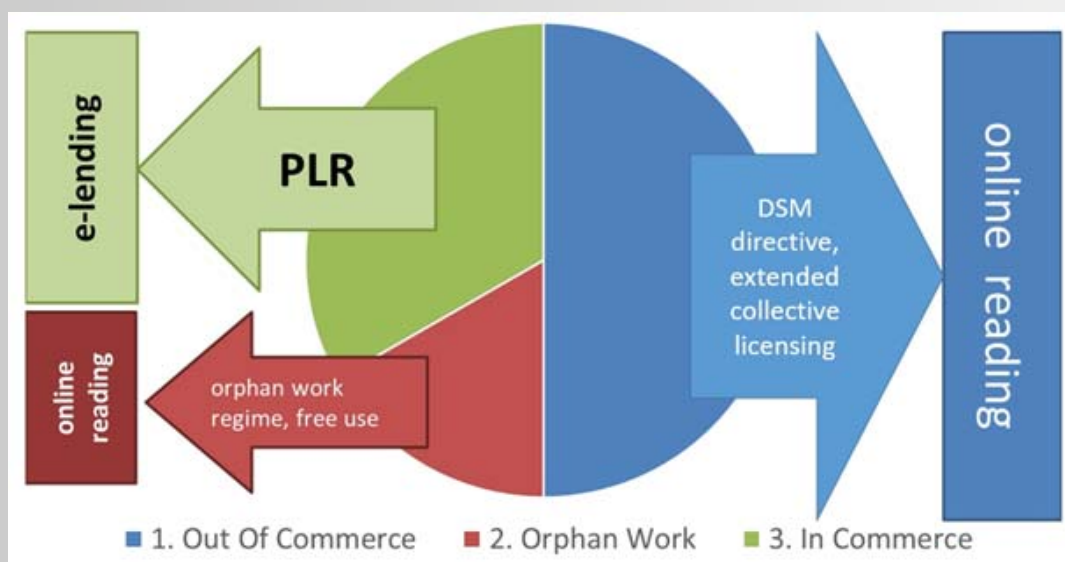
Last but not least, we need to mention that RCDT needs to be flexible enough, so that it can meet the various requirements defined by our partners.

FINAL NOTES

And, finally, it is worth to mention that functionality of RCDT will be mainly effected by regulations such as those included in the DSM Directive and its adopting laws, however there is another solution to make digitized, copyrighted library materials accessible, and it is implied by the judgement of the European Court of Justice In Case C-174/15. It enables e-lending digitized books for European libraries in a model which is similar to the so-called controlled digital lending (CDL) implemented in North America. We shall see down the road if it serves as a feasible solution.

The CDL Methodology⁹

The simple spectrum of future library services regarding copyrighted library materials

NOTES

- ¹ COURTNEY, Kyle K.. *Expanding Global Digital Access through Controlled Digital Lending*. In: IFLA WLIC 2021, 17th August 2021 [online lecture]
- ² Act LXXVI of 1999 on copyright: „Section 35 (4) Public libraries, educational establishments [section 33(4)], museums, archives and video or audio archives qualifying as public collections shall be allowed to make copies of works if these do not serve, either directly or indirectly, the purpose of earning or increasing one’s income and
 - a) the copy is necessary for scientific research or archiving,

b) the copy is made for public library supply or for a use specified in section 38(5),

c) the copy is made of a minor part of a published work, or of a newspaper or periodical article, for internal institutional purposes ...”

[Accessed: 22nd September 2021]. Available at:

https://www.hipo.gov.hu/sites/default/files/szjt_lxxvi_1999_en_rev_1.pdf

- ³ Act LXXVI of 1999 on copyright: “Section 38 (5) In the absence of an agreement on use to the contrary, works forming part of the collection of publicly accessible libraries, educational institutions [section 33(4)], museums and archives, as well as picture or audio archives qualifying as public collections, may be displayed freely on the screens of dedicated terminals on the premises of such establishments to certain individual members of the public for the purposes of scientific research or private study, and, to this end, such works may be freely communicated, including making them available to such members of the public, provided that such a use is carried out in a way and on conditions as provided for in a separate law and is not aimed, either directly or indirectly, at earning or increasing income.” [Accessed: 22nd September 2021]. Available at:

https://www.hipo.gov.hu/sites/default/files/szjt_lxxvi_1999_en_rev_1.pdf

- ⁴ Act LXXVI of 1999 on copyright: “Section 41/F (1) The institutions specified under section 38(5) and the public media service radio and television organisations (hereinafter jointly “beneficiary institutions”), for performing their tasks of public interest,

a) may make the orphan works in their collection or archives freely accessible to the public in such a manner that the members of the public can individually choose the place and time of access,

b) may freely reproduce the orphan works in their collection or archives for the purposes of digitization, ensuring access pursuant to point a), indexing, cataloguing, preserving or restoring them.” [Accessed: 22nd September 2021]. Available at:

https://www.hipo.gov.hu/sites/default/files/szjt_lxxvi_1999_en_rev_1.pdf

- ⁵ Government Decree No. 138/2014. (IV.30.), Section 2 (2)

- ⁶ Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17th April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC. [Accessed: 22nd September 2021]. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019L0790>

- ⁷ The DSM Directive, Article 8, 1.: “Member States shall provide that a collective management organisation, in accordance with its mandates from right holders, may conclude a non-exclusive licence for non-commercial purposes with a cultural heritage institution for the reproduction, distribution, communication to the public or making available to the public of out-of-commerce works or other subject matter that are permanently in the collection of the institution, irrespective of whether all right holders covered by the licence have mandated the collective management organisation ...”

- ⁸ RIVA, Pat, et al. *IFLA Library Reference Model: A Conceptual Model for Bibliographic Information*. International Federation of Library Associations and Institutions, 2017, p. 83. [Accessed: 23rd September 2021]. Available at:

https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/cataloguing/frbr-lrm/ifla-lrm-august-2017_rev201712.pdf

- ⁹ Ref. 1

SOCIÁLNE MÉDIÁ A POUŽÍVATEĽ KNIŽNICE V ROKU 2021

MGR. ET BC. LUCIA ŠKRIPCOVÁ, PHD.

How to communicate with library users with regard to today's modern times? How to use the online environment to encourage their interests in libraries? And who is the relevant audience for libraries at all? These are the questions the author seeks to answer in this article. She points out that nowadays communication with library users does not have to be complicated or costly. All it needs is to be creative and know who the audience is. In the article, the author outlines the basic possibilities of communication via social networks and social media and provides tips on how to communicate easily and effectively as well as data from a survey carried out among library users.

Keywords: readers; library users; library communication; social media

 lucia.skripcova@ucm.sk
 The Faculty of Mass Media
Communication at the
University of Ss. Cyril and
Methodius in Trnava
Námestie J. Herdu 2,
Trnava 917
 www.fmk.sk

Cieľom článku je poskytnúť informácie zamestnancom knižníc, ktorí zvažujú zaviesť alebo už zaviedli sociálne siete ako jednu z foriem komunikačného kanála. Pokiaľ knižnica nemá marketingové oddelenie ani social media manažéra, avšak aj napriek tomu sa snaží so sociálnymi sieťami začať alebo ich vylepšiť, tento článok obsahuje potrebné informácie. V jednotlivých častiach príspevku vysvetlíme, aké médium zvoliť, ako vytvárať vhodný obsah a akých pravidiel sa pridržovať.

V teórii masovej komunikácie najčastejšie pracujeme s rozdelením publika na aktívne a pasívne. V marketingu hovoríme o potenciálnych spotrebiteľoch. Pre nás je však relevantné delenie v kontexte cieľovej skupiny, ktorú chceme osloviť, a to na čitateľov, s ktorými pracovať nevieme, a na čitateľov, ktorí budú stredobodom nášho záujmu. V prvom prípade ide o skupinu ľudí, ktorí z akéhokoľvek dôvodu nemajú o knižnicu a ich návštevu záujem. Príčin môže byť viac, napríklad ľudia nemajú vzťah k čítaniu alebo čas na čítanie, preferujú možnosť vlastniť knihy alebo používať čítačky kníh. Táto skupina pre náš zámer nie je relevantná, a teda nemá zmysel snažiť sa ju osloviť. Dôležitá je pre nás druhá skupina ľudí, ktorí knižnicu navštevujú pravidelne alebo občasne, t. j. účelovo pri hľadaní konkrétnych kníh, alebo len niekto, kto navštevoval knižnicu ako dieťa, a v dospelosti nenašiel odvahu vrátiť sa a byť aktívny užívateľ. Zjednodušene by sme mohli cieľovú skupinu definovať ako čitateľov, ktorí nemusia pravidelne navštevovať knižnicu, ale majú k nim určitý vzťah a zaujímajú sa o to, čo sa v konkrétnych knižniciach deje.

MOŽNOSTI EFEKTÍVNEJ KOMUNIKÁCIE KNIŽNICE S CIEĽOVOU SKUPINOU

S používateľom môže knižnica komunikovať rôznymi kanálmi a spôsobmi. Medzi základné patrí komunikácia prostredníctvom:

- médií (klasické tlačové správy, vyjadrenia pre médiá, PR a pod.),
- webu (základná internetová stránka knižnice by mala obsahovať dôležité informácie s ohľadom na štruktúru a prehľadnosť),

- sociálnych sietí (Facebook, Instagram a pod.). V intenciách tohto článku ide o najdôležitejšiu súčasť komunikácie s používateľom,
- eventov (špecializované podujatia, ktoré usporadúva knižnica pri najrôznejších príležitostiach),
- priamej návštevy, teda akciou, ktorú chceme dosiahnuť od našej cieľovej skupiny. Zároveň slúži ako samostatný komunikačný kanál, keď už používateľ do knižnice príde.

Pre efektívnu komunikáciu a poskytnutie dôležitých informácií je potrebné vedieť základné údaje o cieľovej skupine. Na túto činnosť nie je nutný špeciálny prieskum, stačí kategorizácia cieľovej skupiny a pre ňu prispôsobený štýl komunikácie. K základným otázkam, na ktoré je dôležité v rámci kategorizácie skupiny odpovedať, patria:

- vek cieľovej skupiny (deti, mladí dospelí, dospelí, seniori alebo všetky vekové kategórie);
- dôvody návštevy knižnice (sprievod, spoločnosť niekoho, zvyk, vyhľadávanie konkrétnej knihy a i.);
- predmet vyhľadávania (pracujeme napríklad s tromi základnými kategóriami, a to knihy do školy, knihy o záľubách a voľnom čase alebo akékoľvek zaujímavé knihy, ktoré im prídu pod ruku);
- spôsoby získavania informácií o knižnici (Aké možnosti poskytuje knižnica? Komunikuje len prostredníctvom webovej stránky? Ak áno, sú na nej informácie neustále aktualizované? Alebo pracuje knižnica aj so sociálnymi sieťami? Ak áno, má premyslenú koncepciu tohto obsahu?).

Všetky tieto otázky a možnosti sú na určenie typu komunikácie knižnice podstatné. Pokiaľ je primárnou cieľovou skupinou mladý čitateľ, komunikácia je nekomplikovaná a primeraná veku, využívajú sa predovšetkým vizuálne prvky, ako sú obrázky, farby a pod. V prípade, že knižnica komunikuje s rôznorodou cieľovou skupinou, štýl komunikácie by mal byť neutrálny, objektívny a dôraz by sa mal klásť na obsah. Vizuál v tomto prípade je len prostriedkom pre ľahšiu identifikáciu knižnice.

Sociálne siete sú pre mnohých ľudí relevantným zdrojom informácií, ale, bohužiaľ, často aj jediným. Aby komunikácia knižnice bola efektívna a priniesla želané výsledky, musí sa prispôbiť želanému trendu užívateľov. Netýka sa to, samozrejme, len knižníc, ale aj mnohých

iných organizácií, vzdelávacích inštitúcií či múzeí (Lukáč et al., 2021). Obsah komunikácie by mal byť preto pútavý, mal by vizuálne spolupracovať v rámci celej knižnice a mal by prinášať čo najaktuálnejšie informácie. Výber komunikačnej platformy, teda konkrétnej sociálnej siete je aj otázkou preferencie. Keďže je Instagram primárne vizuálna platforma, nemusí byť ideálnou voľbou pre všetkých. Pokiaľ však knižnica má veľa obrazového materiálu (s neustálym prísunom aj v budúcnosti), dá sa s ním skvele pracovať (Jurišová, 2020). Facebook je kombinovanou platformou vizuálneho a textového materiálu. V kontexte vyhľadávania informácií o konkrétnych inštitúciách, ich otváracích hodinách alebo iných aktualizáciách je práve táto sieť dominantnou voľbou publika. Drvivá väčšina ľudí totiž aktuálne informácie hľadá práve na Facebooku. Ďalšie sociálne siete (napríklad Snapchat a TikTok pre mladých používateľov) síce poskytujú jednoduchší prístup k niektorým cieľovým skupinám, ale ich stálosť kolíše a sú skôr zamerané na zábavný obsah (Švecová, 2016). Informačná funkcia ide v týchto prípadoch často bokom. Preto sa budeme v nasledujúcich častiach venovať Facebooku, ktorý je ideálnou sociálnou sieťou na online komunikáciu knižníc so svojim používateľom bez ohľadu na vek.

KOMUNIKÁCIA NA SOCIÁLNYCH SIEŤACH

Komunikácia na sociálnych sieťach by sa mala držať jednotných kritérií, ktoré pomôžu cieľovému publiku ľahšie identifikovať príspevok konkrétnej knižnice aj v záplave iných príspevkov od rôznych používateľov. Ak totiž u publika vytvoríme návyk, že konkrétna knižnica komunikuje podobným alebo rovnakým vizuálom, ľahšie si daný príspevok všimne či zapamätá, pretože už presne vie, od koho je príspevok (Vanko, Zaušková, Kubovics, 2021). Zjednodušene by sme tieto kritériá mohli kategorizovať nasledovne:

- farby – ideálne je zvoliť si vopred niekoľko farieb, s ktorými budeme v komunikácii pracovať a následne ich obmieňať. Môže to byť výber piatich pastelových farieb, ale aj kombinácia troch základných, ktoré budú tvoriť základ vizuálnej komunikácie. Každá farba má svoj význam a vplyv na vnímanie používateľa (Klementis, 2013), preto je výber dôležitý, avšak pokiaľ kniž-

nica ešte nemá určené „svoje“ farby vo vizuálnej identite alebo dizajn manuáli, výber je o to voľnejší;

- font – mal by byť jednotný alebo aspoň podobný naprieč všetkými vizuálnymi príspevkami;
- rozloženie – jednotné rozloženie vizuálu príspevkov je spolu s farebnosťou kľúčom k úspechu. U používateľa je to práve kombinácia týchto dvoch kritérií, ktoré tvoria zapamätateľnosť príspevku, vďaka čomu si vie rýchlo a ľahko priradiť, na čí príspevok sa práve pozerá;
- tón komunikácie – vzhľadom na vek používateľa je vhodné vopred si premyslieť, či zvolíme profesionálny odstup alebo priateľský tón komunikácie;
- témy – v príspevkoch je skvelé reflektovať o tom, čo sa aktuálne deje. Či už je to mesiac knihy, deň otvorených dverí alebo aktuálne dianie zo sveta literatúry, všetko je vhodným objektom záujmu;
- cross-platform – pokiaľ knižnica využíva niekoľko platformiem na komunikáciu (napríklad Facebook a Instagram), je vhodné pre každú sociálnu sieť vytvárať vlastný obsah a nepreklápať rovnaký na všetky platformy.

Vo výsledku a pri správnej kombinácii týchto prvkov dochádza k vytvoreniu jedinečného vizuálneho jazyka knižnice. Nazýva sa aj dizajn manuál alebo vizuálna identita a tvoria ho všetky vonkajšie vizuálne prvky, ktorými sa inštitúcia prezentuje (Jurišová, 2015). Napriek tomu, že na túto tvorbu je potrebné vyhraďiť si viac času v začiatkoch, z dlhodobého hľadiska je možné ušetriť veľa času pri spracovaní konkrétnych príspevkov, pretože sa budú prispôsobovať/modifikovať aktuálnej téme a tým sa vytvorí vizuálne prepojenie medzi konkrétnym vizuálom (rozložením, farbami a pod.) a knižnicou. To znamená, že aj v záplave iných príspevkov bude používateľ vedieť, na koho príspevok sa pozerá, a to aj bez toho, aby si to prečítal. Príklady dobrej praxe môžeme nájsť napríklad v komunikácii Slovenskej národnej knižnice na Facebooku. Vybrané príspevky pravidelne používajú podobný a jednotný font a rozloženie (Obr. 1, Obr. 2 a Obr. 3). Inšpiráciu je možné nájsť aj na sociálnych sieťach väčších zahraničných knižníc, napríklad New York Public Library, ktorých komunikácia aj farebnosť je zjednotená aj naprieč rôznymi sociálnymi sieťami, webovými stránkami atď., prípadne sa môžete inšpirovať aj veľkými slovenskými kníhkupectvami.

PRIESKUM

Cieľom nášho prieskumu bolo zistiť vzťah respondentov-vysokoškolských študentov ku knižniciam a k ich komunikácii na sociálnych sieťach. Výsledky z prieskumu demonštrujú, prečo je komunikácia cez sociálne siete pre dnešných používateľov extrémne dôležitá. Z oslovených respondentov 15 % navštevuje knižnice často, 61 % občas, 6 % vôbec a 18 % ich navštevovalo ešte v detských časoch, ale aktuálne nie. To znamená, že minimálne 76 % vieme osloviť prostredníctvom sociálnych sietí a pracovať s nimi, pretože sú objektom záujmu, ako sme uviedli na začiatku článku. Z tejto skupiny si 58 % požičiava v knižniciach literatúru do školy, 14 % knihy na voľnočasové čítanie a 28 % publikácie z rôznych oblastí, ktoré ich zaujmú a chcú si ich prečítať. Najdôležitejšia je pre nás však otázka, či títo respondenti sledujú knižnice aj na sociálnych sieťach. Z odpovedí vyplynulo, že až 65 % nesleduje žiadnu knižnicu, 23 % sleduje tie, ktoré navštevujú a 12 % tie, ktoré sa im páčia. To znamená, že aj keď niekto navštevuje knižnicu, nemusí ju sledovať na sociálnej sieti. Dôvodom môže byť nezaujímavosť alebo neaktualizovanosť informácií, prípadne nízka pridaná hodnota sledovania. Poslednou otázkou bolo, aký obsah by respondenta zaujal natoľko, aby knižnicu začal sledovať na sociálnej sieti. Výpočet odpovedí neslúži len pre účely prieskumu, ale môžeme si z neho vziať inšpiráciu, aké príspevky publikovať a na čo sa zamerať. Respondenti navrhovali nasledovné možnosti:

- novinky so zaujímavým obsahom;
- motivácia, prečo si knihu radšej požičať než kúpiť;
- aktuálne informácie o otváracích hodinách;
- pripravované akcie;
- zaujímavosti o knihách;
- ako sa zorientovať v knižnici;
- súťaže o členstvo;
- nové knihy, ktoré boli pridané do knižnice;
- štatistiky – najviac požičiavané knihy za mesiac, top 10, najaktívnejší čitatelia;
- odporúčania na kvalitných autorov;
- ako si vybaviť preukaz, cenník poplatkov, na akú dobu je možné knihu požičať;

Obr. 1, Obr. 2, Obr. 3 Vizuálne jednotná komunikácia na Facebooku Slovenskej národnej knižnice

- zaujímavosti pre mladšie publikum – väčšina z knižníc len upozorňuje na otváracie hodiny a besedy;
- fotografie z priestorov a fotografie kníh (nielen informačné fotky, ale aj oku lahodiace);
- tipy na čítanie z rôznych žánrov;
- interaktívny obsah – ankety o znalostiach (napríklad z povinnej literatúry);
- propagácia slovenských autorov;
- kto v knižnici pracuje, ako vyzerá deň knihovníka, osobnejšie príspevky.

ZÁVEROM

Zistenia naprieč týmto článkom by sme mohli zhrnúť do dvoch základných kategórií, ktoré by mali knižnice dodržiavať, ak chcú byť na sociálnych sieťach úspešné a komunikovať so svojim používateľom prostredníctvom nich, a to je obsah a forma. Obsah by mal byť jednotný, pútavý a vopred premyslený. Pravidelnosť je skvelá, ale nie za každú cenu. Dôležitejšie je, aby sa sústredila pozornosť na používateľov a na to, čo im poskytne pridanú hodnotu a priláka ich do knižníc. V používaní formy sa môže experimentovať a postupne odbúrať strach používateľov z návštevy knižnice.

Či sa už knižnice rozhodli nastúpiť na cestu komunikácie cez sociálne siete len teraz alebo inovovať

doterajšiu činnosť, v prvom rade je dôležité premyslieť si, akým spôsobom zmeny vykonať. Najoptimálnejšie je konzultovať s kolegami, s pravidelnými používateľmi knižnice, a tak získať potrebné dáta a informácie. Vhodné je i premyslieť si časové možnosti aj očakávania a potom zvoliť obsah a formu komunikácie. Našťastie žijeme v dobe, v ktorej nie sú potrebné pokročilé grafické znalosti na to, aby človek dokázal vytvoriť vizuálne pútavý príspevok. V súčasnosti môžeme pokojne siahnuť po aplikáciách a programoch, ktoré túto prácu uľahčia, ako je napríklad Canva, Stencil, Snappa, Easil a mnohé ďalšie. Väčšina z nich je dostupná zadarmo. Ich používanie je intuitívne, čo napomáha pri nastavení veľkosti príspevku a v konečnom dôsledku aj s jeho tvorbou, keďže používateľ sa tak môžete sústrediť na samotný obsah. Ak si v raných fázach nastavovania komunikácie užívateľ vytvorí niekoľko šablón, ktoré budú prepojené formou, môže ich používať opakovane, respektíve využiť aj niektorú z prednastavených šablón a prispôbiť

ju potrebám knižnice, prípadne tomu, čo chce užívateľ urobiť.

Aby komunikácia knižnice bola efektívna a priniesla želané výsledky, musí sa prispôbiť želanému trendu užívateľov.

Záverom si dovoľme zhrnúť, že v dnešnej dobe nie je potrebné mať k dispozícii marketingové oddelenie, zamestnanca knižnice vyčleneného len na komunikáciu na sociálnych sieťach či vstupné investície. Ak ich kniž-

nica má, je to pre ňu veľké plus. Situácia je však často opačná. Knižniciam stačí aspoň niekto s entuziazmom, chuťou skúšať nové veci a absenciou strachu pri experimentovaní. A o tom je vzťah sociálnych médií a používateľov knižníc v roku 2021.

Príspevok odznel v rámci odborného seminára *Hovoríme, ale je nám rozumieť?* organizovaného Slovenskou národnou knižnicou 25. marca 2021.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- JURIŠOVÁ, Vladimíra. Dizajn manuál – základ tvorby vizuálneho štýlu a korporátnej identity. In *QUAERE 2015 : recenzovaný zborník príspevků vědecké interdisciplinární mezinárodní vědecké konference doktorandů a odborných asistentů*. Roč. V. Hradec Králové : Magnanimitas, 2015, s. 343 – 349. ISBN 978-80-87952-10-8.
- JURIŠOVÁ, Vladimíra. Building Brand Identity on Instagram. In *Proceedings of the 7th European Conference on Social Media*. KARPASITIS, Christos – VARDA, Christiana (eds.). Reading : Academic Conferences and Publishing International. ECSM 2020, s. 119 – 126. ISBN 978-1-912764-63-1.
- KLEMENTIS, Martin. Význam farieb pri kvalite user experience vo webdizajne. In *MMK 2013: mezinárodní Masarykova konference pro doktorandy a mladé vědecké pracovníky: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference*. Hradec Králové : Magnanimitas, 2013, s. 453 – 461. ISBN 978-80-87952-00-9.
- LUKÁČ, Michal, et al. 2021. The interaction between the marketing communications audit and visitors in museum facilities. In *Communication Today*. Vol. 12, No. 1, s. 80 – 95. ISSN 1338-130X.
- ŠVECOVÁ, Magdaléna. Snapchat ako nová forma publikovania mediálnych obsahov. In *Marketing Identity 2016: Značky, ktoré milujeme. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Trnava : FMK UCM v Trnave, s. 273 – 280. ISBN 978-80-8105-839-4.
- VANKO, Martin – ZAUŠKOVÁ, Anna – KUBOVICS, Michal. 2021. Elements of Visual Communication of Educational Institutions on Social Networks. In *European Journal of Media, Art and Photography*. Vol. 9, No. 1, 2021, s. 97 – 111. ISSN 11339-4940.

KNIŽNIČNO- INFORMAČNÝ SYSTÉM TRITIUS A JEHO VYUŽITIE

MGR. DAGMAR KRAJŇÁKOVÁ

Thanks to the Tritius Library and Information System, the Spišské Cultural Centre and Library is able to provide its users with quality services without any restrictions. Tritius connects the library with users and content providers. These features of the system increase the attractiveness of the library and the number of visitors. Tritius enables to provide new services such as the possibility of pre-registering in the library, shelving of books, maintain a new and more attractive online catalogue, manage user access to their accounts, and last but not least, make reservations for library materials and loan extensions directly from the comfort of their homes.

Keywords: Tritius; library and information system; pre-registration; shelving; on-line catalogue

- krajnakova@skcak.sk
- The Spiš Cultural Center and Library
Letná 33/28
052 01 Spišská Nová Ves
- <https://www.skcak.sk/>

Spišské kultúrne centrum a knižnica ako verejná knižnica v Spišskej Novej Vsi s regionálnou pôsobnosťou používa od roku 2019 najnovší a najmodernejší knižnično-informačný systém *Tritius* – katalogizačný, informačný systém novej generácie. Spišská knižnica od roku 1998 do roku 2019 používala knižnično-informačný systém LIBRIS, avšak servis systému fungoval v obmedzenom režime, bez aktualizčných modulov potrebných pre knižnicu. Tento systém bol zastaraný, nekompatibilný, navyše, nespĺňal najnovšie požiadavky a trendy v knihovníctve. Keďže LIBRIS je slovenský automatizovaný knižnično-informačný systém napísaný pre MS DOS, s nástupom novších verzií MS Windows strácal možnosti spolupráce s novšími operačnými programami a na fungovanie by potreboval program DOSBox, preto knižnica zvažovala zakúpiť celkom nový systém a zvolila si *Tritius*.

TRITIUS VO VŠEOBECNOSTI

Tritius ako webový knižnično-informačný systém podporuje digitálne prostredie a umožňuje ľahšie prepojenie s ďalšími systémami a zdrojmi. Systém je bezpečný, používa šifrovaný protokol HTTPS, dodržiava všetky medzinárodné formáty, normy a pravidlá. Vďaka kompletnému webovému rozhraniu uľahčuje mobilitu knižnice a umožňuje využívať knihovničke časti od-

kiaľkoľvek a kedykoľvek. „*Tritius* je nový katalogizačný informačný systém. Byl navržen pro evidování jakýchkoli dokumentů v jakékoli sbírce. Není tedy určen jenom pro knihovny. Zároveň je to úplný knihovní systém nastupující po systému Clavius, nejrozšířenějším knihovním systému v České i Slovenské republice. Důležité je také to, že *Tritius* je webový, což znamená, že je použitelný na kterémkoli zařízení, ve kterém má uživatel nainstalovaný běžný internetový prohlížeč. Funguje tedy bez jakékoli instalace na počítači“ (Machátová, 2021).

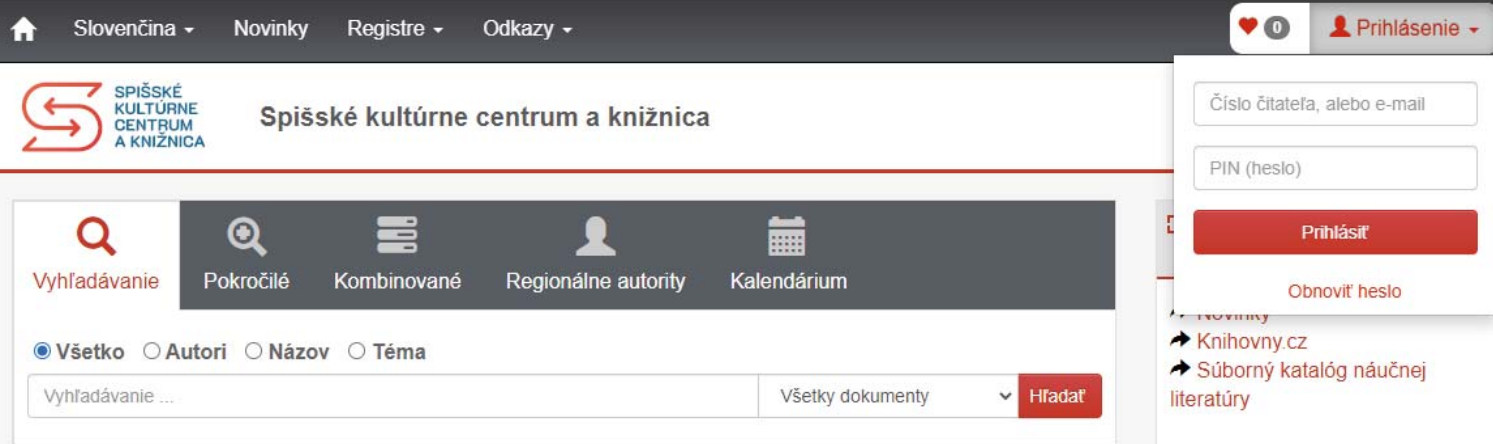
Webové aplikácie sú dnes medzi používateľmi obľúbené práve pre ich dostupnosť. Je prospešné, že aj *Tritius* patrí k moderným webovým aplikáciám, ktoré je možné prevádzkovať na rôznych zariadeniach, bez ohľadu na hardvér a operačný systém, teda aj on beží na operačných systémoch, ako napríklad Windows, Mac, Linux, ale aj Android, Apple iOS, a to bez zložitej inštalácie. Podporujú ho aj všetky webové prehliadače, ako napríklad Mozilla Firefox, Google Chrome, Internet Explorer, Opera a i. Machátová (2021) uvádza, že „webové aplikace jsou v dnešní době velice oblíbené hlavně díky jejich skvělé dostupnosti. Jediné co pro jejich užívání musí uživatel znát je webová adresa. *Tritius* je tedy webová aplikace, kterou lze provozovat na široké škále zařízení bez ohledu na operační systém. Funguje na všech běžných operačních systémech a zároveň také na moderních mobilních zařízeních. Zásadní je absence složité instalace.“

Informačný systém Tritius umožňuje evidovať a prehľadávať akúkoľvek zbierku informácií. V súčasnosti podporuje všetky moderné štandardy pre integráciu s ďalšími systémami, ako aj všetky knihovnícke štandardy MARC21, FRBR, RDA, OAI-PMH, NCIP. Knihovnícky systém je nastavený na používanie interného formátu MARC21 s použitím najaktuálnejších katalogizačných pravidiel RDA. Vďaka podpore štandardu Unicode, systém podporuje všetky národné abecedy, ktoré obsahujú viac ako 100 000 znakov. Texty je možné písať v latinke, azbuke, štandardnou čínštinou a mnohými abecedami. Tritius je nástupcom Clavia.

TRITIUS V PRAXI

Modul výpožičného protokolu je vyvíjaný s možnosťou využitia technológie RFID čipov, čo umožňuje čitateľom online platbu poplatkov pomocou integrovanej platobnej brány tak, aby mohli kedykoľvek

a odkiaľkoľvek uhradiť rôzne druhy poplatkov. Cieľom knižnice je neustále uľahčovať prístup širokej verejnosti k službám. Používatelia taktiež môžu využívať nový online katalóg na webovej stránke knižnice (<https://kniznica.skcak.sk/>). Katalóg je prehľadný, rýchly, s responzívnym dizajnom a môže prilákať do knižnice nových čitateľov nielen z radov mladšej generácie. Systém umožňuje predregistráciu čitateľov, podeliť sa o zážitky z čítania na sociálnych sieťach či požičiavanie elektronických kníh. Niektoré z funkcií online katalógu sú dostupné len registrovaným používateľom s platným ročným členským poplatkom (rezervácia, predĺženie výpožičiek a pod.). Do čitateľského konta sa čitateľ má možnosť prihlásiť vpravo hore v hlavnom menu online katalógu (Obr. 1) zadaním čísla preukazu alebo e-mailovej adresy a hesla. Používateľ prostredníctvom vstupu do svojho čitateľského konta získava všetky potrebné informácie o platnosti členského poplatku, o svojich aktuálnych výpožičkách, o histórii svojich výpožičiek, rezerváciách, predĺženiach, všetkých ostatných poplatkoch, objednávkach a pod.

Obr. 1 Prihlásenie sa do konta v online katalógu

Medzi novinky, ktoré sme v knižnici zaviedli počas pandémie COVID-19, patrí služba objednávanie si kníh z poličky – Odloženie kníh z poličky. Po vyhľadání knihy v online katalógu v prípade, že je daná kniha „Dostupná“, má používateľ možnosť využiť službu „Odložiť z poličky“. Používateľ aktivuje službu stlačením tlačidla „Získať“, následne mu knihovník danú knihu odloží z regálu a zašle e-mail s informáciou o jej vyzdvihnutí. V prípade, že je daná kniha požičaná, nedostupná, tak si ju používatelia môžu zarezervovať v online katalógu ako doteraz. Služba

Odloženie z poličky sa veľmi osvedčila a je aj naďalej využívaná čitateľmi. V súčasnosti si čitatelia z pohodlia domova dokážu vyhľadať knihu v online katalógu a pracovníci knižnice ju pripravia na vyzdvihnutie. Ide o ďalší krok knižnice a jej priblíženie sa prostredníctvom služieb čitateľom.

Na základe pandemických nariadení bolo jedným z opatrení i umiestnenie všetkých vrátených kníh do karantény. Aj v tomto prípade sa osvedčil systém Tritius, v ktorom sa dala vytvoriť služba zaradiť vracajúce knihy do karantény, pričom túto akciu je

možné nastaviť v samotnom systéme, čo jednoznačne uľahčuje prehľad o umiestnení dokumentov v knižnici. Pracovníci knižnice a používatelia na základe zaradenia vrátených kníh do karantény majú túto informáciu k dispozícii aj v online katalógu. S aktuálnymi pandemickými opatreniami súvisí i obmedzený počet návštevníkov v priestoroch knižnice. V Tritiu je možné nastaviť i akciu na upozornenie čitateľov, a to pre maximálny počet čitateľov a počet prítomných čitateľov v priestoroch knižnice. Nový webový katalóg sprístupňuje dáta používate-

lom a širokej verejnosti a na základe rôznych kritérií ich umožňuje vyhľadávať, triediť, zoradiť, exportovať, zdieľať na sociálnych sieťach atď. Katalóg využíva moderné technológie, a tak je do určitej miery zabezpečené i rýchle a kvalitné hľadanie. V tejto súvislosti uvádzame prehľad využívania vstupov do elektronického katalógu z priestorov knižnice, ale aj mimo nej (Obr. 2). Na základe údajov z obrázka môžeme konštatovať, že ide o jednoznačný nárast využívania elektronického katalógu z priestoru mimo knižnice.

5. ELEKTRONICKÉ SLUŽBY KNIŽNICE

504 Počet vstupov do elektronického katalógu z priestoru knižnice	928
505 Počet vstupov do elektronického katalógu z priestoru mimo knižnice	14 473
506 Počet vstupov do elektronického výpožičného protokolu z priestoru knižnice	33
507 Počet vstupov do elektronického výpožičného protokolu z priestoru mimo	3 200

Obr. 2 Elektronické služby knižnice v roku 2020

Knižnica z hľadiska inštalácie a správy Tritia využíva hosting systém, čo znamená, že systém nekupuje a ani ho neinštaluje na vlastný server (t. j. v budove knižnice), ale server i systém je majetkom dodávateľa systému, ktorý zároveň zaisťuje centrálnu správu serveru i systému, ochranu, pravidelnú aktualizáciu, archiváciu a poskytuje ju knižnici ako službu. Knižnica pristupuje k systému prostredníctvom internetu. Tento spôsob je pre ňu výhodný, keďže jej nevznikajú ďalšie žiadne nákla-

dy na hardvér, ale uhrádza sa len paušálna čiastka za hosting.

Knižnice v súčasnosti menia svoju rolu. Stávajú sa z nich vzdelávacie a kultúrne centrá, ktoré združujú používateľov podľa ich záujmov a ktoré zároveň zaznamenávajú a odporúčajú používateľom vhodné tituly. Knižnično-informačný systém Tritius tak prepája čitateľa, knižnicu a poskytovateľov obsahu. Tieto vlastnosti Tritia zvyšujú atraktivitu knižnice a jej návštevnosť.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

Tritius © EFFECTIVA SOLUTIONS S. R. O. Tritius.cz [online]. 2021 [cit. 2021-09-01]. Dostupné na internete: <<http://www.tritius.cz/>>.

MACHÁTOVÁ, Lenka. 2021. *Tritius* [online]. [cit. 2021-09-01]. Dostupné na internete: <<https://wiki.knihovna.cz/index.php/Tritius>>.

ŠILHA, Jiří. Tritius – Webový informačný systém. In *Sdružení knihoven ČR* [online]. [cit. 2021-09-01]. Dostupné na internete: <http://www.sdruk.cz/data/xinha/sdruk/ks2014/Tritius_2014.pdf>.

TEN, KTO KONÁ DOBRO (DOBROVOĽNÍCTVO V KNIŽNICIACH)

PROF. PHDR. EVA MYDLÍKOVÁ, PHD.

The aim of the article is to acquaint library staff in Slovakia with the possibility of involving volunteers in their systematic work. The author seeks to very briefly describe the decision-making process on the involvement of volunteers in library work, clarify the various stages of the process of working with volunteers and outline the basic legislative framework that forms the basis for concluding a civil relationship between volunteers and the library.

Keywords: volunteering; volunteers; library; stages of work process; legislative framework

 eva.mydlikova@truni.sk

 Faculty of Health Care and
Social Work
Trnava University

Univerzitné nám 1,
918 43 Trnava

 www.truni.sk

Ten, kto koná dobro a koná ho z vlastnej vôle, bez nároku na finančnú odmenu a vo svojom voľnom čase, sa volá dobrovoľník. Je však v knižnici priestor na uplatnenie dobrovoľníckej práce? Poslaním knižníc na Slovensku je tvoriť, rozvíjať a zachovať kultúrne, najmä literárne bohatstvo národa, a to rôznymi prostriedkami. Každá knižnica je istým spôsobom poznačená lokálnymi špecifikami, ktoré nadväzujú na všeobecné princípy spoločenského fungovania. Ústredným pojmom je však kniha. Klasický formát tlačenej knihy v súčasnosti ustupuje, do popredia sa dostáva digitalizácia literatúry. Digitálny priestor však poskytuje obrovské možnosti na prezentáciu nekvalitnej a brakovej tvorby, bez kultúrneho jazykového prejavu. Otázne je, ako môžu knižnice získať a prilákať ku klasickej literatúre i špecifickú skupinu čitateľov, napríklad zdravotne alebo inak znevýhodnených, alebo aj pohodlných čitateľov, ktorí sú schopní kriticky myslieť?

Rozdelenie knižníc na dobré a zlé tak, ako sú dobré a zlé školy, dobré a zlé obchody, je do značnej miery zavádzajúce a nepostačujúce. Dobrá knižnica by však mala poznať potreby svojho aktuálneho aj potenciálneho čitateľa a ponúknuť to, čo sa od nej očakáva. Ak sa čitateľ nemôže fyzicky dostať do knižnice z rôznych, či už subjektívnych alebo objektívnych príčin (vek, choroba a iné), a teda potrebuje inú osobu, ktorá by knihu doručila domov, dobrá knižnica by v súčasnosti tieto prekážky mala zdolať.

Spolupráca knižnice s dobrovoľníkmi sa zakladá na mnohých dobre zorganizovaných a naplánovaných činnostiach. Knižnica by mala mať najskôr vypracovaný **zoznam konkrétnych činností**, ktoré nevie, resp. môže len s ťažkosťami zabezpečiť pomocou svojich pracovníkov. Ide o služby akoby „nad rámec“ nevyhnutných činností, ktoré síce nemusí vykonať, ale bolo by dobré ich urobiť. Na zozname plánovaných činností by sa mali podieľať všetci pracovníci knižnice, aby v repertoári činností zostali len tie, ktoré sú reálne, vedľa si ich zabezpečiť sami a dodajú knižnici „pridanú hodnotu“. A práve to je priestor pre dobrovoľníkov, ktorí prinesú novú energiu, nový a nezaťažený pohľad na zabehnutú prevádzku organizácie. V zozname konkrétnych činností by mala byť presne zadefinovaná **cieľová skupina** a na ňu smerujúce aktivity. (Je dôležité, aby sa na začiatku vybrala len jedna a postupne k nej sa pridávali ďalšie.) Poznať špecifiká vybranej cieľovej skupiny (napríklad imobilných seniorov) je veľmi potrebné, pretože takto knižnica získa profil používateľov – teda potreby a očakávania konkrétnej skupiny. Služobne starší knihovníci veľmi dobre poznajú stálych čitateľov, preto ďalšie štúdie na zostavenie profilu vnímajú ako nadbytočné. Malá anketa medzi cieľovou skupinou však určite vždy dobre poslúži. Následne po prvom kroku (zadefinovaní si konkrétnych úloh a činností) začne knižnica hľadať **adekvátnych dobrovoľníkov**, teda ľudí, ktorí budú ochotní venovať svoj čas skupine potenciálnych čitateľov.

Veľký potenciál dobrovoľníckej práce je medzi mladými ľuďmi, ktorých prístup by sa dal charakterizovať ako „všetko sa dá“. Študenti sú ideálnou skupinou aj preto, že je na nich dosah pomocou vedenia školy v prípade, že by vykonali niečo protispoločenské alebo nemorálne. Ďalším významným profitom je, že naučíme študentov mať rád knihy.

Počet dobrovoľníkov a obdobie, počas ktorého ich bude knižnica potrebovať, sa musí stanoviť hneď na začiatku. Rozsah dobrovoľníckej práce sa upravuje podľa záujmov cieľovej skupiny, ale odporúča sa začínať skôr s menšími počtami. Prv než sa oslovia potenciálni dobrovoľníci, knižnica by si mala ujasniť nasledovné otázky:

- Aký typ práce, resp. aká práca sa bude vyžadovať od dobrovoľníkov?
- Aký bude rozsah práce?
- Kto bude konkrétnym prijímateľom dobrovoľníckej práce?
- Kto bude zodpovedať za činnosti, ale aj za dobrovoľníkov?
- Aký bude spôsob (nefinančnej) odmeny za dobrovoľnícku prácu?

Zoznam záujemcov (potenciálnych čitateľov) o služby knižnice sa môže uskutočniť rôznymi cestami, ktoré sú prispôsobené práve profilu cieľového prijímateľa, napríklad prostredníctvom lokálnych médií (rozhlas, televízia, miestny rozhlas) alebo rozoslaním ponukových lístkov do čakární v zdravotníckych zariadeniach, ale i do rôznych združení a spolkov, ktoré so seniormi pracujú, prípadne osloviť i zariadenia sociálnych služieb a cirkevných predstaviteľov. Takto môže knižnica získať prehľad o tom, koľko ľudí potrebuje prácu dobrovoľníkov a o aký typ služby/pomoci by prejavili záujem. Na

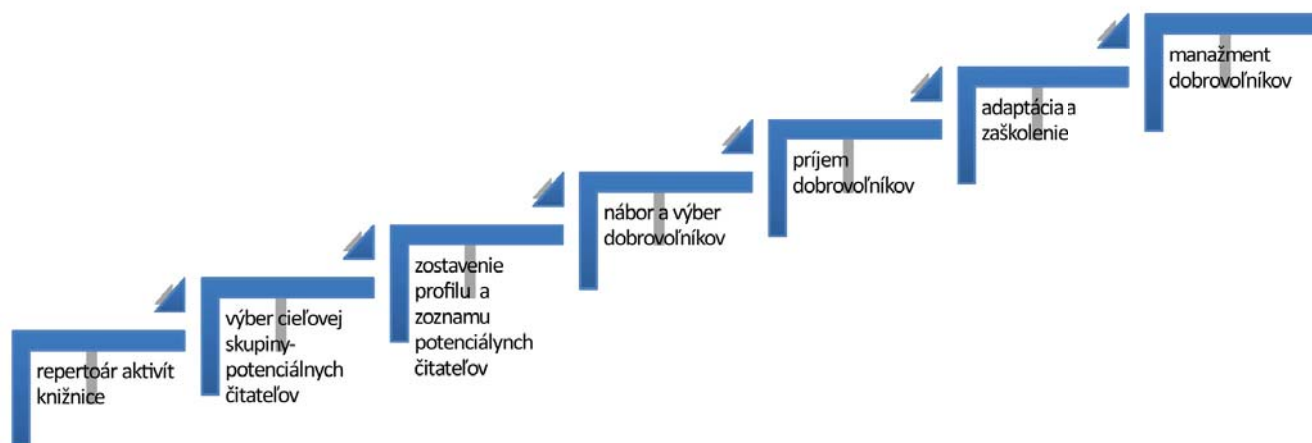
základe krátko prieskumu možno neskôr začať s náborom a výberom dobrovoľníkov.

V prípade, že knižnica potrebuje mladých ľudí s vyššou mierou flexibility v prispôbení sa požiadavkám budúcich čitateľov, napríklad seniorov, tak cieľový nábor je najvhodnejšie uskutočniť na stredných a vysokých školách prostredníctvom vedenia škôl alebo katedier. Prvé fázy práce s dobrovoľníkom sú náročné najmä z koordinačného hľadiska, pretože tu dochádza k stretu záujmov troch skupín: potenciálnych čitateľov, potenciálnych dobrovoľníkov a knižnice. Každý z týchto troch strán má nejaké potreby a očakávania, preto je veľmi dôležité v úvode kooperáciu presne formulovať a korigovať tak, aby nedochádzalo k sklamaniam a zlyhaniam, ale zároveň dbať na to, aby prienik týchto spoločenstiev bol čo najväčší (Obr. 1).

Obr. 1 Prienik očakávaní

Po výbere dobrovoľníkov a ich prijatí nasleduje oboznámenie sa s prevádzkovými a personálnymi podmienkami fungovania knižnice, s očakávaným rozsahom, ale aj obsahom vykonávanej dobrovoľníckej aktivity (Obr. 2).

Obr. 2 Proces zosúladenia výberu potenciálnych čitateľov a dobrovoľníkov knižnice

Dobrovoľnícky vzťah nie je pracovnoprávny, ale občianskoprávny. Na Slovensku spôsob realizácie dobrovoľníckej činnosti upravuje zákon č. 406/2011 o dobrovoľníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov. V zmysle uvedeného zákona musí organizácia dobrovoľníkov **evidovať** (meno, dátum narodenia, adresa, zmluva), poistiť za zodpovednosť za škodu a v prípade prijatia dobrovoľníka mladšieho ako 18 rokov dohodu podpísať aj so zákonnými zástupcami dobrovoľníka. Dobrovoľníci musia byť poučení o prípadných rizikách a knižnica im musí vydať písomné potvrdenie o rozsahu a obsahu výkonu dobrovoľníckej práce aj s jej hodnotením, a to všetko v súlade dodržiavania zásad a podmienok GDPR.

Knižnica s dobrovoľníkom uzatvorí v zmysle riadnych právnych nariadení zmluvu, ktorá má písomnú podobu (nie nevyhnutne, ale určite to zvyšuje pocit istoty na oboch stranách) a ktorá musí obsahovať osobné údaje dobrovoľníka (meno a priezvisko, dátum narodenia, bydlisko). Ďalej sa v zmluve identifikuje organizácia, ktorá dobrovoľnícku prácu riadi, miesto výkonu dobrovoľníckej práce, jeho obsah a trvanie, ale tiež spôsob stravovania, ubytovania a dopravy v prípade, ak dobrovoľník bude pôsobiť dlhšiu dobu mimo svojho bydliska, a tiež dôvody predčasného ukončenia zazmluvnenej činnosti. (Zmluvný vzťah s dobrovoľníkom umožní preplácať napríklad cestovné

náklady na akciu, ktorú knižnica organizuje alebo stravu, ak počas nejakej akcie pracuje dlhšie a podobne.)

Pre každú organizáciu je „výhodný“ dlhodobý dobrovoľník, ktorý funguje pomerne samostatne a výkonne. Ak sa dobrovoľníci často striedajú, znamená to veľkú záťaž nielen pre personál knižnice, ale aj pre klientov-čitateľov, ktorí majú tendencie zvyknúť si na „svojho“ dobrovoľníka, ktorému dôverujú. Aby bol počet stálych dobrovoľníkov čo najväčší, knižnica by sa mala riadiť pravidlami efektívneho manažmentu, a to aj napriek tomu, že nejde o riadneho zamestnanca.

Dobrovoľníci za svoju prácu nedostávajú finančnú odmenu, konajú nezištne, preto by sme sa k nim mali správať s úctou a rešpektom, samozrejme, ak si to ich výsledná činnosť zaslúži. Ak nie je objednávateľ so službami a činnosťou dobrovoľníka spokojný, mal by s ním rozviazať dobrovoľnícku zmluvu, pretože takto sa zbytočne investuje energia tam, kde to nemá význam.

Stručný pohľad na možnosti využitia dobrovoľníctva v knižniciach by mohol napomôcť knižniciam v ich ďalšom smerovaní. Poukázali sme aj na to, že pustiť sa do toho by mali len tí ľudia, ktorí chcú robiť veci nezištne a veria v pozitíva dobrovoľníctva, lebo ide o prácu „navyš“, a ako všade, kde sa pracuje s ľuďmi, je to práca veľmi komplikovaná.

DÁVAJME DEŤOM ČÍTAŤ KVALITNÚ LITERATÚRU

MGR. DOMINIKA PETÁKOVÁ, PHD.

 dominka.petakova@kosicekmk.sk

 Library for Young Readers
of the City of Košice

Kukučínova 2
043 59 Košice

 www.kosicekmk.sk

The contribution aims to point out the importance of text selection for children and youth as the consequence of the large number of the so-called pulp literature emerging on the book market. The article deals with reading as one of the fundamental human skills, the position of art in people's lives, and selecting fine literature for children and youth.

Keywords: literature for children and youth; pulp; art; fine literature

Vedieť správne čítať predstavuje jednu z najdôležitejších schopností človeka. Čítanie sa pritom nechápe len ako technická zručnosť, schopnosť spájať písmená do slabík, slabiky do slov a slová do viet. Oveľa dôležitejšie je tzv. filozofické čítanie (nazývané aj „čítanie medzi riadkami“), ktoré znamená prepájanie súvislostí, hľadanie významov, interpretovanie. Takéto čítanie je aj istou formou meditácie a okrem toho čitateľa vychováva a pripravuje na rôzne životné situácie i fungovanie v spoločnosti. Obzvlášť dôležité je to u detských čitateľov (aj predčitateľov-poslucháčov, ktorým číta iná osoba), pretože literatúra má okrem estetickú či zážitkovú aj formatívnu a výchovnú funkciu. Na dosiahnutie čo najväčšieho efektu v tomto smere je potrebné dbať na to, aby deti vedeli nielen prečítať text čo najrýchlejšie, ale hlavne, aby mu rozumeli. Na rýchločítanie a „súťaž“ v čítaní sú v podstate vhodné akékoľvek texty, avšak, ak nám ide o ponorenie sa do textu a o to, aby mu čitateľ po obsahovej stránke nielen porozumel, ale aby si z prečítaného niečo vedome či nevedome aj vzal, v tom musíme byť pri výbere tej správnej knihy obzvlášť obozretní.

V súčasnosti už nikoho neprekvapí, že knižný trh je preplnený a pulty kníhkupectiev ponúkajú čoraz väčší „koktail“ kníh ako po tematickej a obsahovej stránke,

tak aj po vizuálnej. Vydávajú sa rôzne tituly nielen pre dospelých čitateľov, ale rovnakým tempom aj knihy pre deti a mládež. Je preto čoraz zložitejšie orientovať sa v ponuke, ktorá, žiaľ, prináša aj tzv. brakové tituly. Často nás lákajú pestrofarebné obálky, niekedy dokonca s trblietkami, inými textúrami či vstavanými hračkami. Stereotypizácii sa nevyhýbajú knihy pre dievčatá, ktoré poľahky nájdeme medzi inými podľa ružovej farby. Otázkou však je, či je to takto správne. Nemá kniha ponúknuť niečo viac než len do očí bijúci vizuál a senzačný príbeh? Tu je opäť nesmierne dôležité poukázať na potrebu výberu a selekcie, s ktorou by práve v kníhkupectvách a knižniciach mali byť nápomocní zamestnanci, avšak táto potreba sa týka aj pedagógov a v neposlednom rade i rodičov. Na problematiku ponúkať kvalitnú literatúru deťom, nie brakovú, sa zameriame v tomto článku.

ČÍTANIE

O dôležitosti čítania sa hovorí veľa a stále. Myslenie v celej jeho komplexnosti totiž človek nemá dané automaticky, preto je potrebné ho rozvíjať, okrem iného aj čítaním. Táto činnosť človeka kultivuje

a zároveň zvyšuje povedomie o zložitom jazykovom systéme (jeho morfológických, syntaktických aj lexikálnych súvislostiach – štylistickú rovinu nevynímajúc), čitateľ nadobúda akúsi banku slov, výrazov, viet a ich rôznych kombinácií s prihliadnutím na kontext či žáner. Z hľadiska myšlienkových operácií napomáha analytickému a kritickému mysleniu, rozširuje obzory a núti jedinca zamýšľať sa nad vecami, triediť informácie a overovať si ich relevantnosť, ale najmä ich pravdivosť. Čítanie je podľa Maryanny Wolfovej (2020) vzťah čitateľa s knihou a príbehom, postavami, prostredím či ilustráciami. Tento vzťah je nutné budovať už od útleho veku, pretože v ňom sú čítanie a kniha prirodzené rovnako ako hra, prostredníctvom ktorej spoznáva svet naokolo, stotožňuje sa s ním a hodnotí ho. Neskôr, v rámci kognitívnych procesov, sa formuje empatia, tvorivosť či kritické myslenie. Maryanne Wolfová (ibid.) konštatuje, že čítanie je istý druh rozjímania, a teda filozofovania o živote a svete. Na tomto mieste sa žiada citovať autorský kolektív Hrdináková, Kopáčiková, Rankov (2017, s. 9), podľa ktorých *„Čítanie však rozhodne smeruje oveľa ďalej – vystupuje mimo priestoru jednotlivca. Čítanie je jedinečnou formou poznávania iných ľudí, komunikácie s nimi a zdieľania ich myšlienok, radosť i bolesti. Čítanie je i jedinečnou formou naindividuálneho myslenia, cítenia a prežívania, ktoré vystúpilo až na úroveň estetickéj sebarealizácie.“*

Uvedené názory a myšlienky zastrešuje aj pojem čitateľská gramotnosť, ktorá je základom pre ďalší rozvoj iných kompetencií a gramotností. Je nevyhnutná nielen pre pochopenie prečítaného, ale aj na hľadanie, spracúvanie, hodnotenie a používanie rôznych informácií. V rozvoji čitateľstva ako takého však najviac v ranom štádiu vývinu jedinca zohráva podstatnú rolu rodič dieťaťa, ktorý je na začiatku celého procesu vzťahu ku knihe a k čítaniu. Tamara Smith (2013) v tomto kontexte uvádza pojem tzv. pulzujúci trojuholník (angl. vibrant triangle), ktorý tvorí dieťa, čítajúci rodič (resp. iný dospelý) a kniha. Vďaka tomuto trojuholníku nastáva úžasný moment, v ktorom vzniká príbeh nadobúdajúci iné, ale aj nové kvality, pretože každý z jeho „uhlov“ alebo „bodov/vrcholov“ (dieťa – kniha – rodič) sa podieľa na jeho vytváraní. Zážitok z čítania je umocnený práve vtedy, ak je kniha umeleckým artefaktom a nie brakom, ktorý len do minimálnej miery (ak vôbec) stimuluje myslenie či fantáziu a schopnosť tvoriť a rozprávať príbehy.

POTREBA UMENIA V ŽIVOTE ČLOVEKA

V nadväznosti na uvedené fakty zdôrazňujeme, že čítanie kultivuje človeka aj po umeleckej/estetickéj stránke. Umenie je súčasťou kultúry, ktorá je potrebná na všestranný vývoj jedinca. Prostredníctvom vnímania umenia človek formuje vlastný postoj, názory, vkus a taktiež sebareflexiu. Je teda veľmi dôležité v živote každého človeka, a preto treba viesť deti k nemu už od najmenšieho veku. Jednou zo zložiek či foriem umenia je literatúra a k nej patriaci aj zručný čitateľ, a to nielen v technickom, ale aj filozofickom v zmysle, teda človek s bohatou predstavivosťou a fantáziou, schopný rôznych jednoduchých aj zložitejších myšlienkových operácií, ale aj s vyššou úrovňou emocionálnej inteligencie a sebareflexie.

Všeobecne možno priradiť umenie k určitej forme medziľudského dorozumievania (Kulka, 2008). Autor/umelec komunikuje prostredníctvom svojho diela s prijímateľom jedinečným spôsobom, ale veľmi dôležité je dešifrovať a „prečítať“ ho, pretože práve ono čítanie a vnímanie umenia človeka formuje, učí ho v rôznych smeroch. Napríklad Jiří Kulka (ibid.) vymenúva niekoľko funkcií umenia (psychologická, biologická či sociálna a iné), ale len kultúrna funkcia sprostredkúva isté formy správania (napríklad estetické princípy v umení).

NEBEZPEČNÁ PRVOPLÁNOVOSŤ

Prvoplánovosť a s ňou ruka v ruke kráčajúcu povrchnosť pri čítaní vnímame ako nebezpečnú v tom zmysle, že takpovediac „brzdí“ mentálny rozvoj jedinca. Ide pritom o prvoplánovosť textových/obsahových, ale veľakrát aj vizuálnu/grafickú. Pri brakoch sa na ich obranu zvykne hovoriť, že ide o oddychovú literatúru, a teda text nemusí prinášať iné vrstvy, keďže stačí len jedna ľahko dešifrovateľná a jednoznačná. Oddychovať sa však dá aj pri kvalitných textoch, pretože čítanie v sebe zahŕňa i rozjímanie, ktoré naštartuje práve viacplánovosť diela. Premýšľanie, spochybňovanie, údiv či čudovanie sa a pýtanie – to všetko k tomu patrí, to všetko je znakom toho, že sa zamýšľame, hodnotíme prečítané či videné. Dieťa totiž potrebuje

podnety, aby sa komplexne rozvíjalo, nie aby mu bol donekonečna ponúkaný rovnaký pohľad, rovnaké idylické obrazy života, takmer bez odchýlok.

AKO ODLÍŠIŤ KVALITNÚ LITERATÚRU OD BRAKOVEJ

Pri odlíšení kvalitnej knihy od brakovej je najdôležitejšie prečítať si daný text skôr, ako ho posunieme dieťaťu. Pod slovným spojením „kvalitná kniha“ si nepredstavujeme filozofický traktát, mnohovýrovňový text plný šifier a nezrozumiteľných myšlienok. Od dobrého textu (nielen) pre deti sa očakáva, že nepodceňuje čitateľa. Ono podceňovanie sa prejavuje v priamočiarosti narácie (rozprávania), ktorá nenecháva čitateľovi žiaden priestor na hľadanie významov a súvislostí, ale aj v klišéovitosti. Ďalej je to neautentickosť prejavujúca sa často vo vykreslení idylických vzťahov, reálií, a taktiež tu možno zaradiť priamočiary didaktizmus, ktorý by mal byť inherentný, zašifrovaný, aby dosiahol najväčší účinok. Triviálnosť brakových (a často aj gýčových) textov posudzuje aj Zuzana Stanislavová (2016, str. 7), ktorá uvádza: „[také diela] ako duševný ‚pokrm‘ malým a mladým čitateľom síce neublížia, ale ani ich neposunú o krok ďalej k vyššej estetikej citlivosti na literárny umelecký text. Sú však schopné na určitej úrovni udržiavať detský čitateľský záujem, aj keď voči komercii nedokážu byť celkom imúnne“. Spomínaná komercializácia a „remeselné“ spracovaný príbeh (sledujúci jasný vplyv na čitateľa) sú často ďalšie znaky brakových titulov.

ČO ČÍTAŤ DEŤOM?

Ako bolo už v tomto článku niekoľkokrát akcentované, pre všestranný rozvoj dieťaťa je dôležité ponúkať literatúru, ktorá ho bude formovať. Z jazykovej stránky (z formálneho hľadiska) to iste dokáže aj literárny brak (za predpokladu skorigovaného textu). Avšak z hľadiska rozvoja komplexnejších kognitívnych schopností (analytické myslenie, kritické myslenie)

je nevyhnutné vykonávať selekciu textov pre deti. Ďalšou nemenej podstatnou stránkou rozvoja detí je emocionálna inteligencia a empatia. K tomu vedú predovšetkým texty a v nich vystupujúce postavy, s ktorými sa detský čitateľ dokáže stotožniť, vcítiť sa do ich situácie, prežiť s nimi príbeh a situácie, v ktorých sa ocitajú – tie dobré, ale aj zlé. V tejto súvislosti sú veľmi vhodné texty, ktoré primeraným spôsobom spracúvajú ťažšie témy (ako je napríklad smrť v rodine, choroba, rozchod alebo aktuálne spoločenské problémy, napríklad utečenectvo, vojna a iné) a v takýchto prípadoch je selekcia ešte dôležitejšia (v umelecky hodnotnom a istému veku primeranom titule je táto téma spracovaná tak, aby sám čitateľ alebo aj s pomocou dospelého dospel k istým záverom, pointe, ale aj k tomu, čo postavy prežívajú), navyše je čitateľ konfrontovaný s rôznymi (aj negatívnymi) stránkami existencie na tomto svete.

Je žiaduce poukázať aj na ustalujúcu sa hybridnú formu umeleckého diela, a to komiks/obrazové knihy/grafické romány (porov. Petáková, 2019). V nich sa stretávame s tzv. vizuálnym textom, pričom

verbálny je minimálny alebo v knihe chýba, pretože čitateľ si ho môže „sprítomniť“ sám čítaním obrazu. Tieto knihy sú stimulujúce nielen pre detského, ale aj dospelého čitateľa. Tvorivosť v čitateľoch podporuje aj absentujúce slovo, ktoré

bolo v klasickom diele nosným prvkom a čitateľ sa zvykol naň upínať. Obraz vo svojej podstate dokáže na malom priestore priniesť množstvo podnetov na interpretáciu zmyslu, premýšľanie a hľadanie súvislostí, jeho komplexnosť sa prejavuje v možnostiach, ako ukrývať významy (pomocou farieb, tvarov, výtvarných techník atď.). I napriek uvedenému sa k obrazovým knihám pristupuje ako k jednoduchej forme literatúry pre najmenších, avšak v mnohých prípadoch ide o tituly, s ktorými sa interpretačne popasuje i dospelý čitateľ, pretože ich umelecká kvalita sa prejavuje aj v ich viacvrstvomosti a širšom spektre adresátov.

NA ZÁVER

Braková literatúra zahľucuje knižný trh neustále. Jej úspešnosť spočíva predovšetkým v tematickom

zameraní sa na základné potreby potenciálnych čitateľov, teda ponúkať „krásne“ ilustrácie, pútavý dej a idylku. To všetko zastrešuje žiadaná relaxačná či zábavná funkcia, ktorú (detskí) čitatelia potrebujú pre vzrušenie, emocionálny zážitok, priamočiarosť a nenáročnosť, čo je pre tento typ literatúry typické. Je potrebné poznamenať, že takýmto knihám sa detský čitateľ určite nevyhne – čo je napokon aj vhodné pre ďalšie porovnanie s kvalitnou literatúrou. Najdôležitejšia je však prítomnosť mentora, aby

pomáhal formovať vkus, rozvíjal literárne a mnohé ďalšie kompetencie, podporoval ich emocionálny vývoj a pomocou dobrej knihy poukázal na to, že život často prináša aj to negatívne, s čím je potrebné popasovať sa práve tak, ako to robia napríklad ich knižní hrdinovia. Buďme preto v tomto smere hrdinami aj my – či už ako rodičia, knihovníci, kníhkupci alebo učitelia – a skúsme pomôcť čitateľom vyznať sa v tom obrovskom množstve knižných titulov.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- HRDINÁKOVA, Ludmila – KOPÁČIKOVÁ, Judita – RANKOV, Pavel. 2017. *Text a čítanie, mládež a knižnice*. Bratislava – Košice : Slovenská asociácia knižníc – Technická univerzita v Košiciach. 123 s. ISBN 978-80-553-2858-4.
- KULKA, Jiří. 2008. *Psychologie umění*. 2. vyd. Praha : Grada Publishing. 440 s. ISBN 978-80-247-2329-7.
- PETÁKOVÁ, Dominika. 2019. *Poetologické aspekty obrazových naratívov : dizertačná práca*. Košice : UPJŠ v Košiciach, Filozofická fakulta. 112 s.
- SMITH, Tamara. The Vibrant Triangle: The Relationship between the Picture Book, the Adult Reader, and the Child Listener. In *Bookbird*. Vol 51, no. 2 (2013), p. 65 – 70. ISSN 1918-6983.
- STANISLAVOVÁ, Zuzana. Komeriou k trivialite a gýču. In *Bibiana. Revue o umení pre deti a mládež*. Roč. 23, č. 1 (2016), s. 7 – 17. ISSN 1335-7263.
- WOLFOVÁ, Maryanne. *Čtenáři, vrať se*. Brno : Host, 2020. 264 s. ISBN 978-80-275-0011-6.

E-KNIHOVNA MĚSTSKÉ KNIHOVNY V PRAZE V NĚKOLIKA KAPITOLÁCH

MGR. LENKA HANZLÍKOVÁ, ANETA NEJEZCHLEBOVÁ, DIS., BC. VOJTĚCH VOJTÍŠEK

The Municipal Library of Prague is a public library established by the Municipal Council of the city of Prague. Due to the size, history and a number of notable personalities of Czech librarianship who took turns as its directors, the library serves not only as a living public library, but also as an institution holding historical collections. The interest in making these historical collections, some of which have been severely damaged by the flood in 2002, accessible to the general public in a non-invasive manner, became the significant impetus for the establishment of its own digitization workplace. Preserving digitization was the beginning of other activities that ranked the Municipal Library of Prague among the major Czech eBook publishers. In several short chapters, the article describes both the digitization activities of the Municipal Library of Prague – from providing access to historical collections to widely available eBooks – as well as its activities in the field of research.

Keywords: preserving; digitalization; eLibrary; Municipal Library of Prague; eBooks; eBook publishing

 lenka.hanzlikova@mlp.cz
nejezcha@mlp.cz
vojtech.vojtisek@mlp.cz

 Municipal Library in Prague

Mariánské nám. 1,
115 72 Praha 1

 www.mlp.cz

ZÁCHRANNÁ DIGITALIZACE HISTORICKÝCH FONDŮ, ZPŘÍSTUPNĚNÍ KLASIKŮ A SOUČASNÁ ČESKÁ BELETRIE

Městská knihovna v Praze je veřejná knihovna zřizovaná hlavním městem Prahou. Vzhledem ke své velikosti, historii i plejádě významných osobností českého knihovnictví, které se vystřídal na postu ředitelů, má funkci nejen živé veřejné knihovny, ale také knihovny s historickými fondy. Nejstarším historickým tiskem je prvotisk *Pražské bible* z roku 1488, významná je kolekce pragensí nebo bibliofilů.

Historické fondy, některé těžce poškozené při povodni v roce 2002, a zájem na jejich neinvazivním zpřístupnění široké veřejnosti byly impulzem pro zřízení vlastního digitalizačního pracoviště. Záchranná digitalizace byla začátkem dalších činností, které Městskou knihovnu v Praze zařadily mezi významné české vydavatele e-knih. Prostřednictvím webu e-knihovna.cz poskytuje přístup k několika tisícům e-knih pro všechny zájemce. Zároveň se tématu e-čtení knihovna věnuje formou výzkumných

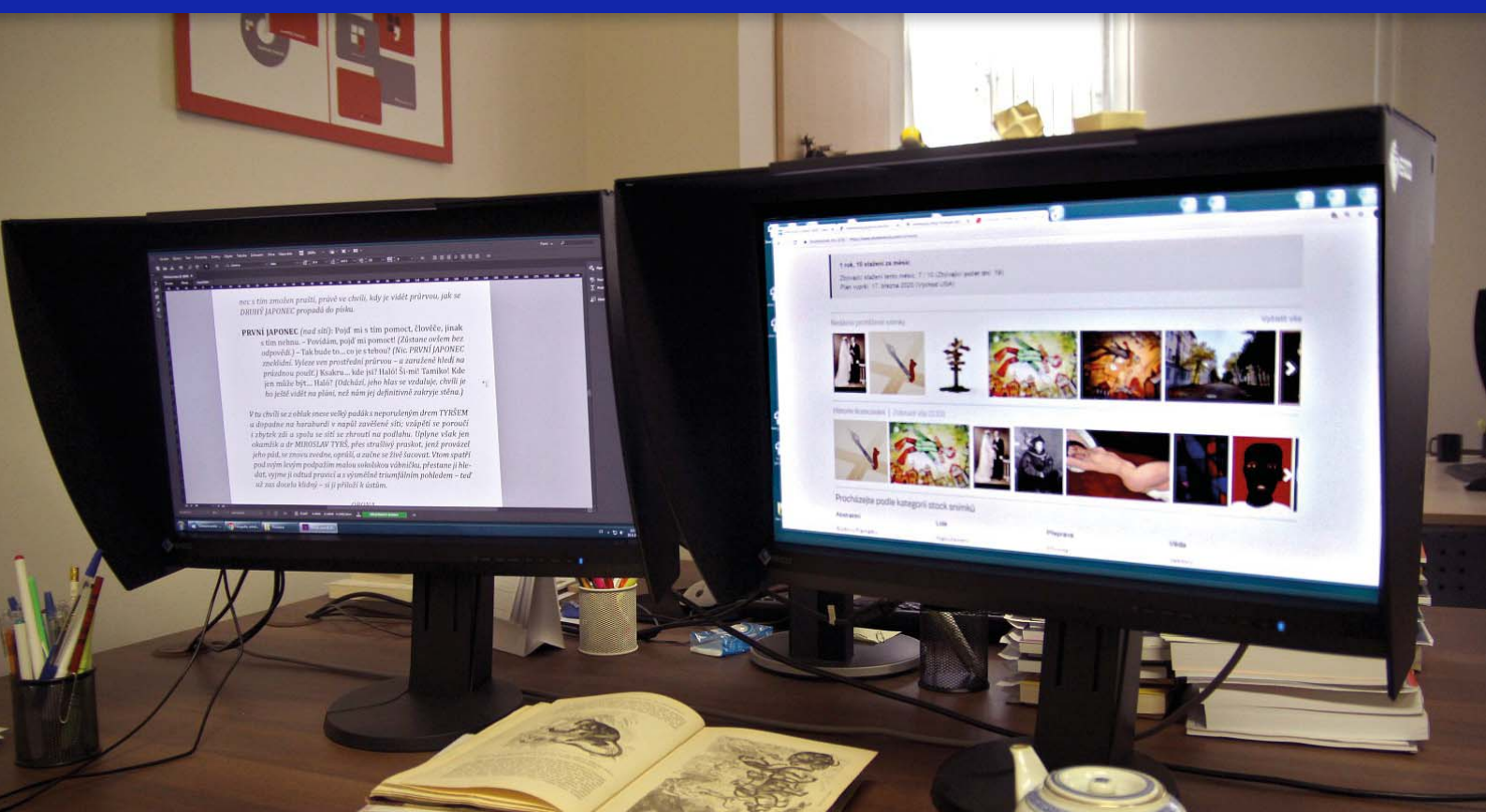
projektů. Vedle dlouhodobého mapování ekonomické efektivity veřejné služby je to nově projekt realizovaný ve spolupráci s Katedrou informačních studií a knihovnictví Masarykovy univerzity v Brně. Jeho cílem je prozkoumat zkušenosti čtenářů se čtením v on-line prostoru a na základě zjištěných výsledků navrhnout nový formát e-knih.

Článek v několika krátkých kapitolách přibližuje jak digitalizační aktivity Městské knihovny v Praze od zpřístupnění historických fondů až po široce dostupné e-knihy, tak i její působení na poli výzkumném.

KAPITOLA PRVNÍ: PROJEKT HISPRA A DIGITALIZAČNÍ PRACoviŠTĚ

Městské knihovně v Praze se v roce 2005 naskytl jedinečná šance zpracovat projekt do programu finančních mechanismů Evropského hospodářského prostoru a Norska. Podán byl pod názvem HISPRA (záchrana historických pragensíjních a dalších vzácných dokumentů z fondu MKP) a znamenal

Oddělení digitalizace Městské knihovny v Praze. Foto Jiří Rogl, archiv MKP

začátek profesionálních digitalizačních aktivit v MKP.

Digitalizační pracoviště bylo zřízeno v adaptovaných prostorách v Provaznické ulici (Praha 1) a byla pro něj zajištěna potřebná technika, technologie i odborný personál. Jeho činnost se rozběhla v roce 2008 a od té doby zpracovalo přes 10 tisíc titulů, které jsou zveřejněny v Digitální knihovně Kramerius Městské knihovny v Praze.

Pracoviště je vybaveno softwarem pro zpracování obrazu (Adobe Photoshop, Illustrator, IrfanView), textu (Adobe InDesign, Adobe InCopy, MS Office), pro editaci a tvorbu metadat (ProArc, Sigil, Calibre) i pro optické rozpoznávání textu (ABBY Recognition Server 4). Skenuje se na třech knižních poloautomatických skenerech značek Suprascan, Bookeye a CopiBook.

Tým Oddělení digitalizace dnes tvoří více než 10 pracovních úvazků zahrnujících pozice technického redaktora, odborného knihovníka digitalizace nebo správce digitální knihovny. Nechybí ani spolupráce s korektory, kteří jsou důležitou součástí procesu vydávání e-knih a zajišťují jazykovou kvalitu produkce.

KAPITOLA DRUHÁ: ZÁCHRANNÁ DIGITALIZACE A DIGITALIZACE NA ZAKÁZKU

Oddělení se kromě vydavatelské činnosti (více níže) zaměřuje na výběrovou digitalizaci titulů z fondu Městské knihovny v Praze. Tituly jsou vybírány ve spolupráci se specializovanými úseky a odděleními knihovny (např. úsek pragensií, Hudební úsek, Divadelní a filmový úsek a Oddělení vzácných tisků). Aktivně se zapojuje i do meziinstitucionálních projektů, ve kterých spolupracuje například s Moravskou zemskou knihovnou v Brně, Národní knihovnou ČR, Národním muzeem, Archivem hl. m. Prahy nebo Knihovnou Akademie věd ČR. Digitalizace je proces, během něhož dochází za dodržení platných národních standardů k převodu papírových dokumentů do elektronické podoby. Hlavními důvody pro digitalizaci dokumentu je jeho zpřístupnění veřejnosti (přístup více uživatelů k jednomu dokumentu zároveň a třeba i z pohodlí domova), ochrana (před opotřebením, poškozením, krádeží a živelní katastrofou), úspora času a místa (pro uživatele snadná a rychlá dostupnost k dokumentům, které jsou ve fyzické podobě umístěny ve skladech) a možnost fulltextového prohledávání

obsahu díky technologii optického rozpoznávání znaků (OCR).

Hlavními kritérii pro výběr dokumentu k digitalizaci je jeho fyzický stav, dostupnost, informační hodnota či zájem čtenářů. Městská knihovna v Praze digitalizační činností přispívá obsahem do celonárodní databáze sdružující knihovny, archivy a muzea. Využíváním nástroje Registr digitalizace se předchází případné duplicitě v digitalizačních záměrech jednotlivých institucí na národní úrovni. Digitalizované dokumenty jsou po zpracování zpřístupněny v režimu volných a vázaných děl, tedy po přihlášení vzdáleným přístupem nebo pouze „na místě samém – v knihovně“, a to v Digitální knihovně Kramerius (www.digitalniknihovna.cz).

Městská knihovna v Praze je zapojena i do národního projektu DNNT (díla nedostupná na trhu), který umožní on-line čtení plného digitalizovaného textu monografií a periodik zařazených na seznam děl nedostupných na trhu. Přístup do databáze mají registrovaní uživatelé zapojených knihoven prostřednictvím vzdáleného přístupu.

Specifickou oblastí je služba digitalizace volných děl na zakázku, která umožňuje registrovaným čtenářům požádat o digitalizaci vybraného titulu. Titul je na náklady žadatele digitalizován a po uplynutí stanovené lhůty umístěn i pro další zájemce do Digitální knihovny Kramerius Městské knihovny v Praze. Před samotnou digitalizací probíhá komunikace s žadatelem, kdy se vyjasňují podmínky dané autorskými právy. Pokud titul nemá v katalogu MKP kompletní katalogizační záznam, jsou informace v rámci přípravy na digitalizaci doplněny. Digitalizace na zakázku je služba placená, jedna stránka stojí 4,20 Kč. Žádost o digitalizaci lze zaslat přímo z profilu titulu v katalogu.

KAPITOLA TŘETÍ: KAREL ČAPEK A DALŠÍ AUTOŘI (NEJEN) DO ŠKOLY

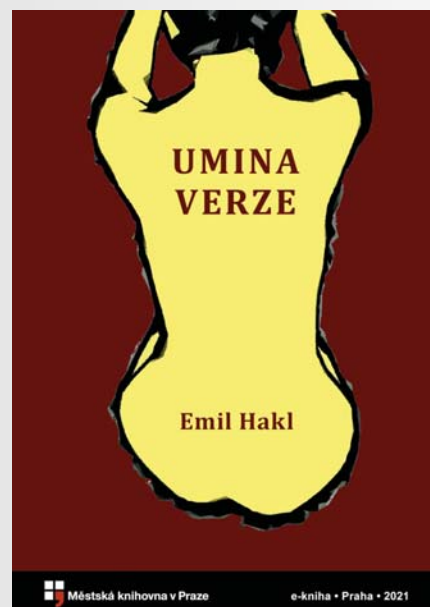
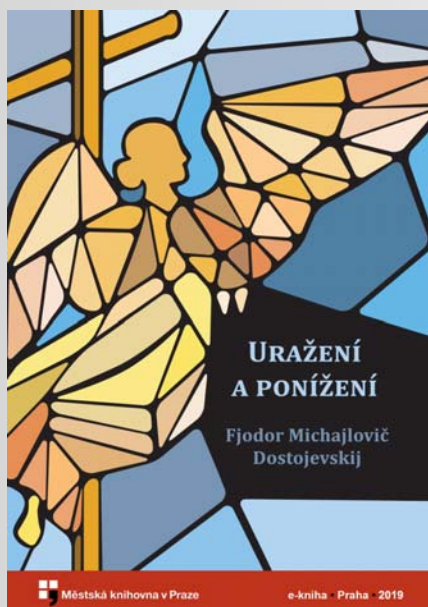
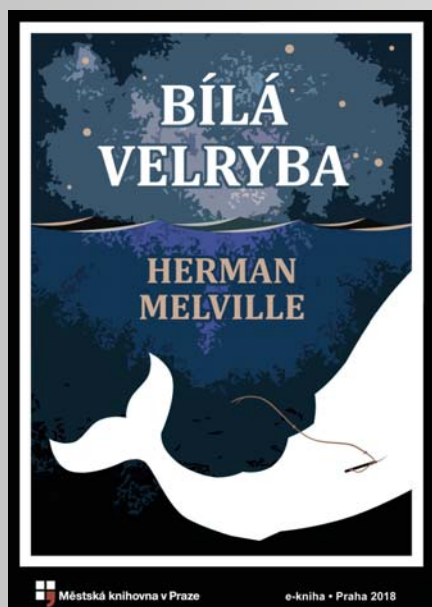
Milníkem v rozvoji digitalizace a také E-knihovny se stal rok 2009, kdy ve spolupráci s Ústavem Českého národního korpusu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a se Společností bratří Čapků bylo zpřístupněno dílo Karla Čapka. Projekt *Karel Čapek on-line* byl oceněn udělením titulu *Knihovna roku*, jehož nositele každý rok vyhlašuje Ministerstvo kultury. Díla byla zpracována v sedmi různých formátech, vhodných pro různé typy zařízení od čteček přes

mobily až po obrazovky desktopů a notebooků. Dalším vývojem se počet formátů ustálil na třech nejvyužívanějších v ČR (PDF, EPUB a mobipocket). V současné době probíhá reedice těchto prvních vydání, která dostávají novou grafickou podobu i redakční zpracování, ale o tom více v další kapitole.

Vzhledem k zájmu, který projekt u široké veřejnosti vzbudil, se knihovna rozhodla pokračovat i s dalšími kanonickými díly a autory české literatury s cílem vytvořit e-knihovnu titulů klasiků volných z hlediska autorských práv. Brzy tak začala přibývat díla Boženy Němcové, Jana Nerudy, Karla Hynka Máchy, Karla Jaromíra Erbena, Karla Poláčka,

Jaroslava Havlíčka, Eduarda Štorcha, Aloise Jiráska, Jaroslava Haška, Vladislava Vančury, Svatopluka Čecha, Viktora Dyka a mnoha dalších.

Snadný přístup k e-knihám autorů a autorek z čítanek oceňují zejména studenti a zahraniční badatelé, ale cestu ke klasice si znovu našli i dospělí čtenáři v době pandemie. Aktuálně E-knihovna Městské knihovny v Praze nabízí stovky titulů, které se objevují ve školních osnovách, a kromě zmíněné české klasiky skýtá i výběr překladových děl, například Julese Verna, Karla Maye, Williama Shakespeara, Michaila Bulgakova, Fjodora Michajloviče Dostojevského, Francisa Scotta Fitzgeralda, Victora Huga, Danta Alighieriho, Arthura Conana Doylea.

Obálky různých titulů e-knih vydávaných Městskou knihovnou v Praze. Foto archiv MKP

KAPITOLA ČTVRTÁ: SOUČASNÁ ČESKÁ LITERATURA A KNIHOVNA JAKO VYDAVATEL

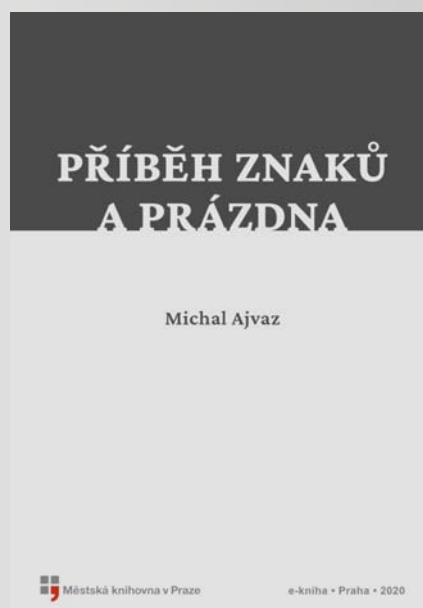
Několik let po prvním vydání Karla Čapka a zpracování volných děl z české i světové literatury začalo být jasné, že postavit plnohodnotnou nabídku *E-knihovny* není možné pouze na dílech dávné minulosti. Vydávání e-knih se stalo součástí akviziční

činnosti a vyžádalo si samostatný rozpočet na nákup licencí. Licence pro vydání díla v *E-knihovně* jsou vyjednávány jak přímo s autory a nakladateli, tak i prostřednictvím kolektivního správce a agentury DILIA. Knihovnu při jednáních zastupuje šéfredaktor *E-knihovny* Richard Olehla.

Knihovna se ve své licenční vydavatelské činnosti soustředí nikoli na novinky, ale na hodnotná česká i překladová díla, která ztratila komerční potenciál, ale jsou čtenářsky atraktivní z dlouhodobého pohledu. Zaměřuje se proto na starší české autorky a autory, jako je například Lenka Reinerová, Bohumil Hrabal, Vladimír Páral, ale i současné české spiso-

vatelky a spisovatele, kdy vydává jejich starší tvorbu, která v tištěné podobě už na trhu chybí. V nabídce E-knihovny je tak možné najít tituly od jmen, jako

jsou Radka Denemarková, Michal Viewegh, Petr Stančík, Viola Fischerová, Miloš Urban, Petra Hůlová, Michal Ajvaz, Ivan Martin Jirous, Ivan Klíma.

Obálky různých titulů e-knih vydávaných Městskou knihovnou v Praze. Foto archiv MKP

KAPITOLA PÁTÁ: JAK NA E-KNIHY V KNIHOVNĚ

Vydávání e-knih je obsaženo i ve strategii Městské knihovny v Praze. Strategické teze, které určují směřování a rozvoj této oblasti služeb, hovoří o tom, že knihovna sleduje dění v oblasti e-čtení, zavádí novinky, zkoumá ekonomickou efektivitu a snaží se o získávání licencí jako součásti akviziční politiky. Výsledný produkt, e-kniha, je pečlivě zpracován podle redakčních i typografických zvyklostí a pravidel.

Městská knihovna v Praze si klade za cíl vydávat v rámci projektu E-knihovna kvalitní díla z oblasti české i světové literatury. Ve své ediční činnosti postupuje podle zásad definovaných jednotlivými edičními řadami a usiluje o pokrytí co nejširšího časového spektra literární tvorby, tedy od nejstarších písemných památek (obvykle v českém překla-

du) až po díla současná. Výjimku tvoří díla současných zahraničních autorů v českém překladu, a to z důvodu značné obtížnosti akvizice vydavatelských práv.

Jako vydavatel e-knih chceme nabízet díla nedostupná na trhu, tj. taková, která již vyčerpala svůj komerční potenciál, jsou nejméně pět let stará, ale natolik kvalitní, že obstojí i za několik let. Smyslem je vybudování větší databáze děl, kterou by bylo možné nabízet čtenářům v několika základních formátech. Akvizice práv na e-vydání probíhají prostřednictvím jednání buď přímo s autory (resp. autory a jejich nakladateli), nebo s pracovníky agentury zastupující držitele autorských práv k dotyčnému dílu (DILIA). Licenční politika je zřejmá – nastavit podmínky tak, aby z nich měli užitek autoři, vydavatelé, knihovna i čtenáři.

Ediční plán E-knihovny Městské knihovny v Praze pro období podzim – zima 2021 je k prolistování na https://issuu.com/mestskaknihovnavpraze/docs/edicni_plan_2_2021.

Obálka a náhled do obsahu Edičního plánu E-knihovny. Foto archiv MKP

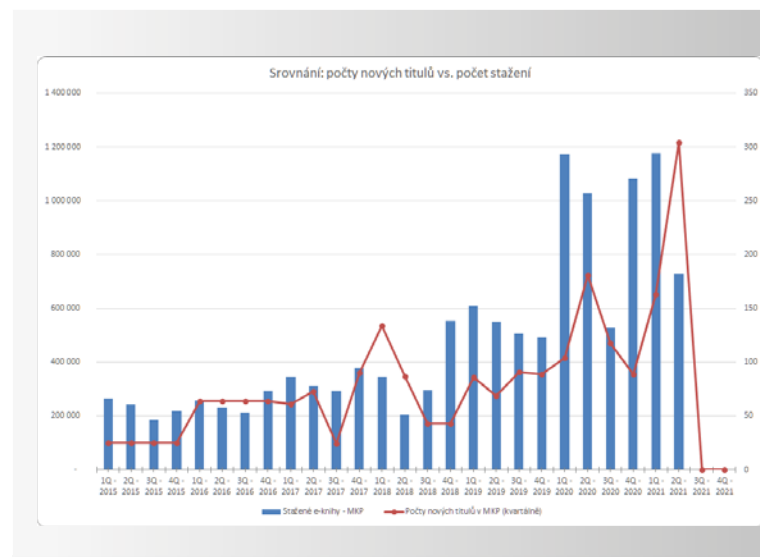
Kroky potřebné k vydání e-knihy jsou popsány v metodice *Efektivní knihovna v digitálním prostředí*, která je výstupem projektu zaměřeného na dlouhodobé sledování trendů v oblasti e-knih. Stručně pro účely článku můžeme říci, že jich je sedm a obsahují následující činnosti:

- Výběr díla a obstarání licence k němu
- Získání zdrojového textu
- Formátování textu
- Korektury, sazba a technická redakce
- Připojení vydavatelských náležitostí e-knihy
 - tvorba obálky
 - tvorba stránky s informací o licenci
 - tvorba tiráže
- Tvorba formátů
- Zpřístupnění

KAPITOLA ŠESTÁ: E-ČTENÍ JAKO SLUŽBA A HLEDÁNÍ NOVÝCH CEST KE ČTENÁŘI

Knihovna se dlouhodobě věnuje e-knihám i v rámci průzkumů čtenářských potřeb (https://www.hodnota-knihovny.cz/wp-content/uploads/2021/05/infografika_E1_e-knihy_2020.pdf) Výsledky posledního realizovaného průzkumu mezi čtenářkami a čtenáři staršími 18 let potvrdily, že lidé stále preferují knihy papírové. Přístup k papírovým knihám byl ale během

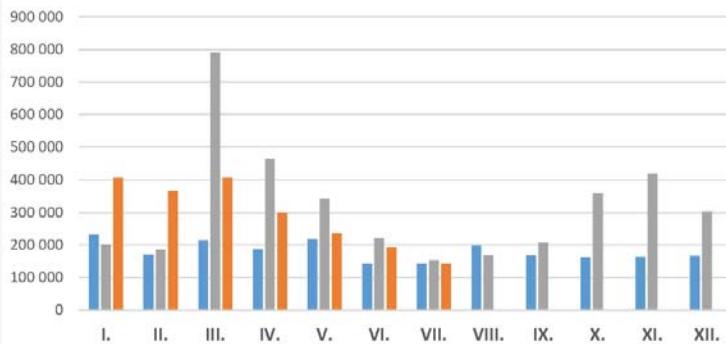
roku 2020 v důsledku dlouhodobého uzavření knihoven i knihkupectví podstatně ztížen. Záhy se ukázalo, že když není jiná možnost, i e-kniha se hodí. Počty stažených e-knih v březnu 2020 představovaly navýšení o 400 % v meziročním srovnání.

E-knihy – počty nových titulů vs počet stažení

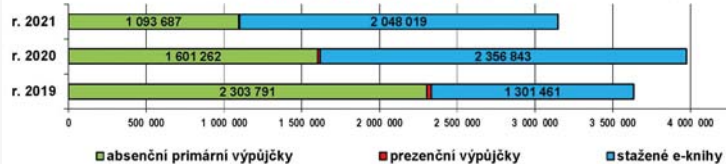
Ohromujícího čísla by jistě nebylo dosaženo, kdyby se knihovna dlouhodobě nesnažila on-line služby rozvíjet a cíleně nabízet. E-knihovna představuje velmi snadný přístup ke stažení četby pro všechny zájemce bez ohledu na to, zda jsou registrovanými čtenáři. Doména www.e-knihovna.cz směřuje návštěvníky na

Stažené e-knihy MKP z webu MKP v r. 2019, r. 2020 a v r. 2021

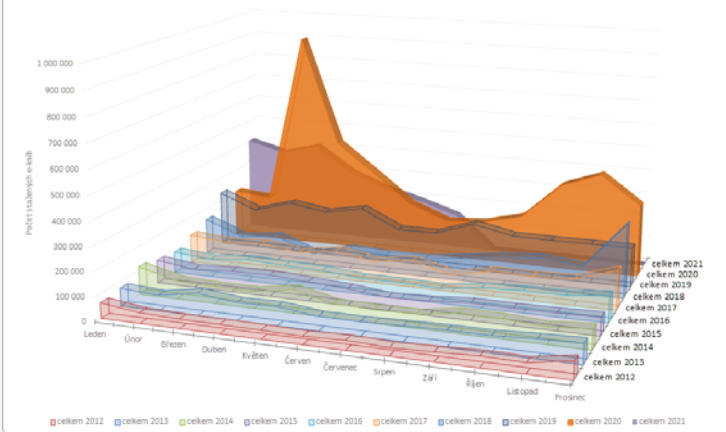
Stažené e-knihy

Všechny primární výpůjčky (absenční i prezenční) a též stažené e-knihy (leden až červenec)

Výpůjčky a stažené e-knihy

Stažené e-knihy v MKP - meziroční srovnání (měsíčně)

Stažené e-knihy v MKP – meziroční porovnání

stránku v on-line katalogu, která nabízí kromě listování všemi tituly i pravidelně aktualizované tematické výběry. Jak na stažení e-knihy, radí krátké instruktážní video <https://youtu.be/KwUxSn8MnoE>.

E-knihy jsou standardní cestou katalogizovány a zobrazují se v on-line katalogu na první pozici výsled-

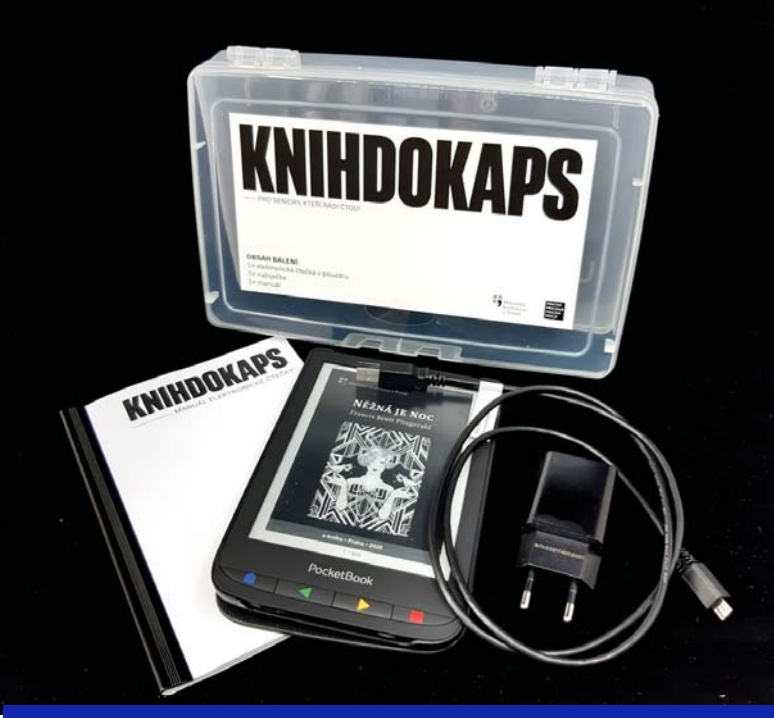
ků hledání, zároveň katalogizace umožňuje sdílet záznamy a integrovat je, včetně odkazů na plný text knihy, do elektronických katalogů knihoven, portálů (Knihovny.cz), ale i fanouškovských základen, jako je *Databáze knih* nebo *ČBDB*.

Nabídku volně dostupných e-knih pak doplňují tituly obsažené v platformě BOOKPORT, která je dostupná pouze registrovaným čtenářům. Tato platforma zároveň slouží Městské knihovně v Praze jako místo, kde lze nabízet tituly získané díky úspěšné spolupráci s řadou nakladatelů. Zatímco ve vlastní vydavatelské činnosti ediční plán tvoří primárně taková díla, která vyčerpala svůj komerční potenciál nebo nejsou dostupná na trhu, BOOKPORT je místo, kde jsou pro čtenáře dostupné novinky z produkce nakladatelů v zabezpečeném prostředí. BOOKPORT Městské knihovny v Praze aktuálně nabízí přes 890 titulů převážně současné beletrie, tvorby pro děti a výběrově i populárně-naučné literatury jak pro čtení on-line, tak i off-line v aplikaci na mobilních zařízeních i na vybraných typech čteček.

Kromě stále se rozšiřující nabídky titulů hledáme i další cesty, jak e-knihy přiblížit čtenářkám a čtenářům. S Katedrou informačních studií a knihovnictví Masarykovy univerzity v Brně spolupracujeme na vývoji zcela nového formátu e-knih, který bude vhodný pro čtení přímo z obrazovky, bez nutnosti stahování aplikací a přemýšlení nad výběrem „správné koncovky“. Nový typ formátu (Next-book) je možné vyzkoušet na dvou pilotních titulech Karla Čapka zveřejněných na stránce *Léto s Čapkem* (<https://capek.mlp.cz>).

Knihdokaps je pak trochu krkolomný název studentského projektu, který přináší asistovanou službu výpůjčky čteček seniorům. Je to upgrade služby půjčování čteček, kterou knihovna nabízí od roku 2010, přizpůsobený cílové věkové skupině. Významným posunem je právě prvek asistence knihovníka, který zájemce seznámí se čtečkou a je k dispozici i po celou dobu výpůjčky pro případ dalších konzultací. Zároveň tým studentů zpracoval metodické materiály, které se v papírové podobě půjčují se čtečkou a které si senior může v klidu doma nastudovat.

Průběžně je zpětná vazba na službu zjišťována průzkumy mezi čtenáři a výsledky z Prahy po-

Knihdokaps_black – Sada čtečky a doprovodných materiálů projektu Knihdokaps. Foto archiv MKP

rovnávají se zjištěními od čtenářů v dalších krajích ČR (https://www.hodnota-knihovny.cz/wp-content/uploads/2021/05/infografika_komparace_2020.pdf). Jako nejčastější důvod pro čtení je radost (přesněji „odpočinek, zábava, čtení pro radost“), preferovaným žánrem je stále beletrie, a to konkrétně český a světový román, preferovanou formou knih pro výpůjčku v knihovně je stále tištěná kniha. Ovšem 31 % čtenářů, kteří nyní nečtou e-knihy, nevyklučuje, že v příštích dvou letech začne. Ekonomické ohodnocení služby *E-knihovny*, které je klíčové pro rozhodování a sestavování roz-

počtu, meziročně vzrůstá. Hodnota získání e-knihy se v letech 2020–2021 v Praze zvýšila z 29 Kč na 36 Kč.

MÍSTO ZÁVĚRU: E-ZÁPIS JAKO SNADNÝ PŘÍSTUP KE VŠEM ON-LINE SLUŽBÁM KNIHOVNY

E-knihy a přístup k digitalizovaným knihám v Digitální knihovně MKP nejsou jedinou službou, kterou Městská knihovna v Praze nabízí on-line. Registrovaní čtenáři mohou využít vzdálený přístup do vybraných elektronických zdrojů informací, ať už všeobecných (EBSCO), nebo zaměřených na hudbu (Oxford Music Online a další). On-line služby mají být dostupné on-line od začátku do konce. Proto knihovna od loňského roku nabízí možnost vyřídit si registraci do knihovny kompletně on-line, a to včetně ověření totožnosti, které je s ohledem na smluvní podmínky potřebné například k přístupu do Národní digitální knihovny (www.ndk.cz).

Je zcela jisté, že nabídka e-knih do služeb knihoven patří. Otázka, kterou si každá knihovna musí zodpovědět, není kdy, ale jak. Městská knihovna v Praze se snaží službu nabízet tak, aby byla dlouhodobě udržitelná pro knihovnu, relevantní pro autory i nakladatele a srozumitelná pro čtenáře. Snad se to daří.

ŠKOLSKÉ KNIŽNICE AKO INFORMAČNÉ A KULTÚRNE CENTRÁ ŠKÔL

(15. JUBILEJNÁ MEDZINÁRODNÁ
KONFERENCIA, SEPTEMBER 2021)

MGR. ROZÁLIA CENIGOVÁ

Summary report of the 15th International Conference School Libraries as Information and Cultural Centres at Schools consisting of a series of papers on various topics such as the state of Slovak school libraries in 2020; national and international projects aimed at promoting creative reading; a national representative survey of children reading books during the COVID-19 pandemic; the role of the teacher as an active reading promoter; the impact of family and school environment on children's relationship to books and reading in general; entertaining methods to get students of Slovak and Czech primary and secondary schools engaged in reading, etc.

Keywords: school libraries; International Conference School Libraries as Information and Cultural Centres at Schools; supporting of reading literacy; information education; methods of working with books

 rozalia.cenigova@spgk.sk

 Slovak Pedagogical Library

Hálova 6
851 01 Bratislava

 <http://www.spgk.sk/>

Slovenská pedagogická knižnica 9. septembra 2021 zorganizovala 15. jubilejnú medzinárodnú konferenciu *Školské knižnice ako informačné a kultúrne centrá škôl* v Univerzitnej knižnici v Bratislave. Záštitu nad podujatím prevzalo Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky (ďalej len „ministerstvo školstva“). Partnerom podujatia bola Univerzitná knižnica v Bratislave. Na medzinárodnej konferencii sa zúčastnili zástupcovia Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a zástupcovia pedagogickej a knižničnej verejnosti zo Slovenskej republiky a z Českej republiky.

Medzinárodnú konferenciu slávnostne otvorila štátna tajomníčka ministerstva školstva pre národnostné školstvo, inkluzívne a celoživotné vzdelávanie Svetlana Síthová. V príhovore ocenila najmä systematickú prácu školských knižníc, ktoré sa počas pandémie „*podielali na zvyšovaní kvality vzdelávania a realizovaní vzdelávacích a kultúrno-spoločenských podujatí. Uvedomujem si, že veľakrát je to na úkor vášho vlastného voľného času, kedy pripravujete rôzne čitateľské aktivity, ktoré sú primerané veku žiakom i ich schopnostiam, zručnostiam a možnostiam.*“ Takisto poďakovala všetkým riaditeľom škôl, školským knihovníkom, učiteľom, vychovávateľom za zapojenie sa do troch projektov metodického centra Slovenskej pedagogickej knižnice pre školské knižnice (ďalej len „metodické centrum pre školské knižnice“) zameraných na podporu kreatívneho čítania. Uviedla, že zapojenie vyše 1 100 základných škôl a stredných škôl zo Slovenskej republiky i Českej republiky do uvedených projektov je znakom ich vysokej angažovanosti a obetavosti.

Odborný program medzinárodnej konferencie začala prednáškou *Analýza stavu školských knižníc za rok 2020 a projekty na podporu čítania* ústredná metodička pre školské knižnice Rozália Cenigová z metodického centra pre školské knižnice. V úvodnej prednáške prostredníctvom tabuliek, grafov, bohatej kolekcie fotografií a stručných komentárov oboznámila prítomných účastníkov s aktuálnym stavom školských knižníc na Slovensku, a to najmä v oblasti knižničného fondu, používateľov, výpožičiek a služieb, vzdelávacích a kultúrno-spoločenských podujatí vrátane výsledkov októbrových projektov na podporu čítania metodického centra pre školské knižnice, informačných technológií, zamestnancov školských knižníc a hospodárení školských knižníc. Stručne odprezentovala aj činnosť metodického centra pre školské knižnice za rok 2020.

STAV ŠKOLSKÝCH KNIŽNÍC NA SLOVENSKU A PROJEKTY NA PODPORU ČÍTANIA

Rozália Cenigová v úvode prednášky povedala, že vzhľadom na rozdielne platné podmienky súvisiace s činnosťou školských knižníc v rokoch 2019 a 2020 nebolo možné dostupné štatistické údaje rovnocenne porovnávať, pretože školské knižnice, respektíve školy, boli viackrát počas roku 2020 zatvorené na základe rozhodnutia ministra školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. Otvorené školy mohli poskytovať knižnično-informačné služby len v obmedzenom režime z dôvodu dodržiavania dôležitých bezpečnostných opatrení vydaných vo forme uznesení vládou Slovenskej republiky a vyhláškami Úradu verejného zdravotníctva SR proti rozšíreniu ochorenia COVID-19.

Školské knižnice ako súčasť knižničného systému Slovenskej republiky sa riadia dvoma dôležitými právnymi dokumentmi, a to zákonom č. 126/2015 Z. z. o knižniciach a o zmene a doplnení zákona č. 206/2009 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 38/2014 Z. z. (ďalej len „zákon o knižniciach“) a vyhláškou Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. 201/2016 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o spôsobe vedenia odbornej evidencie knižničných dokumentov a o revízii a vyradovaní knižničného fondu v knižniciach.

POČET ŠKÔL A ŠKOLSKÝCH KNIŽNÍC

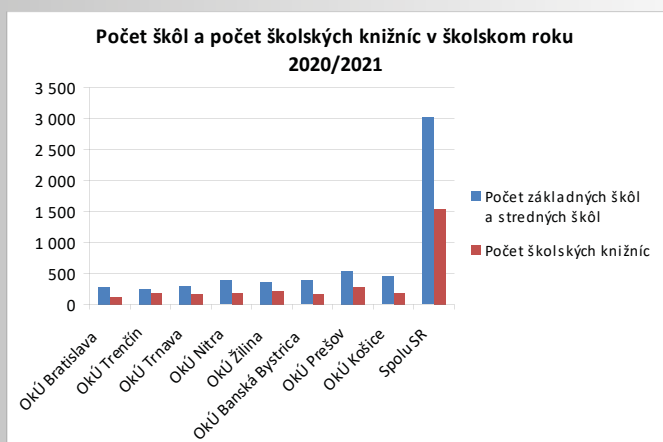
V súlade s platným právnym stavom bolo k 31. decembru 2020 evidovaných **1 536 školských knižníc**, ktoré boli zriadené ako organizačné útvary 1 536 škôl a poskytovali informačné a dokumentačné zabezpečenie výchovy a vzdelávania a výchovno-vzdelávacích potrieb vo svojich školách (Tabuľka 1). Adresného zberu štatistických údajov o školskej knižnici sa v skutočnosti zúčastnilo len 1 534 školských knižníc, pretože 2 školské knižnice, respektíve školy neboli v prevádzke k uvedenému termínu zisťovania. V roku 2020

bolo zrušených **11 školských knižníc** v dôsledku vyradenia 10 škôl zo siete škôl a školských zariadení ministerstvom školstva a zlúčenia jednej školskej knižnice s verejnou knižnicou, ktorá bude poskytovať knižnično-informačné služby obyvateľom danej obce. Zriadených bolo **sedem nových školských knižníc**, ktoré boli spolu s ďalšími 158 školskými knižnicami finančne podporené z eurofondovej výzvy zameranej na budovanie a zlepšenie technického vybavenia jazykových učební, školských knižníc, odborných učební rôzneho druhu v základných školách v rámci *Integrovaného regionálneho operačného programu (IROP-PO2-SC222-2016-13)*.

Ako zaujímavosť uviedla, že najväčší počet zriadených školských knižníc v počte škôl má Okresný úrad Žilina v sídle kraja, a to 57 % (Graf 1). Naopak, najmenší počet zriadených školských knižníc má Okresný úrad Košice v sídle kraja (44 %).

Tabuľka 1 Počet škôl a školských knižníc v rokoch 2019 a 2020

Ukazovateľ	2019	2020	Nárast/pokles (%)
Počet škôl	2 989	3 014	+0,84
Počet škôl so školskými knižnicami	1 540	1 534	-0,39
z toho integrované s verejnou knižnicou	25	24	-4,00

Graf 1 Počet škôl a školských knižníc v školskom roku 2020/2021 podľa údajov z okresných úradov v sídle kraja

KNIŽNIČNÝ FOND

I napriek náročnému pandemickému obdobiu sa zvýšil počet knižničných jednotiek v školských knižniciach o 0,56 % (Tabuľka 2). Najviac pribudlo audiovizuálnych a elektronických dokumentov, a to až o 89,02 %.

V počte titulov dochádzajúcich periodík bol zaznamenaný pokles o 9,12 %. Je však potrebné dodať, že len 15,90 % školských knižníc odoberalo periodiká priamo do svojich priestorov. V školách býva zvykom, že periodiká sa odoberajú do zbierok alebo do jednotlivých kabinetov. Je nálezité uviesť, že ročný prírastok knižničných jednotiek sa oproti roku 2019 zvýšil až o 11,67 %. Dá sa predpokladať, že nárast počtu knižničných jednotiek bol výsledkom možnosti akvizície knižničného fondu v rámci:

- spomínanej výzvy Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky **Budovanie a zlepšenie technického vybavenia jazykových učební, školských knižníc, odborných učební rôzneho druhu v základných školách**. Na nákup knižničného fondu bol stanovený maximálny limit 37 500 € pre jednu školskú knižnicu,
- výzvy ministerstva školstva **Čitateľská, matematická a prírodovedná gramotnosť v základnej škole**. Základné školy sa mohli uchádzať aj o príspevok na pomôcky (napr. nákup kníh),
- dopytovo orientovanej výzvy ministerstva školstva, ktorej **cieľom bolo zvýšiť kvalitu vzdelávania na gymnáziách v oblastiach čitateľskej, matematickej, finančnej a prírodovednej gramotnosti**. Gymnázia sa takisto mohli uchádzať o príspevok na pomôcky (napr. nákup kníh).

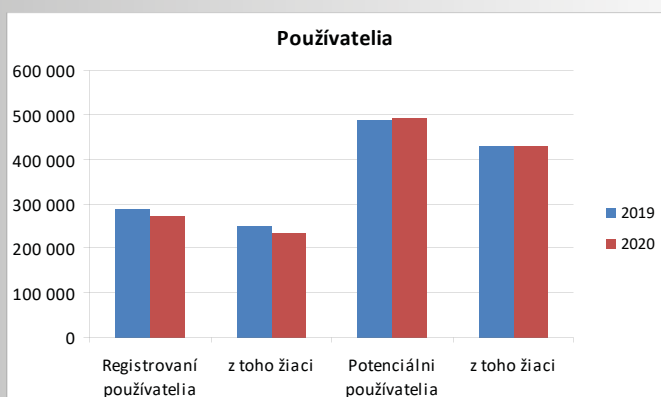
Za dôležité považujeme upozorniť na **rozvojový projekt Čítame radi**, ktorý vyhlásilo 8. decembra 2020 ministerstvo školstva pre verejné, cirkevné a súkromné základné školy. Jeho cieľom bola podpora čitateľskej gramotnosti. V rámci neho mohli úspešné školy realizovať nákup detských a mládežníckych kníh, respektíve aj odbornej literatúry pre zamestnancov uvedených škôl od 2. januára 2021. Vo februári 2021 bol vyhlásený ďalší **rozvojový projekt Čítame radi 2**. Z celkového počtu 1 534 školských knižníc malo celý knižničný fond **spracovaný automatizovaným spôsobom** 36 % školských knižníc.

Tabuľka 2 Knižničný fond v školských knižniciach v rokoch 2019 a 2020

Ukazovateľ	2019	2020	Nárast/pokles (%)	
Knižničné jednotky spolu	5 793 044	5 825 273	+0,56	
v tom	knihy a zviazané periodiká	5 709 669	5 693 490	-0,28
	audiovizuálne a elektronické dokumenty	53 645	101 401	+89,02
	iné špeciálne dokumenty	29 730	30 382	+2,20
Počet titulov dochádzajúcich periodík	1 206	1 096	-9,12	
Ročný prírastok knižničných jednotiek	83 249	92 960	+11,67	
Úbytky knižničných jednotiek	65 748	79 031	+20,20	
Knižničné jednotky spracované automatizovane celkom	2 031 251	2 028 109	-0,15	

POČET POUŽÍVATEĽOV

Počet registrovaných používateľov v školských knižniciach i napriek zložitému obdobiu sa v dôsledku pandemickej situácii znížil len o 4,93 % (Graf 2). Počet potenciálnych používateľov narástol len o 0,58 %.

Graf 2 Používatelia v školských knižniciach v rokoch 2019 a 2020

nej literatúry (49,99 %). Po prepočítaní celkového počtu výpožičiek s celkovým počtom registrovaných používateľov pripadli dve výpožičky na jedného registrovaného používateľa.

Za povšimnutie stojí výsledná priemerná hodnota získaná z počtu prevádzkových výpožičných hodín zo školských knižníc. V roku 2020 jedna školská knižnica poskytovala knižnično-informačné služby svojim používateľom v priemere **päť hodín a päť minút**, čo je oproti predchádzajúcemu štatistickému roku rozdiel len 13 minút (v roku 2019 to bolo 5 hodín a 18 minút).

Tabuľka 3 Výpožičky v školských knižniciach v rokoch 2019 a 2020

Ukazovateľ	2019	2020	Nárast/Pokles (%)
Výpožičky spolu	1 330 539	650 627	-51,10
z toho literatúra	odborná	246 856	-51,36
	krásna	677 365	338 714
Počet prevádzkových hodín pre používateľov za týždeň	8 176	7 757	-5,12

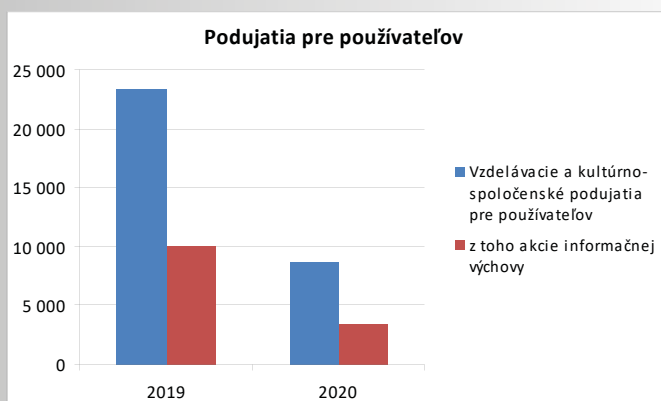
VÝPOŽIČKY

Zatvorenie škôl z dôvodu pandémie COVID-19, prípadne poskytovanie knižnično-informačných služieb v obmedzenom režime, malo najväčší vplyv na počet poskytnutých absenčných a prezenčných výpožičiek (Tabuľka 3). Oproti predchádzajúcemu štatistickému roku sa **celkový počet výpožičiek znížil o 51,10 %**, pričom išlo približne o rovnaký pokles výpožičiek odbornej literatúry (51,36 %) a krás-

PODUJATIA PRE POUŽÍVATEĽOV

V roku 2020 organizovali školské knižnice **vzdelávacie a kultúrno-spoločenské podujatia** prevažne v mesiacoch január až február 2020 a potom v mesiacoch september až október 2020. Následne

väčšina škôl prešla povinne na dištančnú formu vyučovania. Školské knižnice zorganizovali **8 728 vzdelávacích a kultúrno-spoločenských podujatí** s cieľom skvalitniť jazykovú kultúru a podporiť rozvoj čitateľskej gramotnosti najmä z radov žiakov-používateľov (Graf 3). Počas roka 2020 jedna školská knižnica zorganizovala približne **sedem podujatí** (v roku 2019 približne 15 podujatí).

Graf 3 Podujatia pre používateľov v školských knižniciach v rokoch 2019 a 2020

Školskí knihovníci realizovali vzdelávacie a kultúrno-spoločenské podujatia aj v rámci:

- ▶ celoslovenských projektov (napr. 9. ročník celoslovenského projektu *Záložka do knihy spája slovenské školy: Osobnosti a diela slovenskej dramatickej tvorby*; 16. ročník celoslovenského projektu *Najzaujímavejšie podujatie školskej knižnice: Radosť ukrytá v podpore čítania a vzdelávania školskou knižnicou*; 21. ročník *Týždňa slovenských knižníc*; celoslovenská kampaň *Les ukrytý v knihe*; celoslovenská súťaž *Čítajme s Osmijankom – pridaj sa aj ty!* a literárne súťaže *Hviezdoslavov Kubín* a *Šaliansky Maľko*),
- ▶ medzinárodného projektu (napr. 11. ročník česko-slovenského projektu *Záložka do knihy spája školy: Radosť z čítania ukrytá vo veršoch básní alebo v próze*).

Na činnosti **Školskej knižnice Základnej školy v Korni** môžeme ilustrovať aktívne napĺňanie podpory vzdelávania, výchovy a kreatívneho čítania počas celého školského roka. Uvedená školská knižnica o svojich inšpirujúcich aktivitách pravidelne informuje prostredníctvom krátkych

správ a bohatej kolekcie fotografií na webovom sídle svojej školy (<https://zskorna.edupage.org/>) a taktiež pravidelných článkov uverejňovaných v regionálnej tlači. Za zvlášť inšpirujúce čitateľské aktivity považujeme tieto:

Trieda, v ktorej sa číta pre radosť, v rámci ktorej učiteľky žiakom na 1. stupni na začiatku vyučovania čítali rozprávky, príbehy a bájky, aby u nich podporili záujem o knihy;

Čítanie so starými rodičmi – pri príležitosti *Marca – mesiaca knihy* do školy prichádzali starí rodičia, ktorí čítali žiakom v jednotlivých triedach zo svojich obľúbených kníh;

Oslava Európskeho dňa jazykov – žiaci si tvorivými aktivitami pripomenuli jazykové bohatstvo Európy, napríklad vyzdobili priestory školy kartičkami s názvami predmetov či miestností v slovenskom, anglickom a nemeckom jazyku. Zúčastnili sa besedy s dobrovoľníkmi z Talianska, Španielska, Kostariky, Mexika, Rakúska, Ugandy a Francúzska, ktorí im prostredníctvom rozprávania priblížili život a kultúru vo svojich krajinách;

Oslava Medzinárodného dňa materinského jazyka – v rámci aktivity prváci pracovali s nárečovými slovami, recitovali riekanky a básničky. Štvrtáci sa venovali štúdiu dejín slovenčiny. Získané poznatky pomocou obrázkov a vytlačených textov dokumentovali na vytvorenom leporele.

PROJEKTY METODICKÉHO CENTRA PRE ŠKOLSKÉ KNIŽNICE ZAMERANÉ NA JAZYKOVÚ KULTÚRU A ROZVOJ ČITATEĽSKEJ GRAMOTNOSTI ŽIAKOV

V októbri 2020 metodické centrum pre školské knižnice zorganizovalo **tri projekty** zamerané na jazykovú kultúru a rozvoj čitateľskej gramotnosti, ktorých sa celkovo zúčastnilo **1 102 slovenských a českých základných škôl a stredných škôl** spolu s 115 310 žiakmi, učiteľmi, školskými knihovníkmi a vychovávateľmi. Podrobné informácie o uvedených projektoch boli už publikované pod názvom *Čitateľské aktivity školských knižníc v roku 2020* (*Knižnica*, roč. 22 – 2021, č. 2, s. 61 – 72.)

INFORMAČNÉ TECHNOLOGIE

V oblasti informačných technológií bol v roku 2020 zaznamenaný **mierny nárast počtu počítačov** v školských knižniciach o 2,12 % a **počtu počítačov s pripojením na internet školy** o 2,76 % (Tabuľka 4). Zároveň je potrebné informovať, že z celkového počtu 1 534 školských knižníc až 559 školských knižníc (36,44 %) nemá počítač vo svojej školskej knižnici a dokonca 803 školských knižníc (52,23 %) nemá ani pripojenie na internet školy. Automatizovaný knižnično-informačný systém vykázalo 33,77 % školských knižníc. Najčastejšie pracujú s knižnično-informačným systémom *Clavius*, *Knižnično-informačným systémom pre malé a stredné knižnice*, knižnično-informačným systémom *Proflib* a knižnično-informačným systémom *Biblib*. Niektoré školské knižnice pracujú aj s elektronickými programami (napr. aScAgenda, eŠkola), ktoré obsahujú modul *Knižnica*.

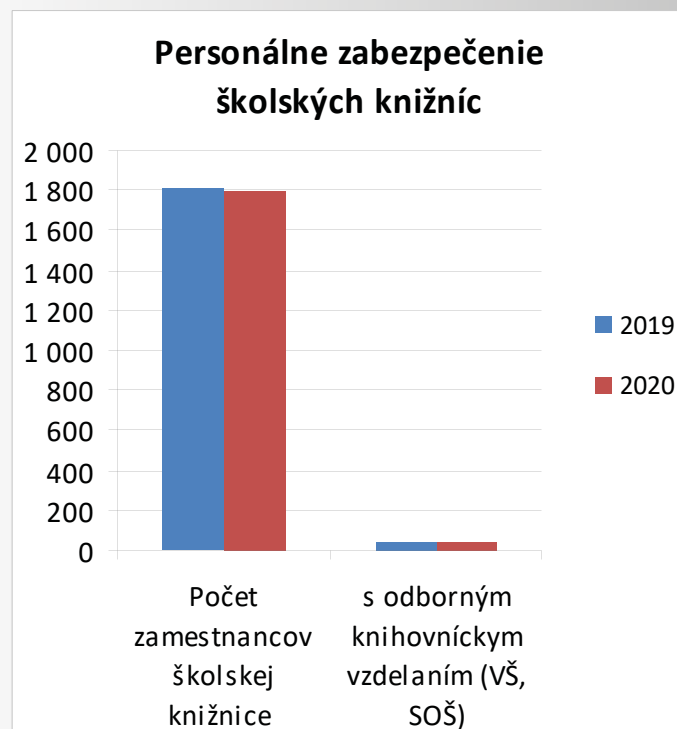
Online katalóg sprístupňovalo svojim používateľom len **4,95 % školských knižníc**. Digitálne informácie a rôzne dokumenty zverejňovalo prostredníctvom webovej stránky *Knižnica* alebo *Školská knižnica* len **0,53 % školských knižníc**. Tieto webové stránky boli buď súčasťou webového sídla materských inštitúcií školských knižníc (napr. základných škôl, gymnázií, stredných odborných škôl, konzervatórií a škôl pre žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami), alebo súčasťou webového sídla obecných úradov (napr. málotriedok). Za závažné negatívne zistenie je potrebné považovať informáciu, že z 24 integrovaných školských knižníc s verejnými knižnicami malo len osem zriadenú webovú stránku.

Tabuľka 4 Informačné technológie v školských knižniciach v rokoch 2019 a 2020

Ukazovateľ	2019	2020	Nárast/pokles (%)
Počet počítačových staníc v školských knižniciach	2 268	2 316	+2,12
Počet počítačových staníc prístupných používateľom s pripojením na internet	1 849	1 900	+2,76
Automatizovaný knižnično-informačný systém	518	512	-1,16
Online katalóg školskej knižnice na internete	77	76	-1,30
Webová stránka školskej knižnice	138	131	-5,07

PERSONÁLNE ZABEZPEČENIE

V oblasti personálneho zabezpečenia školských knižníc v roku 2020 bolo 1 803 školských knižníčnikov – školských špecialistov vo výchove a vzdelávaní, z ktorých len **2,88 %** absolvovalo vysokoškolské knihovnícke vzdelanie alebo stredoškolské knihovnícke vzdelanie (Graf 4). Prevažne išlo o učiteľov slovenského jazyka a literatúry, ktorí túto prácu zväčša vykonávali popri vyučovaní ako činnosť súvisiacu s výchovno-vzdelávacou činnosťou učiteľa, alebo vychovávateľov. V rámci výkonu odborných knižničných činností im bolo prostredníctvom odbornej poradenskej a konzultačnej služby metodického centra pre školské knižnice poskytnutých **3 394 odborných konzultácií**, ktoré boli zamerané na zodpovedanie otázok týkajúcich sa dopĺňovania knižničného fondu, vedenia odbornej evidencie, spracovania knižničných dokumentov, revízie knižničného fondu, vyradovania knižničného fondu, organizácie, uchovávaní a ochrany knižničného fondu či poskytovaní knižnično-informačných služieb.

Graf 4 Personálne zabezpečenie v školských knižniciach v rokoch 2019 a 2020

HOSPODÁRENIE ŠKOLSKÝCH KNIŽNÍC

I napriek prechodnému zatvoreniu školských knižníc, respektíve škôl počas kalendárneho roka 2020 z dôvodu pandémie vírusu COVID-19 a poskytovaní knižnično-informačných služieb v školských knižniciach v obmedzenom režime z dôvodu dodržiavania dôležitých bezpečnostných opatrení vydaných vo forme uznesení vládou Slovenskej republiky a vyhláškami Úradom verejného zdravotníctva SR bol oproti predchádzajúcemu štatistickému obdobiu zaznamenaný minimálny pokles finančných nákladov na činnosť školských knižníc (Tabuľka 5). Napríklad v rámci celkových **finančných nákladov na činnosť školských knižníc** bol zaznamenaný pokles len o **2,89 %** a **mzdové náklady na školských knihovníkov** sa dokonca znížili len o **1,17 %**. Pri týchto uvedených štatistických ukazovateľoch je potrebné kvôli objektívnosti uviesť, že počas celého roka žiadna škola v rámci účtovníctva zvlášť neevidovala všetky finančné prostriedky, ktoré napríklad vynaložila na prevádzku školskej knižnice, nákup kancelárskych potrieb, organizovanie vzdelávacích a kultúrno-spoločenských podujatí či mzdové náklady na školského knihovníka. Mnohé školy svojim učiteľom alebo vychovávateľom, ktorí vykonávali aj prácu v školskej knižnici, vyplácali osobné ohodnotenie, v ktorom však nebola vyčíslená konkrétna finančná suma za funkciu školského knihovníka. V dôsledku tejto skutočnosti v príslušnom štatistickom ukazovateli uvádzali 0. Potešujúcou správou bolo zistenie, že sa zvýšili finančné prostriedky na **nákup knižničných dokumentov** do školských knižníc, a to až o **16,65 %**.

V prípade 24 integrovaných školských knižníc s verejnými knižnicami je potrebné uviesť, že len **17 % zriaďovateľov** vynaložilo finančné prostriedky na ich činnosť, čo je veľmi závažné zistenie, lebo to má negatívny vplyv na poskytovanie knižnično-informačných služieb nielen školskej komunite, ale aj obyvateľom danej obce.

Tabuľka 5 Hospodárenie v školských knižniciach v rokoch 2019 a 2020

Ukazovateľ	2019	2020	Nárast/ pokles (%)
Finančné náklady na činnosť školských knižníc	1 018 403	988 958	-2,89
z toho			
mzdové náklady	512 631	506 629	-1,17
nákup knižničného fondu	336 536	392 568	+16,65

ČINNOSŤ METODICKÉHO CENTRA PRE ŠKOLSKÉ KNIŽNICE

Slovenská pedagogická knižnica je poverená metodickým riadením školských knižníc v oblasti tvorby metodických materiálov a poskytovaním odborného poradenstva. Činnosť **metodického centra pre školské knižnice zabezpečuje len jedna zamestnankyňa** – ústredná metodička pre školské knižnice. Svoje **strategické poslanie** plnilo metodické centrum pre školské knižnice v roku 2020 viacerými spôsobmi a formami:

- ▶ **poskytovaním odborných konzultácií pre zriaďovateľov školských knižníc a pre školských knihovníkov**, napríklad vo forme elektronickej pošty (2 728 konzultácií), telefonicky (665 konzultácií) a osobne (1 konzultácia), a to metodická návšteva školskej knihovničky,
- ▶ **priebežnou aktualizáciou informácií a metodických dokumentov v časti Školské knižnice v rámci webového sídla Slovenskej pedagogickej knižnice** (<http://www.spgk.sk/?aktuality>),
- ▶ **vypracovaním a aktualizáciou metodických materiálov** (napr. metodické usmernenie k povinným evidenciám školskej knižnice, metodické usmernenie pre školské knižnice k povinnosti ponúknuť vyradený knižničný dokument iným knižniciam, metodický pokyn k povinnému uzatvoreniu odbornej evidencie v školskej knižnici za rok 2020),
- ▶ **vypracovaním návrhu na zrušenie konkrétnych štatistických ukazovateľov vo výkaze o školskej a akademickej knižnici Škol (MŠVVŠ SR) 10 – 01 od roku 2022,**
- ▶ **vedením Adresára školských knižníc v Slovenskej republike** (obsahuje 19 identifikačných údajov o zriadených školských knižniciach v súlade s platným právnym stavom),
- ▶ **organizovaním vzdelávacích podujatí** (napr. zorganizovanie 14. medzinárodnej konferencie *Školské knižnice ako informačné a kultúrne centrá škôl* a jedného celoslovenského online odborného seminára zameraného na vedenie odborných evidencií a na elektronizáciu školskej knižnice),
- ▶ **prípravou a realizáciou projektov zameraných na rozvoj a podporu čitateľskej gramotnosti** (napr. zorganizovanie 11. ročníka česko-slovenského projektu pre základné školy a osemročné gymnáziá *Záložka do knihy spája školy*;

9. ročníka celoslovenského projektu pre stredné školy *Záložka do knihy spája slovenské školy*; 16. ročníka celoslovenského projektu *Najzaujímavejšie podujatie školskej knižnice* k Medzinárodnému dňu školských knižníc),

- ▶ **aktualizáciou elektronickej metodologickej bázy podujatí *Príklady dobrej praxe zo školských knižníc*** (ide o úložisko podujatí zameraných na podporu zvyšovania úrovne čitateľskej gramotnosti a kultúry čítania žiakov základných škôl a stredných škôl, ktoré zorganizovali školské knižnice),
- ▶ **vytvorením elektronickej metodologickej bázy podujatí *Príklady akcií informačnej výchovy*** (ide o úložisko metodických listov pre organizáciu vzdelávacích akcií zameraných na podporu zvyšovania úrovne informačnej výchovy),
- ▶ **prednáškovou činnosťou** (dve prednášky),
- ▶ **publikačnou činnosťou** (13 publikovaných článkov v slovenských a zahraničných printových a elektronických médiách),
- ▶ **propagačnou činnosťou** (napr. v slovenských a zahraničných printových a elektronických médiách),
- ▶ **edičnou činnosťou** (napr. vydanie elektronického zborníka zo 14. medzinárodnej konferencie *Školské knižnice ako informačné a kultúrne centrá škôl*),
- ▶ **členstvom v pracovnej komisii** (napr. Fondu na podporu umenia).

SLÁVNOSTNÉ OCEŇOVANIE VÍŤAZOV CELOSLOVENSKÉHO PROJEKTU NAJZAUJÍMAVEJŠIE PODUJATIE ŠKOLSKEJ KNIŽNICE

Po úvodnej prednáške nasledovalo **slávnostné oceňovanie víťazov 16. ročníka celoslovenského projektu *Najzaujímavejšie podujatie školskej knižnice*** k Medzinárodnému dňu školských knižníc 26. októbra 2020. Samotnému slávnostnému aktu predchádzala stručná informácia o priebehu realizácie a vyhodnotení celoslovenského projektu v podaní ústrednej metodičky pre školské knižnice. Slávnostný akt vykonala štátna tajomníčka ministerstva školstva Svetlana Síthová.

Na **1. mieste** sa umiestnila **Základná škola v Nesvadoch**. Za zorganizovanie podujatia *Kufrik plný radosti* získala šek v hodnote 500 € na nákup kníh do knižničného fondu. Na **2. mieste** sa umiest-

nila **Základná škola v Loku**. Za zorganizovanie podujatia *Čítame, tvoríme, hráme sa a učíme* získala šek v hodnote 400 € na nákup kníh do knižničného fondu. Na **3. mieste** sa umiestnila **Spojená škola internátna v Bytči**. Za zorganizovanie podujatia *V krajine rozprávok* získala šek v hodnote 300 € na nákup kníh do knižničného fondu. Na **4. mieste** sa umiestnila **Špeciálna základná škola v Trstíne**. Za zorganizovanie podujatia *S knihou je deň krajší* získala šek v hodnote 200 € na nákup kníh do knižničného fondu. Na **5. mieste** sa umiestnila **Základná škola na Májovom námestí v Prešove**. Za zorganizovanie podujatia *Hovoriť striebro, čítať zlato* získala šek v hodnote 200 € na nákup kníh do knižničného fondu. Na **6. mieste** sa umiestnila **Základná škola s materskou školou v Krasňanoch**. Za zorganizovanie podujatia *Pod lupou starých detských kníh – návrat do minulosti* získala šek v hodnote 200 € na nákup kníh do knižničného fondu. Na **7. mieste** sa umiestnila **Základná škola na Lipovej ulici v Spišskej Novej Vsi**. Za zorganizovanie podujatia *Zrodila sa kniha* získala šek v hodnote 200 € na nákup kníh do knižničného fondu. Na **8. mieste** sa umiestnila **Základná škola na Tribečskej v Topoľčanoch**. Za zorganizovanie podujatia *Objavujme poklady v našej školskej knižnici* jej **Klub mladých čitateľov Albatros** (www.kmc.sk) venoval **knihy v hodnote 150 €** do knižničného fondu. Na **9. mieste** sa umiestnila **Základná škola s materskou školou Jána Bakossa v Banskej Bystrici**. Za zorganizovanie podujatia *Potteriáda* jej **Vydavateľstvo Tatran** venovalo **knihy v hodnote 150 €** do knižničného fondu. Na **10. mieste** sa umiestnilo **Spojená škola v Lendaku**. Za zorganizovanie podujatia *Maľovanou cestou k spisovateľom* jej **Akciová spoločnosť ŠEVT** venovala **50 výtlačkov anglických novín First News** priamo z Veľkej Británie z ročníka 2019/2020 v **hodnote 150 €** do knižničného fondu. Na **11. mieste** sa umiestnila **Súkromná spojená škola na Starozagorskej v Košiciach**. Za zorganizovanie podujatia *Knižní bádatelia* jej **knižná edícia pre malých čitateľov Stonožka** (www.stonozka.sk) venovala **knihy v hodnote 80 €** do knižničného fondu. Na **12. mieste** sa umiestnila **Spojená škola internátna na Námestí Štefana Kluberta 2 v Levoči**. Za zorganizovanie podujatia *Čítareň* jej **Knižná edícia pre mladých čitateľov YOLI** (www.yoli.sk) venovala **knihy v hodnote 80 €** do knižničného fondu.

Na záver slávnostného oceňovania školských knižníc poďakovala ústredná metodička pre škol-

ské knižnice **ministerstvu školstva** za prevzatie záštity nad uvedeným celoslovenským projektom, **štátnej tajomníčke ministerstva školstva** za slávnostné oceňovanie školských knižníc a **partnerom celoslovenského projektu** za udelenie knižných darov. Zároveň vyjadrila veľkú vďaku všetkým, ktorí sa podieľali na príprave, propagácii a realizácii osláv **Medzinárodného dňa školských knižníc** vo svojich školách a umožnili každému účastníkovi, aby mohol prispieť svojou inšpiráciou a svojimi vedomosťami k originálnemu priebehu podujatia a zároveň v ňom mohol prejať svoj osobný talent.

Slávnostné oceňovanie víťazov celoslovenského projektu *Najzaujímavejšie podujatie školskej knižnice*. Foto Róbert Erent

ĎALŠÍ PROGRAM MEDZINÁRODNEJ KONFERENCIE ZAMERANÝ NA PODPORU A ROZVOJ ČITATEĽSKEJ A INFORMAČNEJ GRAMOTNOSTI

Po slávnostnom oceňovaní vystúpil prvý vzácny hosť z Českej republiky riaditeľ Knižovníckeho inštitútu Národnej knižnice ČR z Prahy Vít Rich-

ter komentujúci vo svojej prednáške **České děti jako čtenáři v době pandemie COVID-19** vybrané údaje z celoštátneho prieskumu detí a mládeže vo veku 6 až 19 rokov, ktorý sa uskutočnil v júni 2021. Uvedený prieskum bol výrazne orientovaný na vplyv pandémie na voľnočasové aktivity a čítanie. Povedal, že charakteristickým rysom voľnočasových aktivít v dobe pandémie bolo výrazné obmedzenie činností, ktoré boli viazané na fyzické stretávanie sa, napríklad športovanie, čas strávený vonku s kamarátmi, návšteva krúžkov a podobne. Na druhej strane vzrástol počet činností, ktoré boli viazané na využívanie informačných technológií, napríklad hranie počítačových hier, využívanie sociálnych sietí či sledovanie videí a televíznych seriálov. Takisto podotkol, že pandémia v mnohých aspektoch ovplyvnila čítanie. U mladších detí vo veku šesť až osem rokov bola dištančná výučba podstatnou prekážkou pri rozvoji čitateľských zručností. Okrem samotnej školy veľa záviselo od rodičov, do akej miery boli schopní podporovať svoje deti pri vyučovaní. Naopak, u starších detí a mladšej generácie neboli zistené výrazné negatívne dopady na ich vzťah k čítaniu. Určitá časť z nich dokonca uviedla, že čítanie ich upokojuje a pri čítaní kníh si lepšie odpočinú ako pri sledovaní filmov a televíznych seriálov. Oproti roku 2017 došlo k podstatnému nárastu čítania na internete, napríklad blogov a príspevkov na sociálnych sieťach. Dodal, že v prieskume nebol zaznamenaný výrazný pokles čitateľských aktivít počas pandémie, ale skutočný dopad bude potrebné sledovať v nasledujúcich rokoch.

Ďalší vzácny hosť z Českej republiky Jiří Trávníček z Ústavu pre českú literatúru AV ČR v Brne sa vo svojej prednáške **Seděli jsme a poslouchali jako pěny (učitel coby čtenářský socializátor)** venoval roli učiteľa pri čitateľskej socializácii. Vychádzal z výskumu, ktorý prebiehal v rokoch 2009 až 2020 a ktorého cieľom bolo prostredníctvom anonymných čitateľských životopisov zmapovať súčasne štyri generácie obyvateľov v Českej republike a ich vzťah k čítaniu. Povedal, že pre najstaršiu generáciu, rozhlasovú generáciu, bol učiteľ „zaväcovaťom či náhradným rodičom“. Pre dve prostredné generácie, televíznu a počítačovú generáciu, bol učiteľ „filtrom či usmerňovaťom“. A pre najmladšiu generáciu, internetovú generáciu, bol „vymáhačom“. Poznamenal, že u každej generácii sa škola odzrkadľovala predovšetkým mnohými výraznými osobnosťami, ktoré boli schopné svojim žiakom

odovzdať – aj v oblasti literatúry a čítania – omnoho viac ako len základné profesionálne penzum. Svoje rozprávanie o každej generácii doložil osobným svedectvom a zaujímavou historikou daného narátora.

Doobedňajší program uzatvárala riaditeľka Silvia Hlavačková zo Základnej školy v Nesvadoch. Vo svojej prednáške **Motivácia žiakov k čítaniu** hovorila o celoročných inšpirujúcich aktivitách zameraných na rozvoj čitateľských schopností a zručností žiakov. Podrobne predstavila pravidelne organizované čitateľské aktivity, ako sú *Čítanie za paravánom*, *Prestávka za plotom*, *Knižnica na kolieskach*. Taktiež spomenula aj obľúbenú tvorivú prácu s detskými časopismi (napr. *Vrabček*, *Adamko*, *Zornička*, *Fifík*), pravidelné čítanie príbehov v školskom klube detí či besedy so slovenskými spisovateľkami. Svoje rozprávanie ukončila prezentáciou víťazného podujatia *Kufrík plný radosti*, ktoré školská knižnica pripravila v rámci oslavy Medzinárodného dňa školských knižníc 26. októbra 2020.

Poobedňajší blok prednášok začala tretia vzácna hostka z Českej republiky, riaditeľka Lenka Verneřová zo Základnej školy s materskou školou v Krušovicích. Prostredníctvom prednášky **Náměty na čtenářské aktivity v rámci česko-slovenského projektu Záložka do knihy spojuje školy** a s využitím bohatého obrazového materiálu demonštrovala realizáciu uvedeného projektu v škole. Obširne rozprávala o vyučovaní pomocou metódy SFUMATO, o zábavných literárnych hrách (napr. riešenie rýmováčiek, hádaniek a osemšmeroviek), o inšpiratívnych akciách typu *Hra s písmenami*, *Škatule*, *hýbte sa*, *List knihe*, *Čítanie s Beeboty* či tvorení komiksu na vyhlásenú tému česko-slovenského projektu *Záložka do knihy spojuje školy*.

Školská knihovníčka Ivana Pionteková zo Základnej školy s materskou školou v Olešnej v prednáške **Inšpiratívne čitateľské aktivity školskej knižnice v spolupráci so záujmovým útvarom Školská knižnica** dopodrobna rozprávala v prvej časti o tradičných čitateľských aktivitách, ktoré organizujú každoročne, a v druhej časti o nových čitateľských aktivitách. V rámci prezentácie každoročných tradičných čitateľských aktivít predstavila napríklad tvorivú prácu v rámci česko-slovenského projektu *Záložka do knihy spája školy*, pasovanie prvákov za čitateľov školskej knižnice, priebeh *Noci s Andresenom* a *Dňa čarovných bytostí*, organizovanie besied so spisovateľmi alebo súťaží v prednese poézie a prózy. V rámci pre-

zentácie nových čitateľských aktivít ukázala zase tvorivú prácu v podujatiach *Valentínska pošta*, *Čítanie pod lavicou*, *Medzinárodný deň darovania kníh*, *Spoznávanie hradov a zámkov* či aktívnu účasť v projekte *Zelená škola*.

Riaditeľka Katarína Hrošovská zo Základnej školy v Loku sa vo svojej prednáške **Otvor knihu a vstup do iného sveta** zamerala na predstavenie rozmanitých inšpirujúcich čitateľských aktivít využívaných na rozvoj čitateľskej gramotnosti a na využívanie netradičných metód a foriem práce s informačnými zdrojmi pri podujatiach zameraných na podporu čítania najmä žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktorým rodičia nevenujú takmer žiadnu pomoc pri vzdelávaní a ani pri rozvoji čitateľských zručností. Prostredníctvom bohatej kolekcie fotografií doložila rozprávanie o vybraných čitateľských aktivitách, ktoré realizovali buď počas vyučovacích hodín, alebo mimo vyučovania. K nim patrili napríklad tieto: *Čítam, čítaš, čítame*, *Čitateľské dielne*, *Čítanie v školskom klube detí*, *Týždeň hlasného čítania*, *Rozprávkový literárny kvíz*, *Interaktívne rozprávky* či česko-slovenský projekt *Záložka do knihy spája školy*. Svoje rozprávanie ukončila prezentáciou oceneného podujatia *Čítame, tvoríme, hráme sa a učíme* v rámci celoslovenského projektu *Najzaujímavejšie podujatia školskej knižnice*.

Poobedňajší program medzinárodnej konferencie uzatvorila školská knihovníčka Eva Kováčiková zo Spojenej školy internátnej v Bytči prednáškou **Rozvíjanie čitateľskej gramotnosti u žiakov so zdravotným znevýhodnením v špeciálnej škole** s ohľadom na zdravotné znevýhodnenie žiakov s takými nedostatkami, pre ktoré sa nemôžu úspešne vzdelávať v základných školách. Detailne informovala o realizovaných aktivitách, ktoré boli zamerané na vzbudenie záujmu o čítanie, na podporu návštevy školskej knižnice a na porozumenie textu u žiakov s ľahkým stupňom mentálneho postihnutia, so stredným stupňom mentálneho postihnutia a s ťažkým alebo hlbokým stupňom mentálneho postihnutia počas celého školského roka. V krátkosti predstavila aj dramatizácie rozprávok napríklad *O kohútikovi a sliepočke*, *O drevenom zámočku*, *O troch prasiatkach* a *O repe*, ktoré spoločne so žiakmi realizovali v rámci ich oceneného podujatia *V krajine rozprávok* pri príležitosti spomínaného Medzinárodného dňa školských knižníc.

Účastníci 15. medzinárodnej konferencie. Foto Mgr. Ľudovít Zubko

ZÁVER

V priebehu medzinárodnej konferencie stále zaznievalo z úst prednášajúcich, že najväčší vplyv na čítanie má rodinné a školské prostredie. Všetci prednášajúci na konkrétnych príkladoch ukázali, ako na jednej strane riaditelia škôl, učitelia, vychovávatelia či školskí knihovníci pomáhali počas celého školského roka žiakom upevňovať dobré návyky pri čítaní kníh, podnecovať v nich túžbu po dobrodružstve či objavovaní neznámeho, rozvíjať u nich schopnosť získavať informácie z textu, interpretovať ich, hod-

notiť a využívať aj v bežných životných situáciách. Na druhej strane ukázali širokú škálu realizovaných rôznych obdivuhodných, vtipných a inšpirujúcich individuálnych či kolektívnych foriem práce s knihou, ktorých cieľom bola podpora kultúry čítania, rozvoj čitateľskej gramotnosti a rozvíjanie osobných talentov žiakov či čitateľov školských knižníc.

Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie je sprístupnený aj širokej verejnosti na webovom sídle Slovenskej pedagogickej knižnice www.spgk.sk, a to v časti *Školské knižnice* vo formáte pdf.

FOTOGRAFICKÉ A RUKOPISNÉ PAMIATKY ZO ZBIERKY JANKA MATÚŠKU

MGR. MÁRIA VALOVÁ

The Literary Archive of the Slovak National Library houses a small but rare collection of photographs of Janko Matúška, the notable poet, writer, who is best known as the author of the Slovak national anthem, *Nad Tatrou sa blýska* ("Lightning Over the Tatras"). The author presents some of extremely valuable manuscripts which are embodied in the Janko Matúška's personal collection deposited in the SNL's Literary Archive.

Keywords: Janko Matúška; Literary Archive of the Slovak National Library; collection of photographs; collection of manuscripts

 maria.valova@snk.sk

 Slovak National Library

Namestie J. C. Hronského 1
036 01 Martin

 www.snk.sk

V roku 2021 si pripomíname 200. výročia narodenia významného štúrovského básnika a spisovateľa, známeho autora slovenskej hymny Janka Vlastimila Matúšku (1821 – 1877). Radi by sme predstavili niektoré najvzácnejšie ukážky z jeho zbierky fotografií a rukopisov, ktorá nepatrí k rozsiahlym, ale nepochybne obsahuje niekoľko mimoriadne cenných pamiatok Literárneho archívu (LA) Slovenskej národnej knižnice.

Archívna zbierka fotografií Janka Matúšku je uchovaná pod signatúrou SM 20 a obsahuje 54 snímok. Okrem portrétnych fotografií ju náležite dopĺňajú zábery na domy a miesta, kde pôsobil, snímky pamätných pomníkov a pamätných tabúľ či iné dokumentárne fotografie. Niekoľko mimoriadne cenných rukopisných dokumentov obsahuje aj rukopisný fond Janka Matúšku v LA.

PORTRÉTNE FOTOGRAFIE

Medzi známe portréty Janka Matúšku nesporne patrí jeho podobizeň v mladom veku z ateliéru viedenského fotografa Juliusa Gertingera (Obr. 1). V archívnej zbierke sa nachádzajú dve reprodukcie, ktoré zo zapožičaného originálu vyhotovil matičný fotograf Ferdinand Jiríček v roku 1956. Mladého Matúšku môžeme vidieť aj na vzácnej skupinovej

Obr. 1 Portrét Janka Matúšku v mladom veku. Foto Julius Gertinger, Viedeň, Rakúsko (LA SNK, sign. SM 20/1)

Obr. 2 Janko Matúška (prvý sprava) s Andrejom Radlinským (sediaci) a mladými národovcami (LA SNK, príř. číslo 30/1965)

Obr. 3 Portrét Janka Matúšku v staršom veku. Panotyp (LA SNK, sign. A XXII/42)

fotografii spoločne s Andrejom Radlinským a mladými národovcami (Obr. 2). Ide o reprodukciu zo zapožičaného originálu od Slovenského národného múzea (SNM) v Bratislave, ktoré ho zakúpilo od rodiny spisovateľa (bola vyhotovená v roku 1965).

K unikátom radíme portrét Jána Matúšku v staršom veku na textílii, tzv. panotyp, ktorý sa nachádza v *Albume podobizní národovcov, dejateľov a spisovateľov* získanom od Hany Paulinyovej-Tóthovej v roku 1966 (sign. A XXII/42) (Obr. 3). Tento vzácny album obsahuje ešte štyri panotypy, z nich na troch sú známe osobnosti: národný buditeľ a mecén Samuel Novák, osvetový pracovník a správca pozemkových kníh v Dolnom Kubíne Vendelín Bruck a známy národný buditeľ Ctiboh Zoch.

Osobnosť Janka Matúšku inšpirovala aj výtvarných umelcov, čoho dôkazom sú dve reprodukcie olejomalby od neznámeho autora, ktoré zo zapožičaného originálu zo zbierok Slovenského národného múzea v Martine vyhotovil Ferdinand Jiríček v roku 1956. V doposiaľ nekatalogizovanej zbierke je podobný portrét na tlači s textom: „Už Slovensko vstáva – putá si strháva ...“ zo série portrétov národných dejateľov.

Ide o fotografúru, ktorú archív získal v roku 1958. Nachádzame tu aj fotografiu perokresby s podobizňou Janka Matúšku, ale aj kolekciu fotografií, ktoré zachytávajú viaceré pohľady na bustu Janka Matúšku od akademického sochára, maliara, grafika a výtvarného pedagóga Stanislava Biroša (1901 – 1983) z roku 1971 (fotografie zakúpil archív od sochára v roku 1977). Bustu vyhotovil ako štúdiu pre pamätný pomník v Dolnom Kubíne, ktorý zdobí od slávnostného odhalenia v roku 1973. V zbierke sa nachádza ešte jedna reprodukcia busty zo zapožičaného originálu, ktorú v roku 1980 vyhotovil matičný fotograf Jozef Mičieta.

Matúškovci patrili k príslušníkom šľachtického rodu s predikátom z Tvarožnej. Z rodinných fotografií sa v zbierke Janka Matúšku nachádza podobizeň jeho synovca Jána Matúšku z roku 1864, ktorý pôsobil ako verejný notár (ide o reprodukciu zo zapožičaného originálu zo SNM vyhotovenú v roku 1957). Jeho otcom bol Matúškov brat, národnokultúrny dejateľ, sudca a evanjelický kňaz Juraj Matúška. Za zmienku stojí aj portrét Matúškových sesterníc na albumínovej vizitke z ateliéru fotografa Károlyho Kollera z Budapešti, ktorý archív získal z Palúdzky v roku 1958.

FOTOGRAFIE PAMÄTNÝCH MIEST

Janko Matúška sa narodil v Dolnom Kubíne, kde aj skončila jeho životná púť. Matúškov rodný dom dokumentuje pomerne rozsiahla zbierka snímok od rôznych fotografov, ako napríklad od známeho fotografa Eugena Lazišťana, ktorý pôsobil v turčianskom regióne. Dve fotografie rodného domu boli zakúpené od bývalej Československej tlačovej kancelárie (ČSTK) v Bratislave v roku 1957 a 1959. Zaujímavý snímku rodného domu na veľkom formáte (40 x 55 cm) vydal J. Mathon z Brna. Od Pamiatkového ústavu v Bratislave získal archív v roku 1958 nielen fotografiu rodného domu, ale aj snímky pamätnej tabule Janka Matúšku s textom: „Tu sa narodil slovenský spevec Ján Matúška, pôvodca hymny „Nad Tatrou sa blýska.“ Ďalšiu fotografiu pamätnej tabule archívu daroval Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Bratislave v roku 1982. Dva pohľady na rodný dom vyhotovil Ľudovít Janovský zo Žiliny (obe fotografie boli získané v roku 1958). Z pozostalosti Thea H. Florina, rodáka

z Dolného Kubína, sa uchovali viaceré snímky rodného domu, z nich dve od historika, archeológa, speleológa a fotografa Jána Brodňanského z roku 1959. Rodný dom i pamätnú tabuľu fotografovala aj ďalšia matičná fotografka Ľudmila Šuchová v roku 1964 a ďalšiu snímku archív získal od bratislavského fotografa Dezidera Orlovského v roku 1966. Zbierku dotvára reprodukcia kresby rodného domu od vynikajúceho akad. maliara Ľudovíta Fullu (1902 – 1980) z roku 1921. Zo zapožičanej pohľadnice ju vyhotovil Ferdinand Jiríček v roku 1974.

Objektív Filipa Lašuta v roku 1974 zaznamenal niekoľko záberov na pamätný pomník na námestí v Dolnom Kubíne, ktorého autormi sú spomínaný sochár Stanislav Biroš a Ing. Arch. Anton Kratochvíl. Pamätník bol slávnostne odhalený v máji 1973 pri príležitosti 28. výročia oslobodenia. Z novšej akvizície je v zbierke farebná fotografia pamätného pomníka od fotografky Anny Jančiovej z roku 2013.

LA SNK disponuje aj s fotografiami evanjelickej fary s pamätnou tabuľou básnikovho brata Juraja Matúšku v Itebnom, ktorý tu pôsobil v rokoch 1837 – 1849. Snímky od bratislavského fotografa Libora Knězeka boli zakúpené v roku 1965.

Miesto posledného odpočinku Janka Matúšku sa nachádza na cintoríne v Dolnom Kubíne. V archíve sú početné snímky nielen pôvodného, ale aj nového náhrobného pomníka so sochou od akad. sochára a maliara Ladislava Beráka. Pôvodný náhrobník odhalený 31. augusta 1879 môžeme vidieť na fotografiách z ČSTK Bratislava (získané v rokoch 1957 a 1959), z Pamiatkového ústavu v Bratislave (snímka nadobudnutá v roku 1958), dve fotografie archív získal od fotografa, martinského rodáka Jaroslava Baráka (v roku 1962), jedna fotografia z roku 1964 je od spomínanej fotografky Ľudmily Šuchovej a jedna snímka pochádza z pozostalosti Thea H. Florina. Dva pohľady na inštaláciu nového náhrobného pomníka, odhaleného pri príležitosti XXIV. ročníka Hviezdoslavovho Kubína v októbri 1978, fotograficky zdokumentoval samotný autor sochy *Letiaca múza* Ladislav Berák v roku 1983. Reprodukcie zo zapožičaného originálu od umelca vyhotovila v roku 1984 matičná fotografka Helena Rusnáková. K najnovším záberom patrí farebná fotografia od dlhoročnej pracovníčky Slovenskej národnej knižnice Viery Sedlákovej z roku 2009 (Obr. 4).

Obr. 4 Náhrobný pomník Janka Matúšku so sochou Letiaca múza od akademického sochára Ladislava Beráka na cintoríne v Dolnom Kubíne. Záber z roku 2009. Foto Viera Sedláková, Martin (LA SNK, príř. č. 865/2011)

INÉ DOKUMENTÁRNE FOTOGRAFIE

Janko Matúška je známy predovšetkým ako autor slovenskej hymny. V obrazovej dokumentácii je uchovaný text hymny na reprodukcii z *Literárneho atlasu*, ako aj z kalendára *Domovej pokladnice* z roku 1851, v ktorom bol uverejnený text piesne *Nad Tatrou sa blíska...* pod názvom *Dobrovoľnícka*. Zaujímavou je aj reprodukcia textu hymny s ilustráciou od známeho českého maliara Mikoláša Aleša (1852 – 1913).

Tvorbu Janka Matúšku dokumentujú fotografie titulnej strany dramatického diela *Siroty*, vydaného v Levoči v roku 1846 a titulnej strany *Zbraných spisov básnických* od Janka Matúšku, ktoré boli vydané v Turčianskom Svätom Martine v roku 1921. V zbierke sa nachádza aj ukážka Matúškovho rukopisu na tlači básne *Lúčenie*, ktorá vznikla pri známom protestnom odchode študentov lýcea z Bratislavy začiatkom marca 1844 a úryvok z prekladu romantickej drámy *Dziady* od Adama Mickiewicza.

Zbierku fotografií v LA SNK dopĺňa aj reprodukcia úmrtného oznámenia Janka Matúšku, ktorú z Národných novín z roku 1877 vyhotovil Ferdinand Jiríček v roku 1960.

Mierokáňny riem tých! maciek
vy poviešú -
Davným podobne?
Michalovic.

1. (Svatí Kálor) 1.
Pověst a Polsta.

1.
Co do na vícher od pútnosti bije
Aha jak ty byly ve před nim šlytoji,
Přaduo, never diwa, do skatin se klyje,
Jak rlyjeo w strachu - dyje ja podstaji,
Temně chojnily goau študu zeme!
Lohor se bydní ještě dorijeme?!

Ne je to vícher, - tot tone wadech diwy!
S jendem whánú tu polidni strane;
Leti přes hory, řehy, bakna niwy
Ať nemitel náře u chýpky rastane.

"Haruštú popřej mi - na své seoviny -
"Poddeokraut" - on na quál hodiny".

"Gm si postawím? malo mám z pohorhu,
U nás kmer winny octry niwá nečela!

Teďti si lbo užj dyjovúhu
Rajec si ctěba, napi z našho mlěha.

Co nám pán popjal toho rávi Dáme,
Pojd' dnu, - o honě my se postaráme.

B 227

Obr. 5 Zborníček *Práce Janka Matúška*. Foto Mária Valová (LA SNK, sign. B 227)

RUKOPISNÉ PAMIATKY

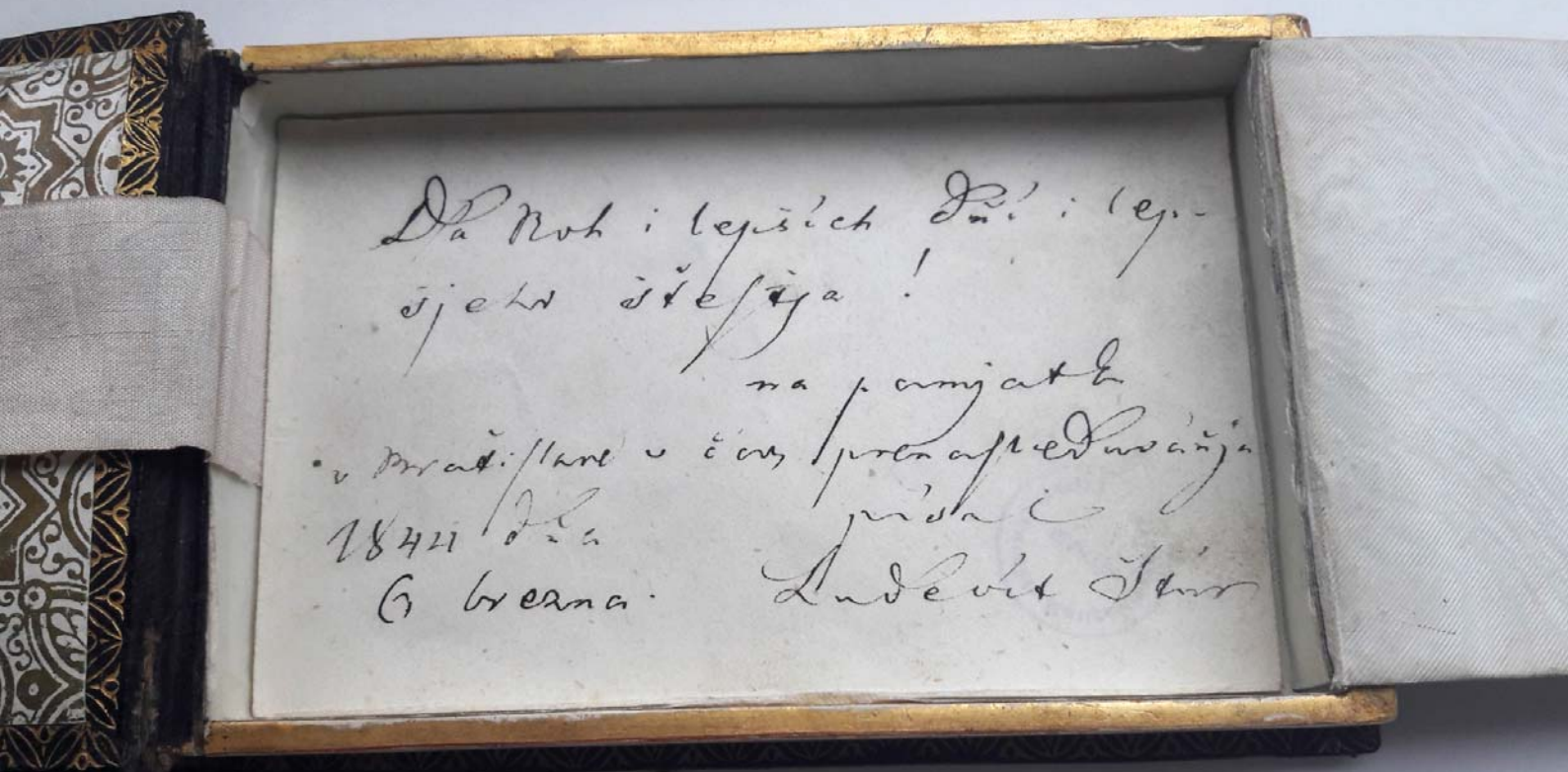
Literárny archív uchováva aj vzácne rukopisné pamiatky na Janka Matúšku, ku ktorým nesporne patrí zborníček *Práce Janka Matúška* (Obr. 5). Matúška si básne do zborníčka začal zapisovať ešte počas štúdií v Bratislave, neskôr pokračoval v rodnej Orave. Nie všetky zápisy však urobil básnik, o čom svedčia tri druhy písma. V 90-stranovom zborníčku (strany 85 – 90 sú však prázdne) je nielen už spomínaná báseň *Lúčenie* či preklad drámy *Dziady*, ale aj ďalšie básne *Svatý zákon*, *Ku Jmeninám Svoj. Pan. Jozefa Hurbana*, *Pomsta*, *Kozá skala* a mnoho ďalších. Žiaľ, v zborníčku sa

nenachádza jeho hymnická pieseň *Nad Tatrou sa blýska*, čo neskôr spôsobilo viacero nejasností a pochybností okolo autorstva. V priloženom obsahu Janko Matúška verše rozdelil na *Príležitostné*, *Básne* a *Povesti*.

K unikátnym rukopisným pamiatkam patrí *Pamätník Janka Matúšku* (dar Ľudovíta Riznera, Obr. 6), v ktorom sú uchované rozlúčkové lístky (44) „s rozlúčkovými textami, želaniami, výzvami a tiež veršami (písanými po slovensky, česky, srbsky, nemecky i maďarsky“.¹ Väčšina z nich vznikla začiatkom marca 1844, v súvislosti s protestným odchodom študentov lýcea, posledným dátumom je 6. marec 1844, kedy aj Janko Matúška na protest opustil Bratislavu. *Pamätníček* obsahuje zápisy vý-

Obr. 6 Pamätník Janka Matúšku. Foto Mária Valová (LA SNK, sign. C 158)

Obr. 7 Ukážka rozlúčkového lístku Ľudovíta Štúra v Pamätníku Janka Matúšku. Foto Mária Valová (LA SNK, sign. C 158)

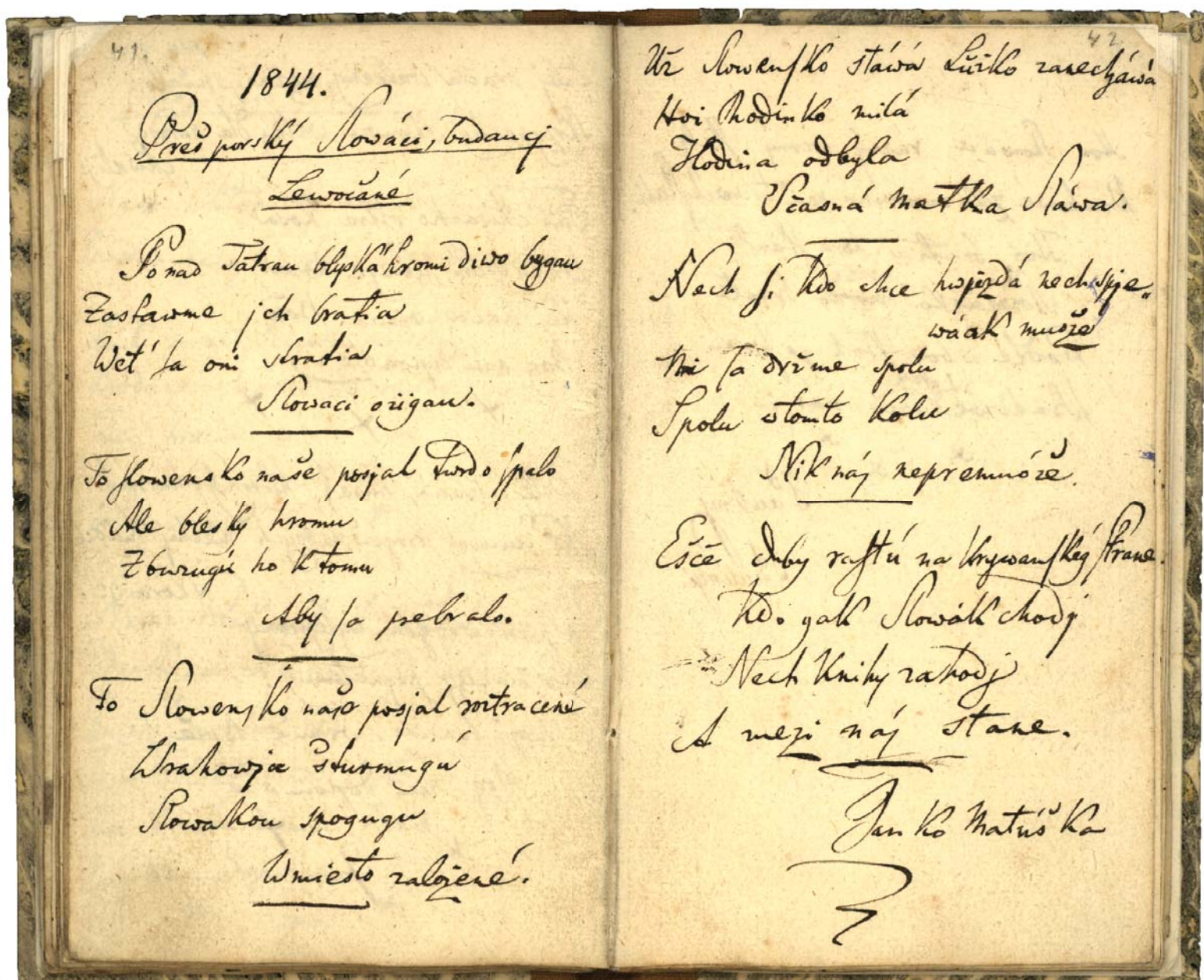
znamných osobností, ako Ľudovíta Štúra (Obr. 7), Jána Jaroslava Kmeťa, Jána Štúra, Petra Kellnera-Hostinského, Karola Alexandra Modrániho a i.

Ďalšou cennou akvizíciou je viazaná knižka rukopisných básní s názvom *Básně*, ktorú zostavil Július Botto. Ide o zbierku básní rôznych známych autorov, ako Jozefa Miloslava Hurbana, Karola Kuzmányho, Jána Botta, Jána Kollára, Jána Chalupku, Samuela Tomášika, Andreja Sládkoviča, Janka Kráľa a i. Matúška je v nej podpísaný pod básňou *Pjesen*.

Janko Matúška je predovšetkým známy ako autor slovenskej hymny. Text vznikol v roku 1844 po

protestnom odchode študentov na nápev ľudovej piesne *Kopala studničku*, ktorú si Janko Matúška často pospevoval. Najstarší zápis piesne sa nachádza v zápisníku Viliama Paulinyho-Tótha pod názvom *Prešporský Slováci, budúci Levočané* (Obr. 8). Zápisník ako mimoriadne vzácny dokument je uchovaný v trezore Literárneho archívu.

V roku 1851 text síce uverejnila *Domová pokladnica* pod názvom *Dobrovoľnícka*, ale často sa spievala už v revolučných rokoch 1848 – 1849. Prvá tlač s týmto názvom však bola na dvojstranovom letáku spolu s Kuzmányho básňou *Do zbroja!*, ktorú vydal kníhtlačiar a vydavateľ Filip Machold (1815 – 1864) v Banskej Bystrici v roku 1849.

Obr. 8 Zápis slovenskej piesne *Nad Tatrou sa blýska...* z Denníka Viliama Paulinyho-Tótha (LA SNK, sign. 2 G 12)

V archíve sú umiestnené aj odpisy básní od národnokultúrneho pracovníka a pedagóga, spoluzakladateľa a funkcionára Matice slovenskej Ludovíta Grossmanna, ktorý zozbieral básne nielen Janka Matúšku, ale aj Karola Kuzmányho, Andreja Sládkoviča, Janka Kalinčiaka a i. Tu sa nachádzajú štyri verše hymny pod názvom *Prešporská*.

ZÁVER

V príspevku sme predstavili niekoľko vzácných rukopisných i fotografických pamiatok z archívnej zbierky Janka Matúšku, pevcu slovenskej hymny. Hoci sa viedli spory ohľadom jej autorstva, keďže sa v nájdených rukopisoch básnika zapis hymnickej piesne nenachádza, Janko Matúška ostáva jej pôvodcom.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

Biografický lexikón Slovenska. 2017. VI. zv. M – N. Martin : Slovenská národná knižnica, Národný biografický ústav. 795 s. ISBN 80-89023-15-0.

HUBA, Peter. 2016. *Príbeh slovenskej hymny a jej autora. Dielo Janka Matúšku*. Martin : Matica slovenská. 151 s. ISBN 978-80-8128-166-2.

MATUŠKA, Janko. 1970. *Nad Tatrou sa blýska. Doslov: Pavol Vongrej*. Bratislava : Tatran.

POZNÁMKA

¹ Huba, Peter: *Príbeh slovenskej hymny a jej autora. Dielo Janka Matúšku*. Martin : Matica slovenská 2016, s. 22

NAJSTARŠIE POHL'ADNICE V KOREŠPONDENCII LITERÁRNEHO ARCHÍVU SLOVENSKEJ NÁRODNEJ KNIŽNICE

MGR. EVA PÁSTOROVÁ

Production of postcards blossomed in the late 19th and early 20th centuries. As an easy and quick way for individuals to communicate, they became extremely popular. However, nowadays it is a receding means of communication. The Literary Archive of the Slovak National Library preserves some of the oldest postcards, dating from the last years of the 19th century. The author picks wonderful photographic documents depicting notable personalities and cities and towns of Slovakia which are stored in the Literary Archive's personal collections of literary manuscripts and other printed materials.

Keywords: postcards; Literary Archive of the Slovak National Library; correspondence; collection of Hurban family; Terézia Vansová; Halaša's and Mudroň's inheritances

 eva.pastorova@snk.sk

 Slovak National Library

Namestie J. C. Hronského 1
036 01 Martin

 www.snk.sk

Pohľadnice patria medzi najdostupnejšie pramene informácií. Odkrývajú ľudské osudy, príbehy, radosti i starosti. Historické pohľadnice sú svedkom minulosti a kedysi boli najčastejším prostriedkom komunikácie medzi ľuďmi, ktorých delili menšie či väčšie vzdialenosti. Putovali po rôznych kútoch Slovenska, Európy, ba celého sveta.

Z dostupných prameňov vieme, že tradícia posielania pohľadníc existovala už v starovekej Číne. Starí Egypťania písali pozdravy na papyrusové zvitky. V Európe sa ručne vyrábané pozdravy objavili v 15. storočí. A kedy sa objavila prvá pohľadnica? Názory na presný rok jej vzniku sú rôzne. V mnohých vyspelých krajinách sa totiž takmer súčasne začali používať poštové karty, korešpondenčné lístky aj pohľadnice. S prvou pohľadnicou niekedy býva spájaný rok 1843, keď si v Londýne sir Henry Cole najal umelca Johna Calcotta Horsleyho, aby navrhol sviatočné pohľadnice, ktoré by mohol poslať príbuzným, priateľom a známym. Podľa niektorých historikov sa za priameho predchodcu pohľadnice považuje korešpondenčný lístok. Korešpondenčné lístky (Correspondenz-Karte) sa dostali do obehu 1. októbra 1869 na podnet profesora vojenskej akadémie vo Viedenskom Novom Meste Emanuela Hermanna. Rýchlo sa rozšírili po celom Rakúsko-Uhorsku, Nemecku, Švajčiarsku a Veľkej Británii. Od roku 1871 sa používali v Belgicku, Holandsku a Kanade, od roku 1872 v Rusku a vo Francúzsku a od roku 1873 v Spojených štátoch amerických (USA).

Prevažná väčšina odborníkov považuje za vznik prvej pohľadnice moment, keď oldenburský kníhkupec a tlačiar August Schwartz dostal nápad prizdobiť korešpondenčný lístok, ktorý poslal 16. júla 1870 svojim svokrovcom, v ľavom rohu obrázkom delostrelca s kanónom. Významné z hľadiska vzniku prvých pohľadníc bolo aj zaslanie pohľadnice Augustom Schwartzom priateľovi Künzeovi, ktorá mala na textovej strane drevoryt rakúskeho umelca Gubitza, prevzatý z ilustrácie vtedy populárnej piesne 500-tisíc čertov. Táto pohľadnica vyvolala obrovský záujem a Schwartz sa rozhodol v jeseni 1875 vydať dve série po 25 kusoch. Odvtedy sa začali vyrábať pohľadnice vo veľkom na celom svete.

Najstaršie a najvzácnejšie pohľadnice boli vyhotovené technikou litografie, t. j. tlačou z kameňa podľa grafických predlôh. Táto technika však bola veľmi náročná, pomalá a drahá. Koncom 19. storočia

(1892) sa rozšírila v Nemecku svetlotlač (kolotypia), ktorá umožnila rýchlejšie vydávanie pohľadníc. Svetlotlačové pohľadnice boli najprv jednofarebné, neskôr – na prelome 19. a 20. storočia – už prevládali farebné. Postupne sa pri výrobe pohľadníc začali používať zinkografické štočky, čo však spôsobilo, že pri opotrebovaní štočkov sa stali pohľadnice „nedotlačené“. Knihtlačiarska technika sa stále zdokonaľovala a pohľadnice sa ako masovokomunikačný prostriedok využívali čoraz viac. Napríklad v roku 1901 boli na svete odoslané dve miliardy 306 miliónov pohľadníc, z toho dve tretiny v Európe. Toto obdobie, nazývané aj „zlatou érou pohľadníc“, trvalo približne od roku 1896 do roku 1912.

Najstaršia zachovaná pohľadnica z územia Slovenska je z roku 1890 a zobrazuje Budatín. Vydal ju Eisenschmitt Wachte vo Viedni. Ďalšia v poradí pochádza z roku 1891 a zachytáva kúpele v Starjej Ľubovni. Jej autorom je Károly Divald a bola vydaná v Prešove. Najstaršie pohľadnice mali tzv. dlhú adresu, ktorá sa umiestňovala na celú zadnú stranu. Predná, obrazová strana, mala obvykle v dolnej časti prázdnu plochu, ktorá bola určená na napísanie textu. K tradičným témam na obrázkoch pribúdali postupne reprodukcie umeleckých diel, náboženské, politické, vojenské a iné témy. Na pohľadniciach boli často zachytené aj tie najmenšie dedinky, hotely, kaviarničky, železničné stanice, trate, tunely.

Pohľadnice si v spoločnosti získavali stále väčšiu obľubu, čo nabádalo tvorcov k ich neustálemu zdokonaľovaniu. Obrázky dopĺňali rôznymi rastlinnými motívami, drobnými kresbami motýľov, vtákov alebo rokokovými a secesnými ornamentmi. Niektoré boli pozlátané, ozdobené lepenými kúskami látky či dreveným sklom a trblietkami. Mnohí ľudia pohľadnice zbierali a vytvárali si z nich albumy. Vznikli zberateľské kluby a usporadúvali sa výstavy. Na Slovensku sa za prvého zberateľa pokladá Pavol Socháš, ktorého zbierku tvorilo asi 50 000 pohľadníc. Zbierky pohľadníc okrem súkromných osôb uchovávajú na Slovensku aj niektoré kultúrne inštitúcie, napríklad Univerzitná knižnica v Bratislave, Múzeum mesta Bratislavy, Podtatranské múzeum v Poprade, Poštové múzeum v Banskej Bystrici a Slovenská národná knižnica (SNK) v Martine.

SNK má pohľadnice uložené v depozitoch knižných fondov a v Literárnom archíve. Literárny

archív SNK (LA SNK) vo svojich zbierkach uchováva fotografie, negatívy, pohľadnice, rytiny a iné fotodokumentálne pamiatky približne od polovice 19. storočia až do súčasnosti. Tvoria *Zbierku fotodokumentov osobností* a *Zbierku fotodokumentov miest*, v ktorej sa nachádzajú vzácne historické pohľadnice. Čiernobiele, tónované i farebné dobové pohľadnice (celkove asi 6 400 kusov) s geografickým či národopisným zameraním zobrazujú hlavne slovenské mestá a obce, pamätihodnosti, turistické oblasti a prírodné úkazy. Medzi najvzácnejšie patria tie, ktoré zachytávajú dnes už neexistujúce architektonické pamiatky.

Vzhľadom na to, že najstaršie pohľadnice v Zbierke fotodokumentov miest už priblížila verejnosti Ivana Weissová (pozri Knižnica číslo 3, 2017), nebudeme sa tejto téme v našom príspevku venovať. Chceme poukázať na skutočnosť, že sa často zabúda na najstaršie pohľadnice uložené v osobných fondoch literárnych rukopisov a v Zbierke literárnych jednotlivín. Pri spracovávaní korešpondencie z osobných fondov a zo Zbierky literárnych jednotlivín sústreďujeme pozornosť najmä na obsah textu správy na pohľadnici, avšak zabúdame na nepochybne významnú výpovednú hodnotu jej obrazovej časti. Iba málokedy katalogizátor zaznamená či upozorní vo svojom popise na jej zaujímavosť. Z katalogizačného lístka sa dozvieme len údaj o mieste vzniku textu pisateľa, prípadne mieste odoslania pohľadnice vďaka poštovej pečiatke.

Najstaršie pohľadnice v korešpondencii LA SNK pochádzajú zo začiatku 90. rokov 19. storočia. Množstvo krásnych farebných a bohato zdobených pozdravov bolo zasielaných ako blahoželanie k rôznym sviatkom. Tie najzaujímavejšie a najkrajšie sa vyhotovovali už spomínanou technikou litografie. Geografické alebo miestopisné pohľadnice sú najmä z konca 90. rokov 19. storočia a zo začiatku 20. storočia. Ich obrazová časť pozostáva obvykle z viacerých menších záberov. Väčšina z nich bola odoslaná z územia Slovenska, no mnohé z rôznych iných oblastí Rakúsko-Uhorska, z Talianska, Nemecka, Švajčiarska, Francúzska, Ruska, ba aj z USA.

V uvedenom období totiž dochádza k stále väčšiemu rozvoju dopravy, predovšetkým železničnej, a módou pre majetnejších ľudí sa stalo sťahovanie do letných sídel. Vo veľkom sa rozvíjali kúpeľné mestá, horské a podhorské rekreačné oblasti, prímorské letoviská s plážami. Niektorí sa dostali

do zahraničia za účelom štúdia či kvôli pracovným povinnostiam. Treba pripomenúť aj narastajúce vysťahovalectvo. Mnohí Slováci museli odísť zo svojej vlasti vďaka nepriaznivej hospodárskej, politickej a spoločenskej situácii, a to hlavne do USA a Kanady. So svojimi blízkymi – príbuznými alebo známymi, komunikovali nielen prostredníctvom listov, ale aj pohľadníc, ktoré umožňovali poslať aspoň krátku správu.

V korešpondencii LA SNK sa stretávame s množstvom rôznych pohľadníc, ktoré si medzi sebou posielali najmä ženy, predstaviteľky slovenskej literatúry, kultúry, osvetové pracovníčky. Početné zastúpenie majú napríklad vo *fondoch Hurbanovcov* – adresované Ide Hurbanovej (1851 – 1920), manželke Svetozára Hurbana Vajanského, vo *fonde Terézie Vansovej* – adresované Terézii Vansovej (1857 – 1942), slovenskej spisovateľke a funkcionárke spolku slovenských žien *Živena*, jej manželovi Jánovi Vansovi (1846 – 1922) a v *Halašovsko-Mudroňovskej pozostalosti* – adresované Anne Halašovej (1864 – 1954), taktiež aktívnej národnoosvetovej pracovníčke a funkcionárke *Živeny*.

Geografické pohľadnice z územia Slovenska zachytávajú mestá, ako napríklad Žilina, Trenčín, Banská Bystrica, Kremnica, Liptovský Mikuláš, Zvolen, Lučenec, Skalica, Nové Mesto nad Váhom; kúpele Piešťany, Trenčianske Teplice, Sliač, Železnô. Z horských oblastí a prírodných úkazov zobrazujú napríklad Vysoké Tatry, Gaderskú dolinu, Blatnickú dolinu, Demänovskú dolinu, údolie Váhu pri Strečne a Kraľovanoch. Z architektonických pamiatok zvečňujú napríklad hrad Strečno a železničnú trať v okolí Tisovca, známou viacerými viaduktmi. Z českých miest sa najviac objavuje Praha, ale nájdú sa tiež pohľadnice Ostravy, Českého Těšína, Frýdku-Místku, Českého Brodu a i. Početné zastúpenie majú pohľadnice moravských kúpeľov Luhačovice, ktoré boli obľúbené aj u slovenských návštevníkov. Treba ešte spomenúť, že sa tu stretávali na rôznych kultúrnych podujatiach predstavitelia českej a slovenskej inteligencie.

Z ďalších kútov habsburskej monarchie sa zachovali pohľadnice rakúskych miest, ako Viedeň, Innsbruck, Salzburg, rumunského Aradu a Temesváru, chorvátskej Rijeki (Fiume), Opatije (Abazia), Záhrebu i bosenského Sarajeva. Z územia dnešného Maďarska tvoria najpočetnejšiu skupinu pohľadnice Budapešti, kam mierili cesty mnohých Slovákov. Niektorí tam pobudli istý čas pre štúdium, iní sa tam

natrvalo usadili. Ďaleko neboli ani talianske Benátky či Florencia, na severe Zakopane, Krakov a Varšava. Niektorí sa dostali aj do vzdialenejších oblastí, napríklad do Moskvy a Sankt Peterburgu. Z USA sa zachovali napríklad pohľadnice New Yorku, Washingtonu, Pittsburghu, Philadelphie, Chicaga, Portlan-du, Dallasu a San Francisca.

Ako sme už spomenuli, najstaršie pohľadnice môžeme obdivovať vo *fondoch Hurbanovcov*. Adresované sú Olge Hurbanovej a hlavne Ide Hurbanovej. Boli zasielané predovšetkým pri príležitosti rôznych sviatkov. Farebne ilustrované, niekedy plastické, pekne zdobené ornamentmi a trblietkami určite potešili ženskú dušu. Ida Hurbanová ich dostávala napríklad od Markovičovcov, najmä svojej dcéry Viery Markovičovej, a od Jurkovičovcov. V nemalej miere sú tu zastúpené i geografické pohľadnice.

Bohatá korešpondencia Terézie Vansovej nám umožňuje vidieť rovnako zaujímavé staré pohľadnice ešte z konca 19. storočia. Podobne ako vo *fondoch Hurbanovcov* sú to blahoželanania k sviatkom a pozdravy z rôznych ciest a pobytov. A kto ich Terézii Vansovej písal? Boli to hlavne príbuzní – Medveckí, Langovci, chovanica Oľga Vraná, známi – Slávikovci, básnik Peter Dobroslav Bella (pseud. Horal) a priateľky či ženy, ktoré šíрили kultúru a osvetu medzi slovenským ľudom – Ľudmila Bujnová, Elena Fajnorová, Marína Maliaková, Anna Jurkovičová a i.

PRAMENE

Slovenská národná knižnica – Literárny archív:

fond Jozef Miloslav Hurban

fond Rodina Hurbanovcov

fond Halašovsko-Mudroňovská pozostalosť

fond Terézia Vansová

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

PÁSTOROVÁ, Eva. Deň otvorených dverí v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice. In *Knižnica*. Roč. 20, č. 3 (2019), s. 82 – 87. ISSN 1335-7026.

ŠUCHOVÁ, Katarína. Poslovnia správ s charizmou času: vznik a zlatá éra pohľadníc. In *Historická revue*. Roč. 14, č. 6 (2015), s. 65 – 69. ISSN 1335-6550.

WEISSOVÁ, Ivana. Výber vzácnych litografických pohľadníc v zbierkach Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice. In *Knižnica*. Roč. 18, č. 3 (2017), s. 77 – 81. ISSN 1335-7026.

Zastavíme sa ešte pri korešpondencii Halašovcov. Tá je adresovaná jednak Andrejovi Halašovi, jednak jeho manželke Anne. Tu si zaslúži pozornosť veľká skupina rôznych pohľadníc zaslaných Anne Halašovej od martinského maliara Milana Thomku Mitrovského, ktoré zachytávajú slovenské mestá Topoľčany a Kremnicu, hrad Strečno, Blatnickú dolinu, slovenské a poľské Tatry i miesta jeho štúdií či neskorších pobytov ako Viedeň, Florenciu a Benátky.

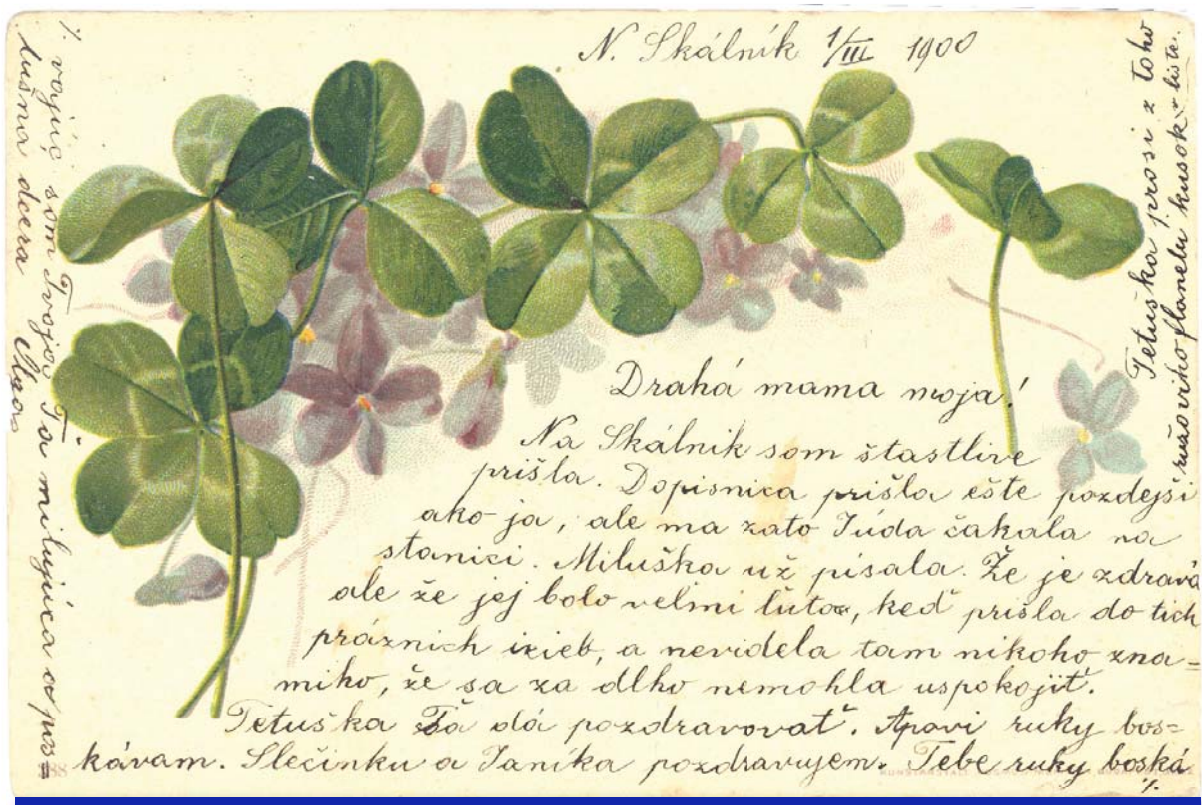
V príspevku sme sa sústredili hlavne na tie najstaršie a najzaujímavejšie pohľadnice v korešpondencii LA SNK a všimli sme si ich predovšetkým vo *fondoch Hurbanovcov*, vo *fonde Terézie Vansovej* a v *Halašovsko-Mudroňovskej pozostalosti*. V menšom množstve sú zastúpené aj v iných osobných fondoch a v *Zbierke literárnych jednotlivín*. Spomenieme ešte aspoň pohľadnice botaničky Izabely Textorisovej adresované spisovateľke a prekladateľke Drahotíne Kardosovej-Križkovej a pohľadnice nachádzajúce sa vo *fonde Jesenskovcov* (korešpondencia Fedora Jesenského st., Miliny Jesenskej, Fedora Jesenského ml., Zory Jesenskej).

V dnešnej dobe už posielanie pohľadníc vďaka moderným masovokomunikačným prostriedkom ustúpilo do úzadia. Je to však veľká škoda. V minulosti boli pohľadnice často jediným dôkazom o ľudskej činnosti, a preto je dôležité, aby sa nám zachovali a zachránili aj pre ďalšie generácie.

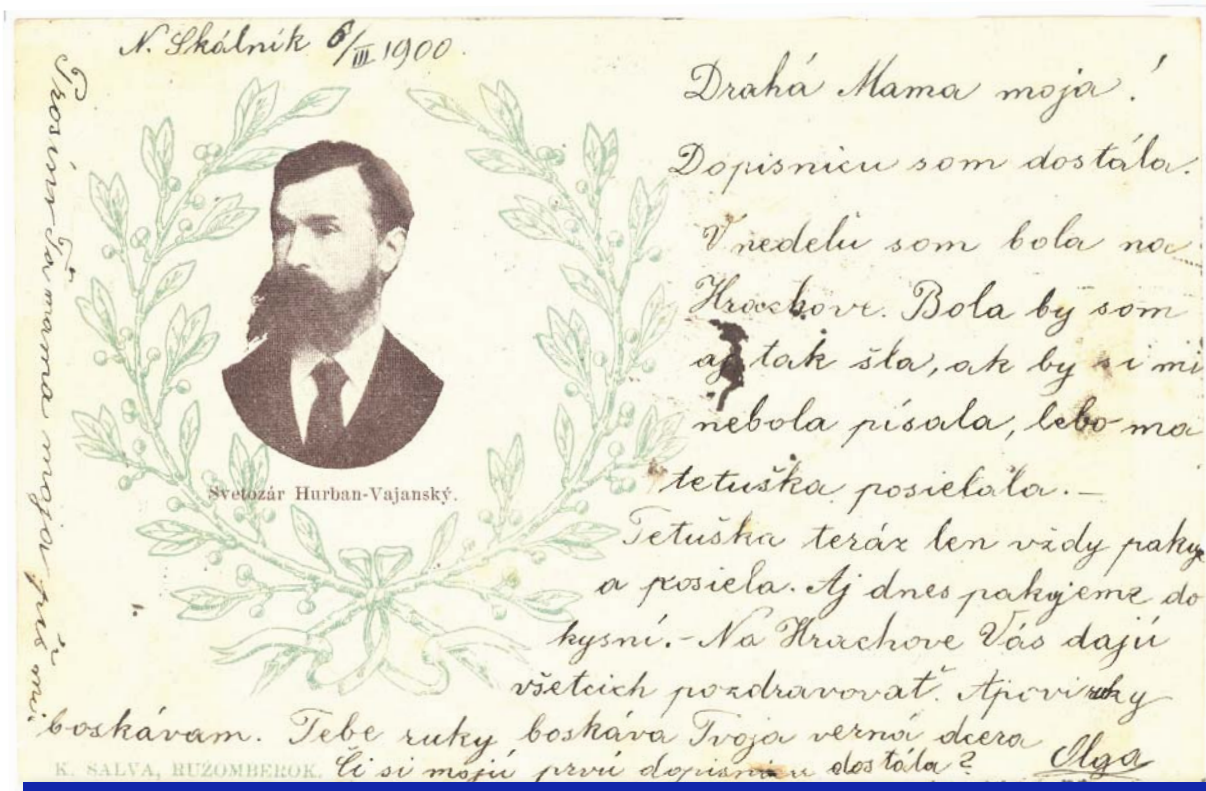
UKÁŽKY POHLADNÍC Z LITERÁRNÝCH RUKOPISOV LA SNK

Luhačovice – Slovenská buda (Anna Jurkovičová Ide Hurbanovej, r. 1908, LA SNK, sign. 138 U 30)

Príležitostná pohľadnica s motívom štvorlístka (Ol'ga Vraná Terézii Vansovej, r. 1900, LA SNK, sign. 41 HH 43)

Príležitostná pohľadnica s portrétom Svetozára Hurbana Vajanského (Olga Vraná Terézii Vansovej, r. 1900, LA SNK, sign. 41 HH 43)

Palace of Agriculture, St. Louis (Ľudmila Škultétyová Terézii Vansovej, r. 1904, LA SNK, sign. 41 EE 33)

Pohľadnica s etnografickým motívom, spišskí Rómovia (Olga Vraná Terézii Vansovej, r. 1904, LA SNK, sign. 41 HH 43)

Pohľadnica zo Záhrebu. Obrazová časť pozostáva z viacerých menších záberov (Juraj Medvecký Jánovi Vansovi, r. 1898, LA SNK, sign. 41 OO 59)

Kremnica (Milan Thomka Mitrovský Anne Halašovej, r. 1900, LA SNK, sign. 37 NN 46)

Pohľad na hrad Strečno (Milan Thomka Mitrovský Anne Halašovej, r. 1909, LA SNK, sign. 37 NN 46)

Príležitostná pohľadnica s motívom kvetov, vpravo báseň (Milan Thomka Mitrovský Anne Halašovej, r. 1900, LA SNK, sign. 37 NN 46)

Príležitostná pohľadnica, motív Beatrice z hry W. Shakespeara Mnoho kriku pre nič (Milan Thomka Mitrovský Anne Halašovej, r. 1900, LA SNK, sign. 37 NN 46)

HOVORILI MU AJ SLOVENSKÝ VOLTAIRE (DVE JUBILEÁ JÁNA CHALUPKU)

MGR. PETER CABADAJ

In 2021, we mark two anniversaries of a Slovak playwright, novelist, publicist and prominent satirist of the national revival period, Ján Chalupka: the 230th anniversary of his birth and the 150th anniversary of his death. The article reflects the life story and work of this founder of the theatrical tradition in the present-day Slovakia, who wrote mainly dramatic satirical works, criticizing local patriotism, Magyarization aspects, conservatism, limited life goals, etc.

Keywords: Ján Chalupka; Kocúrkovo; Slovak National Revival; dramatist; novelist; publicist; satire

 peter.cabadaj5@gmail.com

Reč bude o všestrannom tvorcovi, ktorý spolu s mladším bratom Samom Chalupkom, ikonickým štúrovským básnikom, vytvorili jednu z najznámejších dvojíc v dejinách našej, slovanskej, a možno i európskej literatúry (popri bratoch Grimmovcoch a Mannovcoch). Bezmála štyridsať rokov sa svojimi hrami usiloval vytrieť „Kocúrkovo“ z mapy Slovenska. Ťažiskom jeho literárnej činnosti bola satira, ktorou v duchu osvietenenského kriticizmu pranieroval neduhy národného a spoločenského života. Bravúrne dokázal do svojich kníh a divadelných hier preniesť vrodený zmysel pre humor a ironickými replikami zatínal presne tam, kde bolo treba. Ako mimoriadne vzdelaný človek dobre vedel, že nad ľudskou hlúposťou sa síce zvíťaziť nedá, ale treba s ňou sústavne bojovať. On bojoval celý život perom, ale i zvláštnou vnútornou silou, ktorú jeho diela vyžarujú do dnešných čias.

Honosné označenie „slovenský Voltaire“, ktorým súčasník, renomovaný slovinský filológ a slavista Jernej (Bartolomej) Kopitar zhodnotil dielo Jána Chalupku, istotne nebolo náhodné. V roku 2021 sme si pripomenuli hneď dve jubileá tohto prozaika, dramatika, publicistu a najvýraznejšieho satirika éry národného obrodzenia, ktorý vo svojej tvorbe vychádzal z osvietencko-racionalistických pozícií.

CURRICULUM VITAE

Pochádzal zo starej literárne orientovanej rodiny, o ktorej existujú písomné záznamy už zo 16. storočia. Na duchovnom aj širšom kultúrnom dianí tak Chalupkovci od reformačných čias participovali nielen ako evanjelickí kňazi, ale i ako cirkevní a literárni tvorcovia. Svetlo tohto sveta Ján Chalupka prvý raz uzrel pred 230 rokmi (28. 10. 1791) v Hornej Mičinej. Mladé letá prežil v Hornej Lehote, kde bol jeho rozhladený otec a náboženský spisovateľ Adam Chalupka farárom. Elementárne vzdelanie získal v rodičovskom dome a na školách v Slovenskej Lupči a Brezne – mieste neskoršieho dlhodobého účinkovania. Základy maďarčiny si osvojil na lýceu v Ožďanoch (1802 – 1805), nemčiny v Levoči (1805 – 1809), kde popri štúdiu aj súkromne vyučoval. Od roku 1809 študoval na kolégiu v Prešove; vtedy začal písať prvé príležitostné básne, doučoval žiakov z majetnejších rodín. Istý čas pobu-

Podobizeň Jána Chalupku. Zdroj LA SNK (sg. K 5/1)

dol na gymnáziu v Blatnom Potoku a okrem iného sa tam venoval aj intenzívnemu štúdiu cudzích jazykov (francúzština, angličtina, taliančina). Cez prázdniny zvykol cestovať po Slovensku, spoznával život jednoduchých ľudí, navštevoval významných kultúrnych činníkov. Prešovské kolégium ukončil v roku 1814, vzápätí dva roky pôsobil ako domáci učiteľ v Radvani a vo Viedni. Mimoriadne dôležité bolo štúdium teológie, filozofie a filológie na univerzite v nemeckom meste Jena (1816 – 1817), kde jeho myslenie fundamentálne ovplyvnil duch výrazného kriticizmu. Kultúrny život v Jene mladého vzdelaného muža nadchol a oblúbil si hlavne divadlo. Ohromným zážitkom preňho bolo, keď na predstavení Schillerových *Zbojníkov* videl sedieť v lóži slávneho básnika, dramatika, humanistu, mysliteľa a politika Johanna Wolfganga Goetheho. Intenzívne vtedy čítal a dostali sa mu do rúk aj texty divadelných hier, čo najviac ovplyvnilo jeho budúcu literárnu tvorbu.

Keď absolvoval štúdiá, krátko účinkoval ako pedagóg v Ožďanoch a šesť rokov v Kežmarku, kde vznikla jeho prvá kniha *Duodecim orationes scholas-*

ticae... (Dvanásť školských rečí, Levoča 1826). Keďže vyučoval rétoriku, dal si na vypracovaní publikácie maximálne záležať. Dielo obsahuje príležitostné prejavy na začiatku školského roku, pri vítaní a lúčení s učiteľmi, na narodeniny panovníka, nechýba ani jeho rozlúčka s lýceom v Kežmarku. Mal veľmi rád svoje učiteľské povolanie a so školou sa lúčil s bôlom v srdci. Odišiel pre zlú existenčnú situáciu, lebo ponúkaná fara v Brezne bola finančne oveľa výhodnejšia. Ako profesor a načas aj rektor lýcea musel tiež riešiť mnoho nepopulárnych záležitostí (národnostné konflikty medzi študentmi, porušovanie školských predpisov a i.).

BABETTA VON WIELAND

Rozlúčku s Kežmarkom niesol ťažko aj z dôvodu silného citového vzplanutia k nemeckej aristokratickej slečne Babette von Wieland, ktorej rodičia bránili lúboštnému vzťahu mladých ľudí. Prekážal im Chalupkov slovenský pôvod, na ktorý bol on hrdý, jeho hmotné postavenie, ako i miesto kňazského účinkovania. Ústretový mládenec chcel dokonca pre lásku k dievčaťu zo šľachtického rodu zmeniť pôsobisko, aby vyhovel prísny „kritériám výberového konania“ Wielandovcov. Márna snaha... Apropo, Babetta zostala verná svojej prvej láske až do konca života a zo vzdoru sa nikdy nevydala. Inakšie to bolo v prípade Chalupku, ktorý ako reálne založený človek vstúpil po odchode z Kežmarku (15. 7. 1824) v roku 1827 do manželského zväzku s Ludvikou Lovichovou, dcérou bansko-bystrického evanjelického superintendenta Adama Davida Lovicha. Zaujímavosťou je, že v starobe manželia Chalupkovci požiadali Babettu von Wieland o jej portrét. Žiaľ, Ján ho už neprevzal, lebo bol doručený po dramatikovej smrti.

Štyridsaťsedem rokov – od augusta 1824 do svojho skonu pred 150 rokmi (15. 7. 1871) – pôsobil Ján Chalupka ako farár v Brezne. Hlbšie tam spoznal typické slovenské malomestské pomery, cítenie a zmýšľanie obyvateľov, nevzdelanosť, zaostalosť, pýchu, zadubenosť a maďaromániu, ale tiež velikášstvo, klebetníctvo, závisť a iné neduhy, ktoré vo vlastnej tvorbe excelentne umelecky reflektoval. „Vtedajší Brežňan“ – napísal regionálny historik, publicista a pedagóg Karol Rapoš – „nepoznal záujmy vlastného národa, o inom nedumal ako o svojom majetku, politizoval natoľko, nakoľko

mu to pán mešťanosta alebo v tie časy pán komisár nadiktoval, samostatne usudzovať nevedel, ďalej od chotára nevidel...“

RANY OSUDU

Za zmienku rozhodne stojí i Chalupkova politická angažovanosť v prospech slovenského národného hnutia. Bol členom delegácie, ktorá v júni 1842 odovzdala na cisárskom dvore vo Viedni rekurz. Ten obsahoval požiadavku vymenovať slovenského cenzora v Budíne a Bratislave, protest proti zákazu vyučovania slovenského jazyka a násilnému presadzovaniu maďarčiny na školách aj v evanjelickej cirkvi. Slovenskú deputáciu prijal kancelár Metternich, na druhý deň arcivojvoda Ludwig, predseda Štátnej rady, ďalej gróf Kolowrat a uhorský dvorský kancelár Mailát. Všetci menovaní hodnostári členov delegácie ubezpečili, že ide o oprávnené požiadavky. Napokon však pre ich splnenie nič konkrétne nevykonali. Mimochodom, uvedenú udalosť a okolnosti s ňou spojené dokumentuje Chalupkova po latinsky napísaná správa *Iter Viennense 1842 (Cesta do Viedne 1842)*, ktorá ale nikdy nebola publikovaná.

Revolučné (meruôsmo) roky 1848 – 1849 prežil v Brezne. Hoci sympatizoval s prevratnými myšlienkami, aktívnejšie nevystupoval. Vo februári 1849 navštívil uznávaného dramatika Jozef Miloslav Hurban, ktorý ho, ako uvádza v Rozpomienkach, „našiel čupieť v najzadnejšom kútiku svojho veľkého dvora, neodvažujúc sa vyjsť na ulicu...“. Faktom ale je, že v zložitých miestnych pomeroch Chalupka konkrétne aktivity vyvíjal. Napríklad viedol komitét, ktorý žiadal vyučovať slovenčinu na základných školách a sociálne vypomáhať chudobným občanom, bol predsedom výboru pripravujúceho kandidátku mestskej rady (1848) atď. O Chalupkovej všestrannosti píše i Jozef Sliacky: „Podarilo sa mu tiež sústrediť okolo seba pre národ oddaných Brežňanov pri založení Matice slovenskej. Jeho úsilie, aby sídlo tejto kultúrnej ustanovizne bolo práve v Brezne, sa však skončilo neúspechom. Táto Chalupkova činnosť je o to cennejšia, že sa jej venoval popri náročnej organizačnej práci administrátora banskej (neskôr predunajskej) superintendencie i pri neľahkom rodinnom živote, pod ktorý sa podpísala bolestná strata jediného syna Adama Jána (zomrel ako dieťa). Zomreli mu i dcéry Ema

a Eudmila, ktorých manželstvá sa nevydarili, a obe odprevadil na poslednej ceste. Velké starosti mal tiež s chorľavejúcou manželkou.“

KEĎ SMIECH PEKLOM DÝCHAL

Literárna činnosť Jána Chalupku bola vskutku mnohostranná. Písal básne, divadelné hry, umeleckú prózu, politické a náučné state, náboženské texty (kázne a piesne). Dôležitým faktorom jeho tvorby bola popri nevšednom zmysle pre humor, iróniu a satiru, dôvtipe a bystrom pozorovacom talente i znalosť jazykov. Plynulo hovoril po slovensky, česky, latinsky, nemecky, maďarsky, francúzsky a taliansky, rozumel angličtine, gréčtine a hebrejčine.

Isto platí konštatácia, že ako básnik nevynikal a „svojimi veršami, zväčša príležitostnými, nevybočoval z bežného literárneho vkusu“. Viac uznania mu priniesli náboženské piesne, z ktorých 45 zaradili do evanjelického *Zpevníka* (1842). Tlačou vydal aj dva zväzky kázní. Politické brožúry dal Chalupka do služieb obranného boja Slovákov proti zvýšeným maďarizačným tlakom. Funkčne v nich uplatnil literárny talent, ostrovtip a brisnú satiru ako účinnú zbraň. Bol tiež známy ako tvorca knižočíek o poisťujúcom ústave, ktoré napísal v nemčine, slovenčine a maďarčine. Vďaka nim sa zaradil medzi priekopníkov poisťovníctva a družstevníctva. Závažný obsah podáva formou dialógu a jednotlivým titulom vtlačá žartovný, respektíve humoristický charakter.

Vklad Jána Chalupku do slovenskej humoristickej tradície je tak priekopnícky, ako i nezastupiteľný. Plným právom možno v tejto súvislosti spomenúť majstrovskú esej Vladimíra Mináča, ktorý v nej pred 35 rokmi lapidárne uviedol: „*Kritikastri a iní posmešníci veruže u nás nebývali obľúbení, mali ich radi iba na dereši. Dívali sme sa na seba smrteľne vážne, veď sme boli – ako národ – zbrataní skôr so smrťou ako so životom. A smiali sme sa iba potajomky, do hrsti, veď sme vedeli, že život je vonkoncom vážna vec a smiech je hriech a peklom dýcha. No kritikastri a iní posmešníci napriek tomu boli, žili a posmeškovali, boli všelijakí národní hriešnici na vyššej úrovni a všelijakí čudáci a poloblázni na úrovni dedinskej krčmy – tých počúvali, ale nevážili si ich. Národ je však dospelý až vtedy, keď produkuje a prijíma smiech*

vo všetkých podobách, aj taký, čo zadiera do jeho vlastného ‚živého mäsa‘, do jeho najvnútornejšieho organizmu.“

KOCÚRKOVSKÝ CYKLUS

Dramatickou časťou svojho diela patrí Ján Chalupka k zakladateľom slovenskej divadelnej tradície. Ochotnícke uvedenie jeho prvej veselohry *Kocourkovo anebo Jen abychom v hanbě nezůstali* bezpochyby možno označiť za počiatok kontinuálneho rozvoja slovenského divadelníctva. Hru v roku 1830 uviedli herci z Liptovského Mikuláša pod vedením Gašpara Fejérpataky-Belopotockého. V cykle po česky písaných fraškovitých hier, odohrávajúcich sa vo fiktívnom meste Kocúrkovo, tvorca pokračoval i v ďalších tituloch: *Všecko naopak aneb Tesnošilova Anička se žení a Honzík se vdáva* (1832), *Trasořitka anebo Stará láska se předce dočekala* (1833), *Třináctá hodina aneb Však se nahledíme, kdo bude hlášíkem v Kocourkově* (1835), *Starouš plesnivec anebo Čtyry svadby na jednom pohřbě v Kocourkově* (1837). Posledne spomenutá hra vyšla pôvodne v maďarskom jazyku (*A vén szerelmes...*, 1835).

Ján Chalupka vo veselohrách kocúrkovského cyklu vychádzal z dobrej znalosti súvekej divadelnej tvorby podobného typu – hlavne nemeckej (Ch. M. Wieland, M. Kotzebue) a maďarskej (K. Kisfaludy, V. M. Csokonai). Nechal sa ňou inšpirovať až po (v tom čase nevýnimočné) preberanie putujúcich motívov, zároveň ale pri prenose do slovenského milieua vhodne volenými významovými posunmi vedel účinne osloviť domáce publikum. Dokázal tak urobiť zo svojich hier nástroj kritiky tých individuálnych a spoločenských nerestí, ktorých odstraňovanie považoval za najakútnejšie: provinčnej nevzdelanosti a zadubenosti, prázdnej pýchy uhorského konzervatívneho zemianstva, šovinizmu a najmä odnárodňovania. Posledná uvedená nerest je v rámci celého cyklu najvýraznejšie pranierovaná v hre *Kocúrkovo* (pán z Chudobíc, čižmár Tesnošil), na druhej strane v nej registrujeme aj najsilnejšie prítomný národno-idealizujúci prvok (mladý učiteľ Sloboda).

Kocúrkovskej téme sa Chalupka nevenoval iba v divadelných hrách. Na stránkach časopisov *Tatranka*, *Orol tatranský* a inde uverejňoval v tridsiatych a štyridsiatych rokoch 19. storočia humoristické prózy, z ktorých mnohé majú tiež za dejisko Kocúrkovo.

Priamy názov *Kocúrkovo* nesie satirický cyklus pozostávajúci z ôsmich voľne nadväzujúcich kapitol, ktorý vyšiel na tri pokračovania v časopise *Hronka* (1836). V jednotlivých anekdotických obrázkoch vystupujú postavy-typy známe z autorových divadelných hier (Tesnožil, doktor Lesebuch, krčmár Vodupil a i.), objavujú sa však aj nové – krajčír Stříhaj a hlavne „pán Farář kocúrkovský“, ktorého parodicko-karikatúrnemu zobrazeniu je venovaná rovnomenná kapitola.

ROMÁN BENDEGUZ

Spoločenskú dôležitosť Chalupkovho literárneho diela vyzdvihla už dobová slovenská tlač. *Orol tatranský* uverejnil v recenzii na predstavenie *Kocúrkova* v Modre (1846) aj tieto riadky: „*Kde Kocúrkovo na divadlo prichádza, tam ono zo skutočného života odchádza, aspoň sa na odchod strojí...*“ Najprepracovanejší umelecký tvar dostala Chalupkova osvietená próza v románe *Bendeguz* (Lipsko 1841), ktorý mal oproti hrám slabší ohlas, keďže bol vydaný i napísaný po nemecky. Zásluhou tohto diela však možno Chalupku pokojne označiť aj za nemeckého spisovateľa. Mimochodom, v slovenskom jazyku vyšiel titul v preklade Jána V. Ormisa až v roku 1953.

Autor dal svojmu románu – v duchu najnovšej módy – trefný podtitul *Donkichotiáda*. Opisuje v ňom totiž grotesknú jazdeckú výpravu dvoch schudobnených turčianskych zemanov s pomadařčnými menami Bendeguz a Gyula Kolompos, ktorí sa v sprievode sluhu Pištu Kurtaforinta vyberú hľadať hroby „svojich“ legendárnych maďarských predkov. V rade epizodických výjavov Chalupka postupne ukazuje, ako sa až po zvieraciú úroveň degradujú nielen jeho antihrdinovia, ale i celá šovinistická uhorská spoločnosť. „Zvieracia“ vízia uhorského sveta je napokon prítomná už v cykle kocúrkovských hier – signalizuje ju samotný názov *Kocúrkovo* a totálne sa odhalí v hre *Všetko naopak*, kde krajčír Cverna, pochádzajúci zo Šariša, na zdesenie svojej budúcej svokry vyhlási: „*Ja som se v Švini narodzel.*“ Treba uviesť, že v románe *Bendeguz* uplatňuje tvorca oveľa bohatšiu škálu postupov neľútostnej osvietenkej satiry, vedenej z hľadiska zdravého rozumu a v mene ušľachtilej idey zdokonaľovania ľudstva. Spreneverenie sa týmto princípom vníma Chalupka ako stratu človečenskej dôstojnosti, preto považuje za morálnu povinnosť „*stíhať varujúcim výsmechom všetky prejavy úpadku humanity*“.

Pozoruhodným románom *Bendeguz* autor nadviazal na tradíciu cestopisov slovenských osvietencov (J. I. Bajza: *René mládenca, príhody a skúsenosti*; K. Kuzmány: *Ladislav*). Zhodne s literárnym historikom Michalom Eliášom možno konštatovať, že román „*je znamenitou satirou na súdobé maďarské i slovenské zemianstvo, na prepriaty nacionalizmus a jeho výstrelky. Chalupka svojím výsmechom, vtipom, iróniou otupoval hroty šovinizmu. Dielo je hlbokou sondou do pomerov na Slovensku v prvej polovici 19. storočia*“.

APOLOGETICKÉ SPISY

Ohľadne šírenia osvietenkej predstavy sveta, mobilizujúc publikum na jeho činorodé zlepšovanie, využíval Ján Chalupka i kázne (*Kázně nedělní a svátečné 1 – 2*, 1846 – 1847). Uznanie v slovenskom tábore si získal hlavne svojimi po nemecky písanými obrannými spismi proti netolerantným maďarizačným praktikám *Durch welche Mittel...* (Bazilej 1834, *Akými prostriedkami možno najistejšie dosiahnuť rozšírenie maďarskej reči medzi uhorskými obyvateľmi?* – so sarkastickým podtitulom *Myši chytíš na slaninu*) a *Ungarische Wirren und Zerwürfnisse* (Lipsko 1841, *Uhorské zmätky a roztržky*). Chalupka z pozície osvietenského mysliteľa zavrhuje činnosť maďarizátorov a ironizuje ich „vlastenecké činy“, ktoré vzbudzujú legitímny vzdor a animozitu nemaďarských národov v Uhorsku. Druhý menovaný spis charakterizuje satirický rozbor dobových uhorských pomerov. Tvorca je v tejto brožúre najvecnejší, keďže sumarizuje hlavné myšlienkové línie a základnú faktografickú bázu. Dôraz kladie viac na obsah ako na umelecké stvárnenie témy.

Apológii štúrovského almanachu *Jitřenka* (1840) proti útokom generálneho dozorca evanjelických cirkví a škôl venoval brožúru *Schreiben des Grafen Carl Zay...* (Lipsko 1841, *List grófa Karola Zaya...*). Presvedčivo v nej vyvracia Zayove útoky na profesorský zbor v Levoči, obviňovaný z „*nevlastenectva a protivládneho postoja*“. Všetky uvedené tituly vydal Chalupka anonymne v Nemecku – bál sa ich podpísať.

Na sklonku života pre súborné vydanie svojich *Dramatických spisov 1 – 5* (1871 – 1875) prepracoval cyklus kocúrkovských hier do aktuálnej formy spisovnej slovenčiny.

STÁLE AKTUÁLNY KLASIK

Vôbec prvým našim vydavateľstvom, ktoré sa vrátilo k pôvodnej autorovej „kocurkiade“ z rokov 1830 – 1836, je Divadelný ústav v Bratislave. Konkrétne máme na mysli 576-stranové *Súborné dramatické dielo I.* z roku 2013. Jednotlivé texty boli dovedty verejnosti známe len z neskorších vydaní, ktoré Chalupka zásadne prepracoval a upravil. Spomenuté vydanie obsahuje aj porevolučné komédie a „činohru“ *Dobrovoľníci*, patriacu k prvým zrkadleniam revolučných rokov 1848 – 1849 v slovenskej dramatickej tvorbe. Obísť nemožno ani minucióznym poznámkový aparát a rozsiahlu erudovanú štúdiu o európskych filiáciách Chalupkovho diela. Kniha tak unikátnym spôsobom dopĺňa a miestami i reviduje doterajšie poznatky a rehabilituje nášho prvého klasického dramatika.

Nedávne jubileá slovenského Voltairea – 230. výročie narodenia a 150. výročie úmrtia Jána Chalupku – ponúkajú vzácnu príležitosť zamyslieť sa i nad tým, čo tvorcové dielo odkazuje dnešku. „*Otázka nie náhodná*“, píše Jozef Sliacky a pokračuje: „*V dnešnom slovenskom umení – nielen dramatickom – sa odráža vplyv globalizácie, prvkov cudzích kultúr, v ktorých vidíme vzor, opäť neraz len preto, aby sme v hanbe nezostali*“. Pritom zabúdame na to naše, slovenské, označiac ho za archaické. Ján Chalupka súčasníka presviedča, že aj naši literáti z 19. storočia nám majú čo povedať. Stačí ich počúvať.“

Môžeme len prejavovať radosť z faktu, že opusy stále živého a aktuálneho slovenského klasika vychádzajú aj v 21. storočí. Okrem uvedeného *Súborného dramatického diela I.* vyšli ako elektronické knihy *Kocúrskovo*

alebo len aby sme v hanbe nezostali (2016), *Trasorítka* (2017) a *Všetko naopak* (2018). Potvrzuje to skutočnosť, že Kocúrskovo je dodnes účinnou kritikou správania a morálky ľudí, ktorí bez akýchkoľvek zábran konajú iba vo svoj egoistický prospech.

CHALUPKIANA

Zrejme málokto z rovesníka Jána Chalupku – „dramatika so scenármi pre dnešok“ – mal takú možnosť byť od útleho detstva v bezprostrednom kontakte s veľkou rodinnou bibliotékou. On sám nevnímal knihy len ako listy papiera s množstvom textov, zviazaných do jednotlivých zväzkov a uložených v policiach. Naopak! Knihy boli v jeho prípade – rovnako ako u brata Sama Chalupku – najsilnejším zdrojom informácií, poznania, vzdelávania, slovnej zásoby, prehľbovania fantázie. A prečo to vlastne spomínáme? Bohatá a vo viacerých ohľadoch mimoriadne cenná rodinná bibliotéka, zvaná Chalupkiana, je integrálnou súčasťou historických knižných fondov a dokumentov Slovenskej národnej knižnice v Martine. Najviac k jej budovaniu a rozšíreniu prispel Jánov otec Adam Chalupka, osvietený evanjelický farár v Hornej Lehote, učiteľ, náboženský spisovateľ, ale tiež ľudový liečiteľ a bylinkár. Obdivuhodné je, že sa mu v mimoriadne skromných existenčných pomeroch podarilo vytvoriť bibliotéku, ktorej až celú jednu tretinu titulov tvoria diela zo 16. storočia. Chalupkiana bola v roku 2001 vyhlásená za historický knižničný fond, čo predstavuje ekvivalent Národnej kultúrnej pamiatky. Od roku 2015 je zdigitalizovaná a sprístupnená širšej odbornej i laickej verejnosti.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- BARTKO, Ladislav. 1973. *Ján Chalupka 1871 – 1971*. Martin : Matica slovenská. 198 s.
- CABADAJOVÁ, Jana. 2021. *Historická knižnica Adama Chalupku: Július Caesar i Benátska Biblia* [online]. Dostupné na internete: <<http://dikda.eu/historicka-kniznica-adama-chalupku-julius-caesar-i-benatska-biblia/>>.
- ELIÁŠ, Michal. 1987. *Ján Chalupka (1791 – 1871)*. Martin : Matica slovenská. 27 s.
- LEIKERT, Jozef. 2020. *Osudy osobností Slovenska*. Bratislava : Ikar. 414 s. ISBN 978-80-551-7030-5.
- MIKULA, Valér. 1997. *Od baroka k postmoderne*. Levice : L.C.A. 160 s. ISBN 80-88897-06-8.
- MINÁČ, Vladimír. 1986. *Portréty*. Bratislava : Smena. 240 s.
- NOSKOVIČ, Alexander. 1955. *Ján Chalupka: tvorca slovenskej veselohry*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 182 s.
- PARENÍČKA Pavol. Samo Chalupka. In *Knižnica*,. Roč. 13, č. 2 (2012), s. 48. ISSN 1336-0965.
- RAMPÁK, Zoltán. 1976. *Dráma, divadlo, spoločnosť*. Bratislava : Tatran. 439 s.
- SLIACKY, Jozef. Dramatik so scenármi pre dnešok. In *Slovenské národné noviny*. Roč. 36, č. 17 (2021), s. 13. ISSN 0862-8823.
- ŠTEVČEK, Ján. 1989. *Dejiny slovenského románu*. Bratislava : Tatran. 624 s. ISBN 80-222-0036-0.

ZVEĽAĎUJEME KNIŽNICNÉ PRIESTORY: NOVÁ KNIŽNÁ OÁZA UPROSTRED MESTA

MGR. SOŇA ŠÓKY, PHD.

The Mikuláš Kováč Public Library has revitalized one of its five branches in the last few months. The project titled *New Oasis of Books in the Centre of the Town* was financially supported by the founder of the library as well as several external partners. The aim of library's project was to provide optimal spatial conditions and equipment for offering modern library and information services to the public and to transform the branch into a modern facility of the 21st century, which would be more attractive even for new young users (especially those studying at elementary and secondary schools). The author summarizes that overall the implementation of the project has improved the technical, aesthetic and working conditions for the provision of library and information services in the centre of Banská Bystrica.

Keywords: Mikuláš Kováč Public Library; library and information services; library users; reconstruction works

 manazer@vkmk.sk

 Public Library Mikuláš Kováč

Jilemnického ul.1710/48,
974 04, Banská Bystrica

 www.vkmk.sk

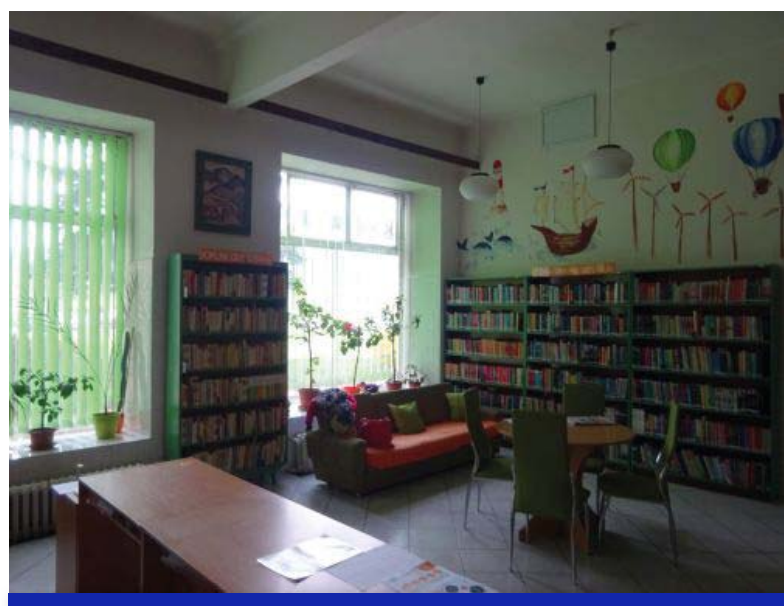
Zrekonštruované priestory

Verejná knižnica Mikuláša Kováča (VKMK) v uplynulých mesiacoch revitalizovala jednu zo svojich piatich pobočiek aj vďaka projektu „Nová knižná oáza“, na ktorý prispeli zriaďovateľ knižnice Banskobystrický samosprávny kraj (BBSK), Fond na podporu umenia (FPU), banskobystrická spoločnosť MBB a. s. a Nadácia PONTIS-fond Tesco.

VÝCHODISKOVÁ SITUÁCIA

Pobočka Sídliisko (ul. 29 augusta, č. 25) je jednou z piatich pracovísk VKMK, v ktorom knižnica poskytuje knižnično-informačné služby pre verejnosť. Je situovaná v mestskej časti Sídliisko, v bezprostrednej blízkosti železničnej a autobusovej stanice a z hľadiska infraštruktúry sa v tejto časti mesta nachádzajú viaceré dôležité budovy, ako MŠ, ZŠ, SŠ i internáty pre študentov SŠ a VŠ, čo zna-

mená, že v tejto mestskej časti Banskej Bystrice je obyvateľstvo prevažne v produktívnom veku, ale zastúpení sú tu i seniori. I napriek tomu pobočka

Pôvodné priestory pobočky knižnice

knižnice za posledných dvadsať rokov neprešla žiadnou rekonštrukciou ani úpravou a priestor užíva na základe nájomnej zmluvy so spoločnosťou MBB, a. s. (akciová spoločnosť mesta Banská Bystrica).

V nadväznosti na *Stratégiu rozvoja slovenského knihovníctva na roky 2015-2020*, SO 1, bod 1.1, bod 1.2 a SO 3, bod 3.4 bolo ambíciou knižnice optimalizovať priestorové a materiálno-technické podmienky na poskytovanie moderných knižnično-informačných služieb, a tak vytvoriť modernú pobočku spĺňajúcu nároky 21. storočia, čo v sebe zahŕňalo úpravy nielen z technického, ale aj estetického hľadiska. Priestory bolo nevyhnutné vymalovať, vymeniť zastaraný nábytok a staré opotrebované regály rôznych rozmerov. Z hľadiska skvalitnenia služieb sa zrealizovala i zmena dispozičného vstupu do objektu.

VIACZDROJOVÉ FINANCOVANIE REVITALIZÁCIE

Na revitalizáciu knižnica využila viaczdrojové financovanie. Finančné zdroje zriaďovateľa knižnice BBSK vo výške 15 000 € boli použité na vymalovanie priestoru, sanáciu stien, nové omietky i osvetlenie a na dofinancovanie kúpy nového knižného mobiliára (knižné regály, stoly, stoličky, odkladacie skrinky pre čitateľov, vešiaky). Finančné prostriedky z FPU vo výške 9 000 € taktiež boli použité na zakúpenie nových knižných regálov a knižného mobiliáru. Knižnica do rekonštrukcie investovala aj vlastné finančné zdroje, pričom celkovo preinvestovaných finančných prostriedkov bolo cca 32 000 €. Projekt *Nová knižná oáza* sa mohol realizovať na základe grantovej výzvy pre knižnice 5.1.2 *Vybaavenie knižníc a menšia knižničná infraštruktúra*, pričom boli stanovené nasledovné ciele:

- ▶ renovácia priestorov knižnice, ktorá bude prínosom pre laickú i odbornú verejnosť, študentov, bežných návštevníkov a školy (výmena starých regálov za nové, vytvorenie priestoru na komunitné podujatia, odkladací priestor pre čitateľov, presvetlenie priestoru, zmena dispozičného vstupu do knižnice),
- ▶ vyzdvihnutie služieb pobočky Sídliisko v konkrétnej časti mesta,
- ▶ vytvorenie komunitného priestoru v príjemnom zázemí knižnice na zmysuplné trávenie voľného času pre rôzne skupiny obyvateľstva (žiaci, stu-

denti, pracujúci, seniori, marginalizované skupiny),

- ▶ obohatenie pobočky VKMK o nové formy práce s čitateľmi a verejnosťou (vzdelávacie a komunitné podujatia),
- ▶ ambícia – revitalizovanou pobočkou osloviť nových partnerov na mestskej i regionálnej úrovni (Mesto Banská Bystrica, OZ združenia, školy, nadácie, sponzori a i).

Zrekonštruované priestory

HLAVNÝ CIEĽ REVITALIZÁCIE

Pobočku Sídliisko v Banskej Bystrici v priemere navštevuje okolo 3 000 návštevníkov ročne. Ich úbytok bol zaznamenaný len v súvislosti s pandemiou Covid-19. Najvyššie percento návštevníkov na tejto pobočke knižnice pritom tvoria občania v produktívnom veku a seniori. Ambíciou knižnice je prilákať viac nových čitateľov z radov školskej mládeže (štu-

Slávnostné otvorenie knižnice

denti ZŠ a SŠ). A práve zmodernizovaná a esteticky upravená pobočka môže tomu výrazným spôsobom napomôcť. K zvýšeniu záujmu o túto pobočku má prispieť aj realizácia skupinových záujmových aktivít komunitného charakteru pre všetky vekové kategórie. Celkovou realizáciou projektu sa zlepšili technické, estetické i pracovné podmienky na poskytovanie knižnično-informačných služieb v centre mesta Banská Bystrica.

Revitalizácia knižničných priestorov v rámci projektu trvala od marca 2021 (prípravná fáza) do

augusta 2021 (realizačná fáza prebiehala v mesiacoch jún – august). Od 16. augusta 2021 bola pobočka opätovne otvorená pre verejnosť a 22. 9. 2021 sa uskutočnilo slávnostné otvorenie zrekonštruovanej pobočky Sídliisko za účasti zriaďovateľa knižnice: Banskobystrický samosprávny kraj, zástupcov Mesta Banská Bystrica, dodávateľov-partnerov, zástupcov médií a knihovníkov.

Foto Mgr. Zuzana Kubašáková
a Mgr. Soňa Šóky, PhD.

NA VLNÁCH ZAHA HADID: KNIŽNICA A VZDELÁVACIE CENTRUM (VIENNA UNIVERSITY OF ECONOMICS AND BUSINESS)

PAEDDR. DARINA OBUŠEKOVÁ, PHD.

The Library and Learning Centre of the University of Economics Vienna by Zaha Hadid Architects in Hamburg forms the heart of the new University campus. Under one roof, students find all the services they need to study as well as the library with the largest collection of titles on business and economics in Austria. The uniqueness of the services provided, its architectural design, and massive collections make it a sought-after academic library by domestic and foreign students.

Keywords: Library and Learning Centre; Vienna University of Economics and Business; academic library; library services; library architecture

 darina.obusekova@ku.sk

 The University Library of
the Catholic University in
Ružomberok

Hrabovská cesta 5512/1A
034 01 Ružomberok

 <https://www.ku.sk/katolicka-univerzita-v-ruzomberku/univerzitna-kniznica/>

„Spočiatku som sa usilovala vytvárať budovy, ktoré by žiarili ako ojedinelé drahokamy. Dnes ich chcem vzájomne prepájať a vytvárať tak novú tvár krajiny v súznení so súčasnou podobou miest a životmi ich obyvateľov.“¹

Zaha Hadidová

Zaha Hadidová (1950 Bagdad, Irak – 2016 Miami, USA) bola iracko-britská architektka svetového formátu, známa dekonštruktivistka², jedna z najdramatickejších a najprovokatívnejších architektov 20. storočia, prvá dáma svetovej architektúry. *The Guardian* ju nazval „Kráľovnou krivky“ pre špeciálne „tekuté tvary“ architektonických návrhov. Jej cestu k úspechu môžeme nazvať cestou od čísel cez krivky po revolučné architektonické skvosty.

Zaha Hadidová študovala matematiku v Bejrúte, po presťahovaní sa do Londýna architektúru na Architectural Association School,³ potom aj na Harwarde a na University of Chicago a Columbia University v New Yorku.⁴ V roku 1980 založila v Londýne vlastný architektonický ateliér **Zaha Hadid Architects**. Je prvou ženou v dejinách ocenenou Pritzkerovou cenou (ekvivalent Nobelovej ceny za architektúru), ktorú získala v roku 2014. Každopádne, za svoju tvorbu získala aj množstvo

iných významných ocenení. Magazín *Forbes* ju umiestnil na zoznam najmocnejších žien sveta a za dizajn získala najvyššie ocenenie Kráľovského inštitútu britských architektov – prestížnu cenu Strling Prize. UNESCO ju nazvalo Umelkyňou mieru. Časopis *Time* ju v roku 2008 zaradil medzi 100 najplyvnejších žien planéty a vo februári 2016, len mesiac pred koncom pozemského života, prevzala Zaha Hadidová Zlatú kráľovskú medailu (Golden Royal Medal), ktorú udeľuje Kráľovská asociácia britských architektov.⁵

Medzi jej najvýraznejšie stavby patria *Vitra Fire Station* (Nemecko), *Solomon R. Guggenheim Museum* (USA) a *Cardiff Opera House* (Anglicko).⁶

Dielom architektonického ateliéru Zaha Hadid Architects⁷ je i futuristická knižnica v srdci nového viedenského ekonomického kampusu Vienna University of Economics and Business. Jej konzolová

strecha, ktorá nebezpečne vyčnieva nad námestím pod kampusom, robí z budovy ikonu modernej Viedne. Architektka Zaha Hadidová vytvorila dielo spájajúce západné a východné vplyvy, v ktorom sa prezentujú prísne geometrické tvary i meniace sa tekuté tvary piesočných dún.⁸

SRDCE KAMPUSU MENIACI SA ŠTUDENTI – DYNAMICKÉ KRIVKY

Srdcom univerzitného kampusu je centrálné umiestnené knižničné a vzdelávacie centrum *Library & Learning Center*. Zďaleka viditeľná konzolová strecha budovy v sebe nesie agregáčny náboj. Vonkajší vzhľad budovy je charakterizovaný dvoma kontrastnými časťami: svetlou „základňou“ a tmavou strechou. Segmenty budovy sú oddelené „skleneným švom“⁹ na dva farebne rozlíšené svety označujúce dve rôzne zóny, a to svetlú a tmavšiu časť budovy. Svetlá časť je vybavená servisnými jednotkami predovšetkým pre študentov, ktorí

v nej môžu nájsť všetky potrebné služby súvisiace so štúdiom pod jednou strechou. Akonáhle návštevník vstúpi do budovy, zapôsobí naňho futuristická vstupná hala týčiaca sa do 4. podlažia, známa ako *Fórum*, ktorá navonok pôsobí ako námestie. Predpokladáme, že jej názov pochádza z gréckeho slova „fórum“ označujúce plochu na stretávanie sa i diskusiu. Po prechode vstupnou halou sa budova rozdelí na dve časti. Impozantný exteriér je brázdnený úzkymi kaňonovitými predelmi. Široké točité rampy a schodiská vedú zo vstupnej oblasti hore priamo cez knižnicu, ktorá lievikovito prechádza šiestimi poschodiami budovy. Dve najvyššie poschodia sú vyhradené len pre knižnicu, v ktorej široká presklená predná časť študovne (akoby monitor) ponúka úchvatný výhľad na park Prater.

V prízemí budovy (vo svetlej základni v tvare S) sa nachádzajú dve auly, v ktorých sa organizujú predovšetkým verejné akcie, ako panelové diskusie a verejné prednášky medzinárodne uznávaných expertov na obchod a ekonomiku. Fórum je ideálnym miestom aj na promócie, malé veľtrhy a informačné akcie pre študentov.¹⁰

Tmavšia časť budovy v antracitovej farbe je venovaná Univerzitnej knižnici WU, ktorá sa môže pochváliť návštevnosťou vyššou ako 1 000 000 návštevníkov ročne a jej zbierka kníh obsahuje približne 650 000 zväzkov. Zároveň je aj najväčšou rakúskou odbornou knižnicou zameranou na obchod a ekonomiku.¹¹

SLUŽBY KNIŽNICE

Celkový ráz knižnice okrem knižného fondu a virtuálneho priestoru, ktorý je ostatné roky neodmysliteľnou súčasťou nielen akademických knižníc, dotvára architektúra, ktorú možno nazvať atmosférou priestoru. Knižnica Viedenskej univerzity ekonomie a biznisu zahŕňa menšie čiastkové knižnice, ako Centrálnu knižnicu, Knižnicu sociálnych vied, Knižnicu právnej literatúry a Zdrojové jazykové centrum. Zároveň ponúka študentom širokú škálu služieb, ako výpožičné služby, rezervácie a vrátenie knižných jednotiek, rezerváciu študijného miesta, konzultačné služby, knižničný workshop a eLearning WU Library.

Výpožičné služby v Knižnici sociálnych vied

Zbierka *Knižnice sociálnych vied* obsahuje literatúru zo všetkých oblastí sociálnej ekonomiky: empirický sociálny výskum, sociológia, obchod, hospodárske a sociálne dejiny, filozofia, demografia, ekonomická geografia a veda, environmentálny a regionálny rozvoj, manažment a udržateľnosť, sociálna politika, ekonomika starnutia a ekonomika zdravotnej starostlivosti.

Knižnica sociálnych vied obsahuje spolu 30 000 kníh a aktívne predplatné niekoľkých desiatok titulov. Zbierku dopĺňajú staré fondy bývalých ústavnych knižníc katedry socioekonomie. V prízemí sa nachádza zbierka časopisov a približne 10 000 kníh zoradených podľa tém v klasifikačného systému RVK. Na prvom podlaží sa nachádza ďalších 20 000 kníh zoradených podľa starých klasifikačných systémov používaných jednotlivými ústavmi. Študenti majú k dispozícii 62 pracovísk, z toho 5 počítačových pracovných staníc a 3 skupinové študovne (8 pracovísk v každej miestnosti) a 1 farebný skener.¹²

Rezervácie, výpožičky a vrátenie knižných jednotiek

Študenti prostredníctvom online knižničného katalógu¹³ majú možnosť vyhľadať literatúru, zistiť jej dostupnosť, rezervovať ju a následne v Centrálny knižnici vypožičať.¹⁴ V online katalógu možno vyhľadávať printové i elektronické médiá (knihy a časopisy), záverečné (bakalárske, diplomové i dizertačné) práce. V ponuke majú tiež ePubWU – WU open access research literature, teda elektronickú databázu s vedeckou i odbornou literatúrou s otvoreným prístupom.

Rezervácia študijného miesta

Stále populárnejšia je možnosť rezervácie študijného miesta v jednej zo štyroch čiastkových knižníc Viedenskej univerzity ekonomie a biznisu prostredníctvom online formulára.¹⁵

Konzultačné služby

Knižnica prostredníctvom špecializovaného tímu pracovníkov sa snaží odpovedať na všetky otázky týkajúce sa vyhľadávania literatúry, používania

knižnice a knižničných služieb, poskytuje pomoc pri hľadaní a lokalizácii kníh i časopisov dostupných v knižnici, ale aj tipy na hľadanie materiálov a tiež všeobecné informácie o databázach.

Knižničný workshop a eLearning WU Library

Vedieť efektívne využívať zdroje a služby knižnice je jeden z dôležitých predpokladov na úspešné zvládnutie štúdia. Ide o istú zručnosť, zahŕňajúcu vedomosť o informačných zdrojoch, ktoré sú používateľom k dispozícii, ako aj schopnosť vedieť si vybrať najvhodnejší druh z dostupných zdrojov na konkrétny účel a správne ho využiť. Knižný workshop ponúka užívateľom rozšírenie obzoru o témy, ako výskumné stratégie, hodnotenie kvality zdrojov a referenčný manažment. Súčasťou kurzu vyhľadávania zdrojov je aj eLearning WU Library, cieľom ktorého je ukázať používateľom vyhľadávacie techniky v open access zdrojoch, vyhľadávanie podľa názvu, témy, výskumnej oblasti a pod.¹⁶

Medzi ďalšie služby patrí medziknižničná výpožičná služba, medzinárodná medziknižničná výpožičná služba, ale aj reprografické služby, napríklad online rezervácia skenerov v *Knižnici právnej literatúry*.¹⁷

ZÁVEROM

Celý kampus Viedenskej univerzity ekonómie a biznisu je vybudovaný tak, aby sa čo najefektívnejšie využíval čas na štúdium. Kampus tvoria viaceré budovy vzdelávacích centier so sídlami katedier i budova ubytovacieho zariadenia, pričom všetky stavby boli navrhnuté významnými svetovými architektmi. Jednou z nich je aj administratívna budova, v ktorej sídli *Výskumný ústav pre kryptoekonómiu a kompetenčné centrum pre neziskové organizácie a sociálne podnikanie*. Táto udržateľná kancelárska budova s inovatívnou drevenou fasádou, ktorá bola ocenená Nemeckou radou pre trvalo udržateľné budovy, je takmer úplne energeticky sebestačná. Druhou stavbou je taktiež energeticky sebestačná budova *WU Executive Academy* nachádzajúca sa pri západnom vchode do areálu *Campus WU*. Medzi nimi umiestnená Knižnica Viedenskej univerzity ekonómie a biznisu ponúka všetko, čo má moderná knižnica ponúkať. Je centrom stretávania sa, vzdelávania, miestom osobného rastu i budovania vzájomných vzťahov. Pre mnohých mladých ľudí nachádzajúcich sa na rázcestí rozjímania nad tým, na ktorú univerzitu poputujú ich následné kroky, je práve *Library & Learning Center* majákom, ba až magnetom, ktorý ich rozhodnutie určite uľahčí.

POZNÁMKY

- ¹ https://skypark.sk/media/grf/pdf/skypark_residence_SK.pdf.
- ² Dekonstrukcia vo filozofii označuje *narušenie* zaužívaného spôsobu myslenia. Porov. OLŠOVSKÝ, Jiří. *Slovník filozofických pojmů současnosti*. Academia : Praha, 2005.
- ³ <https://www.zaha-hadid.com/people/zaha-hadid/>.
- ⁴ JODIDIO, Philip. *Building a new millenium*. Kolín : Taschen.
- ⁵ <https://www.zaha-hadid.com/people/zaha-hadid/>.
- ⁶ JODIDIO, Philip. *Architecture now!* Kolín : Taschen.
- ⁷ http://liber-lag.techlib.cz/media/liber-lag_2014.pdf.
- ⁸ <https://www.bbc.com/culture/article/20170915-ten-of-the-most-beautiful-modern-libraries-in-the-world>.
- ⁹ <https://www.wu.ac.at/en/the-university/campus/architecture-buildings/lc>.
- ¹⁰ <https://www.wu.ac.at/en/the-university/campus/architecture-buildings/lc>.
- ¹¹ <https://www.wu.ac.at/en/the-university/campus/architecture-buildings/lc>.
- ¹² <https://www.wu.ac.at/en/library/wu-library/branch-libraries/oenb-library-for-social-sciences>.

- ¹³ <https://www.wu.ac.at/en/library/finding-literature>.
- ¹⁴ <https://www.wu.ac.at/en/library/using-the-library/restricted-lending-service-covid-19>.
- ¹⁵ <https://www.wu.ac.at/en/library/using-the-library/seat-reservation>.
- ¹⁶ <https://www.wu.ac.at/en/library/consultation/e-learning-wu-library>.
- ¹⁷ <https://www.wu.ac.at/en/library/services/wu-students>.

ZDROJE POUŽITEJ LITERATÚRY

JODIDIO, Phillip. *Architecture now!* Kolín : Taschen. 2008. 352 s. ISBN 9783836503143.

JODIDIO, Philip. *Building a new millenium*. Kolín : Taschen. 2003. 560 s. ISBN 3822863904.

OLŠOVSKÝ, Jiří. 2005. *Slovník filosofických pojmů současnosti*. Praha : Academia. 2005. 261 s. ISBN 80-20012-66-4.

Internetové zdroje:

https://skypark.sk/media/grf/pdf/skypark_residence_SK.pdf.

<https://www.zaha-hadid.com/people/zaha-hadid/>.

http://liber-lag.techlib.cz/media/liber-lag_2014.pdf.

<https://www.bbc.com/culture/article/20170915-ten-of-the-most-beautiful-modern-libraries-in-the-world>.

<https://www.wu.ac.at/en/the-university/campus/architecture-buildings/lc>.

<https://www.wu.ac.at/en/library/wu-library/branch-libraries/oenb-library-for-social-sciences>.

<https://www.wu.ac.at/en/library/finding-literature>.

<https://www.wu.ac.at/en/library/using-the-library/restricted-lending-service-covid-19>.

<https://www.wu.ac.at/en/library/using-the-library/seat-reservation>.

<https://www.wu.ac.at/en/library/consultation/e-learning-wu-library>.

<https://www.wu.ac.at/en/library/services/wu-students>.

ZDROJE FOTOGRAFIÍ

<https://www.zaha-hadid.com/architecture/library-and-learning-centre-university-of-economics-vienna/#>.

https://www.archdaily.com/887422/photos-show-the-light-and-the-dark-in-zaha-hadid-architects-vienna-library/5a624f88f197cca9f2000014-photos-show-the-light-and-the-dark-in-zaha-hadid-architects-vienna-library-photo?next_project=no.

https://www.archdaily.com/887422/photos-show-the-light-and-the-dark-in-zaha-hadid-architects-vienna-library/5a624f73f197cc2ab5000065-photos-show-the-light-and-the-dark-in-zaha-hadid-architects-vienna-library-photo?next_project=no.

ZAÚJÍMAVOSTI ZO SVETOVÝCH KNIŽNÍC

Rubriku pripravila PhDr. Renáta Šmidová (projekt@svkpo.gov.sk)
zo Štátnej vedeckej knižnice v Prešove.

● KNIŽNICA ZÁHRADNÍCTVA HELEN CROCKER RUSSELL LIBRARY OF HORTICULTURE V SAN FRANCISCU

Knižnica záhradníctva *Helen Crocker Russell Library of Horticulture*, najkomplexnejšia záhradnícka knižnica v severnej Kalifornii, sa nachádza vo vnútri botanickej záhrady v parku Golden Gate v San Franciscu. Jej budovu navrhli firmy Yuill-Thornton a Warner and Levikow tak, aby zodpovedala architektonickému konceptu susednej výstavnej budovy. Nádvorie navrhol krajinný architekt Thomas D. Church na počesť Gardnera A. Daileyo, autora prvého návrhu projektu knižnice.

Knižnica záhradníctva bola otvorená 11. apríla 1972 vďaka spoločnosti San Francisco Botanical Garden Society at Strybing Arboretum (predtým Strybing Arboretum Society), ale aj štedrosti súkromných darcov a nadácií a nesie meno po Helen Crocker Russellovej, vášnivej amatérskej záhradníčke a dlhoročnej členke výkonného výboru a správnej rady uvedenej spoločnosti. Helen Crocker Russellová pochádzala z priekopníckej rodiny Crockerovcov, podieľajúcej sa na kultúrnom a vzdelávacom rozvoji

San Francisca. Participovala na verejnom živote San Francisca, veľkoryso podporovala a aktívne pôsobila v radách mnohých organizácií na miestnej i národnej úrovni.

Knižnica ponúka množstvo dôležitých informácií pre začínajúcich botanikov alebo záhradných nadšencov. Je domovom približne 27 000 zväzkov s tematikou rastlín, ako aj 250 súčasných periodík o rastlinách a záhrade a 2 000 zväzkov detskej botanickej knižnice. Knižničné zbierky sú predovšetkým praktickým sprievodcom pre miestnych nadšencov záhrad a rastlín, ale obsahujú i zbierky o záhradnom dizajne a záhradníckych radách, botanickom umení, etnobotanike a ochrane proti škodcom s dôrazom na rastliny pestované v stredomorskom a inom miernom podnebí. V knižnici nájdeme i malú zbierku vzácných kníh súvisiacich s históriou parku Golden Gate i botanických záhradách, tiež historickú diapozitívnu zbierku obrazov parku a raného mesta. Okrem množstva podujatí a programov pre deti (ako *Story Time & Family Garden Walk*), organizuje knižnica aj rôzne botanické umelecké výstavy a detské sedenia s priateľmi-plyškami so zbierkou kníh s tematikou rastlín, prírodopisu, všeobecnej vedy a mýtov i príbehov spojených s prírodou.

Zdroj:

<https://www.sfbg.org/library>
<https://www.atlasobscura.com/places/helen-crocker-russell-library-of-horticulture>
<https://goldengatepark.com/helen-crocker-russell-library.html>

■ KNIŽNICA TYPOGRAFIE A VYDAVATEĽSKÝCH TECHNÍK V LONDÝNE

Nadácia *St Bride Foundation*, skrytý klenot Londýna, bola založená v roku 1891. Špecializuje sa na „svet grafiky“, ale pôvodne slúžila rozvíjajúce- mu sa tlačiarenskému a vydavateľskému obchodu na neďalekej ulici Fleet Street. V súčasnosti sa o zbierky zaujímajú predovšetkým dizajnéri, grafici a typografi, ktorí navštevujú dizajnérske podujatia a workshopy. Komplex *St Bride* si zachováva mnoho pôvodných prvkov, vrátane kúpeľov, práčovne, tlačiarenských miestností a knižnice, ako aj populárne divadlo *Bridewell Theatre* alebo *Bridewell bar*, pričom ponúka celoročný kultúrno-zábavný program z oblasti divadelnej i hudobnej scény a výstav. Ďalším významným kultúrnym strediskom je knižnica *St Bride Library*, ktorá otvorila svoje brány čitateľom v novembri 1895 a rýchlo sa etablovala na jednu z najvýznamnejších zbierok kníh o technikách tlače, grafickom dizajne, kaligrafii, typografii, výrobe papiera a grafickom dizajne na svete. V knižnici sa nachádzajú periodiká o tlači, zväzky z histórie tlače, typografie a dizajne novín spoločne s jednou z najväčších a najvýznamnejších zbierok vzorov tlačiarenských typov sadzby na svete. Obsahuje asi 10 000 katalogizovaných predmetov, tisíce propagačných brožúr a viac ako 200 špeciálnych zbierok. V nespočetných podobách sa tu nachádzajú tlačené, písané, vyrezávané a odlievane slová, tiež architektonické písma a príklady aplikovanej typografie v médiách, rozsiahle zbierky oceľových razidiel a odlievacích matric pre metalické sadzby. Od konca 50. rokov 20. storočia sa zbierka rozšírila o mnoho predmetov, ako sú lisy, dierovače, matrice a stroje na odlievanie a sádzanie textu, drevené bloky, medené dosky či litografické kamene.

St Bride Foundation je jednoducho hlavným londýnskym centrom kreatívneho umenia v Londýne.

Zdroj:

<https://www.sbf.org.uk/about/>
<https://www.sbf.org.uk/library/>
<https://www.typeroom.eu/st-bride-library-turns-125-crowdfund-campaign>

▲ RENOVÁCIA A MODERNIZÁCIA CHÁTRAJÚCICH KNIŽNÍC V NAIROBI – DVE MLADÉ ŽENY MENIA TVÁR VEREJNÝCH KNIŽNÍC V KENI

Dve mladé ženy menia tvár kenských verejných knižníc, transformujú a renovujú chátrajúce knižnice z koloniálneho obdobia v Nairobi a snažia sa vštepiť kultúru čítania medzi Keňanmi. V minulosti boli v Keni mnohé verejné knižnice vytvorené predchádzajúcimi koloniálnymi vláдами finančne poddimenzované, preto sa v októbri 2017 Angela Wachuka, ako jedna z popredných kenských vydavateľiek africkej literatúry a výkonná riaditeľka literárnej organizácie *Kwani Trust* vo východnej Afrike, a Wanjiru Koinange, spisovateľka, podnikateľka a autorka románu *Havoc of Choice*, rozhodli založiť spoločnosť *Book Bunk*, zameranú na sociálny rozvoj a rehabilitáciu verejných knižníc v Keni. Angela Wachuka a Wanjiru Koinange prišli s nápadom renovácie verejných knižníc pri hľadaní miesta na kultúrne podujatie, pričom objavili knižnicu *McMillian Memorial Library* v značne nevyhovujúcom stave. Táto udalosť ich inšpirovala k založeniu spoločnosti *Book Bunk*, vďaka ktorej môžu realizovať modernizáciu verejných knižníc. Ich úsilie nespočíva len v pretváraní knižníc na miesta vnímané ako úložiská kníh, ale snažia sa, aby sa knižnice stali miestami kreatívnej tvorby, kde sa vymieňajú informácie a skúsenosti.¹

Organizácia *Book Bunk* premieňa verejné knižnice na „paláce pre ľudí“, verejné, inkluzívne a bezpečné priestory na stretávanie alebo vytváranie spoločenských kontaktov, teda priestory, v ktorých môžu obyvatelia Nairobi získať prístup ku všetkému, čo potrebujú, či už ide o právne poradenstvo, daňové vzdelávanie, kultúrne povedomie alebo neutrálny priestor. Okrem komplexnej renovácie budov zavádzajú do knižníc duševnú pohodu a vzdelávanie, organizujú kultúrno-výchovné podujatia a programy, ďalej slúžia komunitám, podporujú akademick-

ké a literárne činnosti a snažia sa implementovať informačné technológie do všetkých knižničných systémov, ako kontrola prístupu, správa zbierok, tvorba online katalógov. Výskumné a inventárne tímy spoločnosti Book Bank digitalizujú a katalogizujú zbierky v knižniciach, dopĺňajú chýbajúcu afrikanistickú zbierku a plánujú pridať zväzky kníh o Afričanoch, diaspóre, černošskej skúsenosti², ale aj detskú literatúru. Taktiež realizujú rôzne urgentné opravy i úpravy priestorov, ktoré vedú k celkovej architektonickej obnove vybranej knižnice, školenia digitálnych zručností pre knihovníkov a používateľov knižníc a zároveň chcú, aby sa digitálny život týchto knižníc zhodoval s digitálnymi možnosťami Nairobi.

Spoločnosť Book Bank v marci 2018 uzavrela partnerstvo s vládou kraja Nairobi, ktorá im udelila mandát na riadenie obnovy verejných knižníc a získavanie zdrojov. Pri získavaní finančných prostriedkov sa zameriavajú predovšetkým na jednotlivcov, korporácie, kultúrne a iné nadácie, ktoré majú záujem podporiť víziu prosperujúcich verejných priestorov pre obyvateľov Nairobi, preto okrem oslovenia sponzorov získavajú fiškálnu podporu na riadenie a správu architektonickej obnovy a správu verejných knižničných priestorov, vrátane dizajnu, a organizujú rôzne kampane na získanie verejnej podpory. (Napríklad katalogizácia archívov v priebehu roku 2019 bola realizovaná komunitnou aktivitou – crowdsourcingom.) V novembri 2020 boli autorky projektu *Book Bunk* ocenené kenským prezidentom Uhrom Kenyattom za renováciu a transformáciu troch verejných knižníc, a to *Makadara*, *Kaloleni* a *McMillan*.

Realizáciou rôznych podujatí a prípravou online programov na sociálnych sieťach pre verejnosť plánujú i naďalej rozvíjať kreatívny tím a pokračovať vo svojej revitalizačnej činnosti.

Zdroj:

<https://www.kenyans.co.ke/news/62632-meet-2-ladies-transforming-libraries-nairobi>

<https://impacthubmedia.com/14678/restoring-nairobi-iconic-libraries/>

<https://www.bookbunk.org/>

https://edition.cnn.com/2021/11/29/africa/book-bunk-kenya-library-renovations-africa-spc-intl/index.html?utm_source=fbCNNi&utm_campaign=africa&utm_medium=social&fbclid=IwAR-1PtIk05Sz683Tmg6DfR6ynGaUZIWJ8kl-SW07R6oCjvA4iPlhuHpWQ_TII

◆ SONG WORK – ZVUKOVÁ KNIŽNICA

Zvuk ruchu a zhonu na pracovisku je niečo, čo v poslednom období chýba v mnohých životoch. Mení sa spôsob, charakter a typ ľudskej práce. Zatvárajú sa niektoré závody, zvyšuje sa automatizácia. Čoraz viac ľudí pracuje z domu, a tak sa strácajú zvuky z rôznych prostredí, ktoré nás obklopovali. Preto sa hudobník Siôn Parkinson v škótskom meste Dundee rozhodol spustiť projekt *Song Work*. Prostredníctvom webovej stránky vyzýval ľudí, aby zdokumentovali a poslali „hluk“ kancelárií, tovární, laboratórií alebo obchodov. Autori nápadu sa snažili v archíve uchovať pre budúce generácie zvuky ešte predtým, ako navždy zmiznú. Cieľom bolo teda vytvoriť „pracovný hukot“ 21. storočia aj v spolupráci s hudobníkmi a zvukovými umelcami.

Na tomto ojedinelom projekte Siôn Parkinson spolupracoval s viacerými umelcami, napríklad s Andym Truscottom, Tommym Permanom, ale i s odborníkmi zo zvukového archívu Národnej knižnice Škótska (*The National Library of Scotland Sound Archive*). Zaujímavosťou je, že pri príležitosti spustenia rovnomennej webovej stránky *Song Work* tvorcovia projektu zverejnili novú skladbu *This Is a Work Song, Humans Aren't Working* vytvorenú pomocou zvukov z terénnej nahrávky z továrne Michelin, ktorá bola v roku 2020 zatvorená. Pre Sióna Parkinsona má michelinský záznam osobný význam, pretože sa narodil v meste Dundee po založení továrne Michelin, na ktorom participoval aj jeho otec. Zvuk z továrne bol z roku 2018, teda z obdobia, keď vo fabrike ešte nevedeli, že sa čoskoro zatvoria jej brány.

Ďalší zaujímavý zvuk pochádza z MRI zariadenia a bol zdokumentovaný po tom, ako bola Siónovi diagnostikovaná epilepsia. Súčasťou nahrávky je vyšetrenie magnetickou rezonanciou, keďže lekári z nemocnice Ninewells informovali, že zariadenie MRI bude čoskoro zastarané a nahradené aktuálnejšou technológiou. Napriek tomu, že zvuky MRI sú „takmer nepočúvatelné“, môžu byť použité ako súčasť hudby alebo filmu.

V súčasnosti je na webovej stránke zhromaždených už niekoľko desiatok zvukov z pracovísk, vrátane tlačiarenského stroja v *Dundee Contemporary Art*. Na stránke je možné vyhľadávať, odosielať a sťahovať zvuky bezplatne a do knižnice zvukov môže prispieť ktokoľvek. Siôn preto i naďalej povzbudzuje ľudí, aby napríklad telefónom zaznamenali zvuky z pracovísk a odoslali ich na webovú stránku

Song Work, ktoré budú následne darované archívu Národnej knižnice v Škótsku *National Library of Scotland Sounds archive*, odkiaľ ich budú môcť záujemcovia využívať. Ide o istú formu dedičstva zvukov, ktoré sú súčasťou každodenného života a zachovávajú sa pre budúce pokolenie.

Zdroj:

<https://www.bbc.com/news/uk-scotland-tayside-central-58056235>

<https://scotlands-sounds.nls.uk/>

<https://songwork.org/about>

◆ DIGITÁLNA DATABÁZA
INŠPIROVANÁ DANTEHO
BOŽSKOU KOMÉDIU –
DIVINE COMEDY DIGITAL

Nová digitálna databáza *Divine Comedy Digital* zhromažďuje umenie inšpirované *Božskou komédiou* od Danteho Alighieriho, ktoré vznikalo v priebehu siedmich storočí a oslavuje Danteho vplyv na umenie na celom svete. Počet umeleckých diel inšpirovaných *Božskou komédiou* od čias, keď básnik dokončil svoje epické a majstrovské dielo, je taký obrovský, že odkazovanie na báseň nevyhnutne znamená odkazovanie aj na jej ilustrácie. Tie sa začali objavovať už desaťročia po básnikovej smrti, no pokračujú doteraz. Môžeme skutočne tvrdiť, že názov *Božská komédia* pomenúva nielen epickú báseň, ale aj množstvo interpretácií tohto umeleckého diela. Myšlienka spájať umelecké diela rozmiestnené po celom svete na jednom virtuálnom mieste je zhmotnená práve v jedinečnej databáze *Divine Comedy Digital*. Používateľské rozhranie nevyžaduje pri navigácii žiadne

špeciálne znalosti o Dantem, avšak je dobré, keď pri prehliadaní zoznamu možností máte pri sebe aspoň referenčnú kópiu diela. Stránka je úhľadne rozdelená a prepínanie medzi možnosťami je nenáročné. V databáze sa nachádzajú umelecké diela, ktoré zobrazujú scény z *Božskej komédie*, ako iluminované rukopisy, rytiny, plátna, fresky a kresby. Používatelia si môžu zbierku prehliadať podľa vizuálnej podobnosti diel alebo podľa scény básne, ktorú umelecké dielo zobrazuje. V priebehu niekoľkých minút je možné objaviť rôzne – pre niekoho možno neznáme – ilustrácie inšpirované Danteho dielom, ako napríklad od Salvadora Dalího – *The Delightful Mount/Úžasná hora*, Alteandra Vellutella – *Dante and St. Bernard, Mary and the Trinity/Dante a Svätý Bernard, Mária a Trojica* i stovky ďalších. *Divine Comedy Digital*, ktorá si hovorí „stránka s pomalým surfovaním“, obsahuje praktický návod a umožňuje používateľom okrem prechádzania zbierkou aj možnosť navrhovania chýbajúcich umeleckých diel.

Projekt, ktorý bol spustený v júni 2021, je dielom spoločnosti The Visual Agency, agentúry pre informačný dizajn špecializujúcej sa na vizualizáciu údajov so sídlom v Miláne a Dubaji. Bol vytvorený pri príležitosti 700. výročia smrti Dante Alighieriho.

Ak Danteho dielo bude inšpirovať umelcov i v nasledujúcich storočiach, je možné, že ich vývoj sa bude uberať digitálnym smerom, a tak vzniknú interpretácie, o ktorých by sa básnikovi nikdy ani len nesnívalo.

Zdroj:

<https://www.openculture.com/2021/07/divine-comedy-digital.html>

<https://lithub.com/a-new-digital-humanities-project-celebrates-dantes-impact-on-art-around-the-world/>

<https://divinecomedy.digital/#/>

POZNÁMKY

- ¹ Keňa bola pod britskou nadvládou od roku 1895, pričom v roku 1920 bola vyhlásená za britskú kolóniu a zostala ňou viac ako 40 rokov. V tomto období mali povolený vstup do knižníc iba bieli európski kolonizátori.
- ² Pôvodné knihy v knižnici pripomínali koloniálne obdobie Kene. Napriek tomu, že tieto dobové knihy neodrážali skutočnosť a realitu, niektoré z nich si Keňania ponechajú ako dôležitú súčasť historického nazerania na ich dejiny.

ZOMREL MILAN LASICA

MGR. PETER CABADAJ

Milan Lasica, one of the most prominent personalities of modern Slovak culture and art, died in Bratislava on the 18th July 2021. The text briefly summarizes the admirable sixty-year career of this popular comedian and extremely versatile creator. From his university studies, he tightly cooperated with Július Satinský. The two brought an intellectual view to the world of satire. They are considered the founders of modern Slovak humour for their diversion from the simple, humorous narration. Lasica also appeared in several films, wrote songs and even published several books during his career. Most recently, he provided commentary on the current political events and discussed the old days on television.

Keywords: Milan Lasica; Július Satinský; Studio L + S; actor; singer; comedian; theatre; film

 peter.cabadaj5@gmail.com

Skon Milana Lasicu reflektovali hádam všetky slovenské i české printové aj elektronické médiá. Unisono konštatovali, že všestranný umelec zomrel v nedeľu 18. júla 2021 pri záverečnej klaňacke po koncerte s orchestrom Bratislava Hot Serenaders vo svojom domovskom Štúdiu L & S v Bratislave. Posledná pieseň, ktorú na jubilejnom koncerte interpretoval, bola akoby symbolicky šláger *Ja som optimista...*

Z tohto sveta odišiel do večnosti tak, ako žil – na javisku. Prakticky do záverečných chvíľ, posledného dychu hral v divadle, koncertoval, účinkoval v televíznych reláciách, písal. Nekrológy zvýrazňovali fakt, že išlo o obľúbeného komika, divadelného, filmového a televízneho herca, textára, speváka, dramaturga, scenáristu, režiséra, pedagóga, moderátora, glosátora či principála divadla. Menej sa už spomínalo, že Milan Lasica (nar. 3. 2. 1940 vo Zvolene) bol aj kvalitným dramatikom, fejtunistom, esejistom a publicistom.

L & S

Všeobecne známym sa stal najmä ako herec v autorských divadelných predstaveniach vedno s nerozlučnou dvojličkou Júliusom Satinským, s ktorým priniesli do domácej satiry intelektuálny pohľad na svet. Spoločenské udalosti komentovali s osobitým humorom a riadnou dávkou ironie.

Pre evidentný odklon od jednoduchého zábavného ľudového rozprávania ich možno plným právom považovať za zakladateľov moderného slovenského humoru. Vystúpenia bravúrne prelínali scénkami, skečmi, hudbou a piesňami, zdanlivo nevinnými dialógmi metaforicky „rozpítvávali“ situácie, v ktorých sa našli mnohí Slováci a Česi.

Milan Lasica vyštudoval dramaturgiu na Vysokej škole múzických umení v Bratislave (1962). Už počas štúdia vystupoval spolu so Satinským v autorských dialógoch v bratislavskej kaviarni Tatra. Koncom šesťdesiatych rokov účinkoval v Divadle na korze. Keďže mu v roku 1970 normalizačná štátna moc znemožnila pôsobiť na Slovensku, dva roky vedno so Satinským vystupovali v kabarete *Večerní Brno*. Od roku 1972 už nesmeli hrať svoje predstavenia ani tam. Vďaka ponuke Ivana Krajíčka a Kamila Peteraja istý čas účinkovali v spevohre Novej scény v Bratislave, od roku 1978 v činohre až napokon pre-

šli do novozaloženého Štúdia S (1982), kde Lasica od roku 1989 dlhodobo pôsobil ako riaditeľ.

Po mimoriadne úspešnom predstavení *Večer pre dvoch* (1966) bolo ďalším výrazným kabaretným celkom autorského tandemu Lasica & Satinský *Soirée* (1968). Tento legendárny program mal ohromný divácky ohlas – zároveň sa však stal aj jedným z dôvodov striktného zákazu uvádzania ich hier v nasledujúcich rokoch normalizačnej éry. Knižne stihli debutovať ešte v „zlatých šesťdesiatych“ zbierkou dramatických scénok a poviedok *Nečakanie na Godota* (1968). Oprávnené možno konštatovať, že už v spomenutých dielach zaujali ako nezameniteľní humoristi schopní problémovo reagovať na aktuálnu dobovú situáciu a spoločenskú atmosféru bez toho, aby produkovali konvenčnú a trápnu satiru. Medzi úspešné predstavenia z tohto obdobia ich tvorby patrí napríklad *Radostná správa pre všetkých, ktorí majú ťažkosti s mechúrom* (1969), *Ako vzniká sliepka* (1971), obísť nemožno ani knižný výber z viacerých inscenácií nazvaný *Lasica, Satinský a vy* (1970).

Tvorcovia vo svojich opusoch často rezignujú na dramatické postavy, vystupujú „sami za seba“ a narážajú tak tradíciu realistického divadla, v ktorom sa herec vciťuje do stvárňovanej figúry. Uvedeným zreteľom a tiež charakterom vlastného humoru sa priblížili legendárnej českej medzivojnovnej dvojici Werich & Voskovec. Komika Lasicu a Satinského bola založená na ironickom posunutí tých najbanálnejších životných situácií do absurdných rovín. Popri iných aspektoch dosiahli spomenutý efekt aj originálnym prístupom k jazyku, respektíve kreatívnym rozvíjaním celkových možností slovenčiny. Zároveň platí, že absurdná línia ich textov vôbec neznamena únik od reality, práve naopak, lebo pre autorov to bol spôsob, ako upozorniť na pohodlnú a nebezpečnú konvenčnosť v myslení, respektíve na prázdnotu jazyka, ktorým sa toto myslenie prejavuje. Typickú ukážku naznačenej línie predstavujú ich texty reflektujúce slovenskú národnú mentalitu. Zrkadlia ju so skeptickým humorom, bonmotmi, no hlavne bez zbytočných ornamentov a romantického pátosu.

Interesantnou epizódou biografie L & S je ich participácia na vydávaní recesistického „magazínu nenáročného diváka pre otázky zlatej strednej Európy“ *Infarkt* (1969). Až trinásť šéfredaktorov – všetko výrazných umeleckých zjavov – tejto legendárnej prílohy mesačníka Mladá tvorba naraz zabezpečovalo, že jeden odvolaný šéfredaktor mohol byť okamžite nahradený ďalším (V. Bednár, L. Dohnal,

Zľava Júliu Satinský, Stanislav Štepka a Milan Lasica v improvizovanom programe na javisku Štúdia L+S v Bratislave. Foto Jozef Uhliarik, zdroj: LA SNK

E. Havetta, K. Földvári, T. Janovic, M. Labuda. M. Lasica, I. Luther, J. Melkovič, I. Popovič, V. Popovič, J. Satinský, M. Vanek).

Ako ilustračný príklad zvrátenosti normalizačnej mašinerie spomenieme disidentský vklad Lasicu a Satinského do ikonického filmu *Pacho, hybský zbojník* (1975). Hoci boli autormi bravúrne vypointovaných dialógov a bonmotov (viaceré zľudovali), na základe príkazu vedúceho ideologického oddelenia ÚV KSS Ľudovíta Pezlára nemohli figurovať v titulkoch. Vďačný režisér Martin Ťapák nepresadil „u súdruhov“ ani to, aby herecky stvárnil epizódne roly členov Pachovej zbojníckej družiny.

BOLO NÁS JEDENÁŠŤ

Koniec vynútenej prestávky znamenal pre excelentnú autorskú dvojicu, ktorú nezlomila ani svojvôľa totalitného komunistického režimu, najskôr možnosť prezentovať sa muzikálovou úpravou hry Jána Soloviča *Žobrácke dobrodružstvo* pod názvom *Plné*

vrecká peňazí (1975 – jeden z najhranejších slovenských muzikálov v dejinách) a Lasicovou dramatizáciou Mináčovho románu *Výrobca šťastia* (1985 – spolu s V. Mináčom). Až potom mohli uviesť svoje hry *Deň radosti* a *Náš priateľ René* s podtitulom *Voľne podľa Jozefa Ignáca Bajzu* (obe 1986). Posledné dva opusy vedno s televíznym kabaretným cyklom z osemdesiatych rokov *Nikto nie je za dverami* tvoria súčasť knihy *Tri hry* (1988). Inscenácia *Náš priateľ René* bola tiež začiatkom úspešnej kooperácie so skvelým hudobným skladateľom a „človekom hromadného výskytu“ Jarom Filipom.

Pokiaľ ide o Lasicove samostatné diela, najprv dominovali piesňové texty. Výbery z nich uzreli svetlo sveta v knihách *Bolo nás jedenásť* (1985), *Piesne o ničom* (1989), *Piesne a iné texty* (2003), *Slávne texty slávnych piesní* (2008), *Piesnenie* (2016) a iné. Účinný komický efekt jednotlivých textov spôsobuje už ich štylizovaná naivistická podoba. Napríklad pri rýmoch si autor často „pomáhal“ citoslovcami či uplatnením slova v nesprávnom páde. Zdanlivo „o ničom“ texty Milana Lasicu v skutočnosti nenápadne reflektujú smutno-smiešne stránky človečen-

skej letory, grobianstvo, ľudskú hlúposť, aroganciu, bezduchosť, malosť, „radostnú spokojnú obmedzenosť“... Iné majstrovské texty zas možno charakterizovať ako lyricko-komické obnažovanie drobných potešení a nuáns každodenného života. Hádám ani netreba zdôrazňovať, že legendárny štúdiový album *Bolo nás jedenásť* – autorskej a interpretačnej trojice Lasica, Satinský, Filip – patrí medzi najvýraznejšie tituly v histórii slovenskej populárnej hudby. Súčasne sa tento znamenitý „triumvirát“ stal symbolom slobodného kumštu, vtipného glosovania, zmysluplného humoru a inteligentnej zábavy. (Mimochodom, v auguste uplynulo osemdesiat rokov od narodenia Júliusa Satinského.)

„Dvojknihá“ *Zoči-voči* (1999), ktorú vydal spoločne s kamarátom Tomášom Janovicom, obsahuje Lasicove fejtóny zverejnené časopiseckou formou v predošlom decéni. Kultivované, jazykovo vycibrené fejtóny, glosy, úvahy, sentencie, bonmoty a gnómy z ďalšieho obdobia publikoval autor v zbierkach *Spoza dverí* (2003), *Bodka* (2007), *Bodka 2* (2009) a inde. Špeciálnu kategóriu predstavujú žánrovo rozmanité knižky *Listy Emilovi: Na fašírky mi nesiahaj* (2012), *Listy Emilovi I. – IV.* (2012 – 2014), *Frídrop Milana Lasica* (2020).

MILOVAL VLASTNÝ SVET

Okrem Júliusa Satinského a Tomáša Janovica napísal Lasica tituly aj s Miroslavom Horníčkom, Stanislavom Šepkom či Pavlom Vilikovským, niekoľko publikácií mu vyšlo v susednom Česku (v tomto

smere patrí za riekou Moravou bezpochyby medzi najznámejších slovenských literárnych tvorcov). Zasluhou Kolomana Kertésza Bagalu (L. C. A.) vyšlo trojzväzkové súborné dielo s názvom *L & S* (1996 – 2000). Sporadicky sa Lasica venoval aj prekladaniu divadelných hier z češtiny (V. Havel, M. Uhde) a poľštiny (S. Mrožek).

Plným právom ho môžeme označiť za obľúbeného česko-slovenského umelca, čo azda najpresvedčivejšie ilustrujú filmové roly. Českí režiséri radi využívali Lasicovu striedmosť vo výraze, istý odstup a tajomnosť. Ako konkrétne príklady spomenieme účinkovanie v úspešných hraných filmoch *Srdečný pozdrav ze zeměkoule* (1982), *Samorost, Tři veteráni* (oba 1983), *Vážení přátelé, ano* (1989), *Saturnin* (1994), *Výchova dívek v Čechách* (1997), *Pastí, pastí pastičky* (1998) či *Obsluhoval jsem anglického krále* (2006).

Životný príbeh Milana Lasicu, ktorý bytostne miloval vlastný svet, potvrdzuje platnosť okrídleného výroku, že kým malí ľudia o prestíž bojujú, veľkí ľudia ňou disponujú. On nikdy nemusel o prestíž bojovať, za neho najpresvedčivejšie hovorilo to, čo za úctyhodných šesť decénií vytvoril. A do večnosti odišiel tak ako veľkí dramatickí umelci – priamo na divadelnej scéne. Generálne uznanie a pomyselný aplauz budú dlho sprevádzať tvorcov kumšt, myšlienky uložené v literárnych dielach, televízii či na filmovom plátne, jeho hlas bude znieť z množstva hudobných nosičov.

Češť pamiatke Milana Lasicu!

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

DOČEKAL, Boris. 2000. *Melancholický klaun Milan Lasica*. Jihlava : Listen. 128 s. ISBN 80-802360-3-0.

FÖLDVÁRI, Kornel. 2004. *Svet pre dvoch: O Lasicovi a Satinskom*. Levice : L. C. A. 125 s. ISBN 80-89129-1-5.

ZA RAJMUNDOM LAUROM

MGR. PETER CABADAJ

At the age of 77, a sculptor and restorer Rajmund Lauro died in Martin in July 2021. For thirty-six years, as an employee of the Matica Slovenská and then the Slovak National Library, he worked in the field of literary museum communication and the presentation of the life and work of prominent personalities of Slovak history.

Keywords: Rajmund Lauro; literary museology; fine arts; sculptor; restorer; Matica Slovenská

 peter.cabadaj5@gmail.com

Dňa 13. júla 2021 sa na Národnom cintoríne v Martine konala posledná rozlúčka s múzejníkom a výtvarníkom Rajmundom Laurom, ktorý bol takmer celý svoj pracovný život v službách Matice slovenskej, respektíve Slovenskej národnej knižnice. Vo veku 77 rokov nás opustil nielen kvalitný tvorca, ale i vzácny kolega a žičlivý priateľ.

Dovedna tridsaťšesť rokov ako múzejník, sochár a reštaurátor významne participoval na rozvíjaní národného kultúrneho dedičstva Slovenska. Účinkoval vo sfére literárnomúzejnej komunikácie a prezentácie života a diela výrazných zjavov našej histórie. Vďaka umeleckému majstrovstvu, veľkému nasadeniu, zodpovednému prístupu a v neposlednom rade i ľudským kvalitám sa stal uznávaným tvorcom nespočetných výtvarných návrhov, architektonických riešení a praktických realizácií expozičných projektov. Neopakovateľne vedel prejavovať spontánnu radosť a potešenie z rôznorodých materiálov a tvarov. Ako sochár zvečnil kľúčové osobnosti slovenských dejín, ktoré dokázal zachytiť vo „fotograficky“ živom okamihu. Komornú tvorbu charakterizuje zjednodušený tvar spojený s premysleným detailom, pričom opusom šikovne vdýchol mysterióznu atmosféru.

Keďže bol narodený v znamení býka, nemohol v sebe zaprieť vlastnosti, ktoré mu dali do vienka hviezdy. Máme na mysli príslovečný elán, entuziazmus a vytrvalosť, znásobenú úprimným vzťahom k ľuďom a svojmu okoliu.

Rajmund Lauro prišiel na tento svet 29. apríla 1944 v Košickej Belej, o dva roky neskôr sa celá rodina presťahovala do obce Tesáre nad Žitavou. Zmaturoval na Strednej všeobecnej škole v Zlatých Moravciach, vzápätí študoval kombináciu ruský jazyk a výtvarná výchova na Pedagogickej fakulte v Banskej Bystrici, čo definitívne spečatilo jeho profesionálnu umeleckú orientáciu. Hneď po absolvovaní povinnej vojenskej služby istý čas pôsobil ako učiteľ na základných školách v regióne Kysúc, kde ho už sprevádzala manželka Anna – tiež pedagogička.

VÝSTAVY

Zlomovým dátumom Laurovej biografie je rok 1971, keď sa stal výtvarníkom vo vtedajšom Literárnomúzejnom oddelení Matice slovenskej v Martine (dnes Literárne múzeum SNK). Odvtedy intenzívne a zmysluplne tvoril, nebadane skrytý pred zrakmi širšej kultúrnej verejnosti, v múzejnom ateliéri. „*Naše spoločné prezentácie výstav*“ – uvádza

dlhoročný kolega a blízky priateľ Jozef Beňovský – „*prijímali nielen v Prahe, ale aj v Nemecku, Rusku i Paríži. Tam sme napríklad predstavili úspešný projekt nazvaný Klenoty slovenskej literatúry, a neskôr i dielo disidentského spisovateľa Dominika Tatarku – Slovenské cesty k slobode. Mimoriadne vzácne sú aj Laurove početné originálne skulptúry a reliéfne zobrazenia slovenských osobností, ktoré rozosial takmer po celom Slovensku. Nájdeme ich na cintorínoch, mestských námestiach či v rôznych duchovných inštitúciách.*“ Citované slová rozšírimo o názvy vybraných expozičných projektov, ktoré niesli Laurovu autorskú pečat: *Detská knihy kedysi a dnes; Revolučný básnik Janko Kráľ; Ivan Krasko; Matica slovenská v minulosti a súčasnosti; Čujte, čujte Slovieni; Cyrilo-metodská tradícia v literatúre a umení na Slovensku; Anton Augustín Baník – vedec krásou očarený; Ján Kollár – básnik a vedec; Korene slovenskej štátnosti; Jozef Cíger Hronský; Mne Slovensko krásou je – prezentácia diel Pavla Országha Hviezdoslava, Martina Kukučina a Pavla Dobšinského; Slovenské pohľady – storočnica najstaršieho literárneho periodika; Básnik a politik Ladislav Novomeský; Cestopis života a duše Emila Boleslava Lukáča; Rozhovory – Poézia Jána Botta vo výtvarnej interpretácii Jána Prostredného.* Rozhodne stojí za zmienku, že autormi libriet uvedených (aj ďalších) výstav boli okrem Jozefa Beňovského tiež Mišo Adamov Kováč, Imrich Sedlák, Augustín Maťovčík, Anna Hollá, Michal Eliáš, Peter Cabada a iní.

SKULPTÚRY

Osobitnú kategóriu Laurovej bohatej tvorby predstavujú skulptúry a pomníky na Národnom cintoríne v Martine (busty Pavla Halašu, Antona Augustína Baníka, Milana Thomku Mitrovského, odliatok plastiky Hansa Christiana Andersena na hroboch Rollovcov...), respektíve jedinečná galéria dejateľov Oravy v centre Dolného Kubína (portréty Andreja Halašu, Juraja Janošku, Pavla Bujnáka, Margity Figuli, Martina Kukučina, Thea H. Florina, Petra Škrabáka). Integrovanou súčasťou panteónu v Dolnom Kubíne sú aj pozoruhodné sochárske diela zo záverečnej fázy Laurovej tvorby – skulptúra pamätníka Martina Luthera a busta Juraja Thurzu (2017). Oprávnené možno do kategórie špičkových umeleckých opusov zaradiť aj nadživotný portrét pápeža Jána Pavla II., ktorý je umiestnený na biskupskom dvore v Banskej Bystrici. Socha Štefana Moysesu, spoluzakladateľa a prvého predsedu Matice slovenskej, zas dominuje v záhrade katolíckej fary v centre Martina.

Tvorba je zvláštna alchýmia. Zmes samoty a túžby nezostať osamotený navždy. Slávny literát Ernest Hemingway v ďakovnom prejave po udelení Nobelovej ceny okrem iného uviedol, že „*spisovateľ, pretože svoju prácu robí osamote, musí každý deň hľadiť smerom do večnosti alebo do jej neprítomnosti. Pre každého spisovateľa by každá kniha mala byť novým začiatkom, kde sa stále znovu usiluje o čosi, čo nemožno dosiahnuť. Vždy by sa mal usilovať o niečo, čo ešte nikto pred ním nespravil, o čo sa druhí pokúšali, ale v čom zlyhali. Tak môže mať pri veľkej dávke šťastia z času na čas úspech.*“ Netreba pochybovať o analógii medzi literátom a sochárom. Pri pohľade smerom do večnosti sa nejednému podlomia kolena. V takej chvíli musí byť výzva urobiť niečo, o čo sa druhí usilovali, ale márne, silnejšia ako strach z fiaska. Šťastie sa totiž prikloní len k tým, ktorí sa oň vytrvalo pokúšajú. Deň po dni, roky, celý život – ako Rajmund Lauro.

Graficky či dizajnersky tvorca participoval aj na zhotovení stálych múzejných expozícií (Literárne múzeum P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne, rodný dom Ďurka Langsfelda v Sučanoch, pamätne izby Štefana Moysesu vo Veselom, Fraňa Kráľa v Smrečanoch, Michala Miloslava Hodžu v Rakši a Valentína Beniaka v Chynoranoch). Venoval sa tiež knižnej ilustrácii, tvorbe plagátov náučného charakteru, obísť nemožno ani mimoriadne záslužné reštaurovanie starých zbierok z fondu dnešného Literárneho múzea SNK.

Ak zoberieme do úvahy celý obdivuhodný širokospektrálny rozsah Laurovej tvorby, rôzne kontexty, prostredia a súvislosti, ktoré k nej plynutím času prispeli a formovali ju, mali by sme si väčšmi ceniť dielo tejto výraznej umeleckej osobnosti.

OSOBNÁ SPOMIENKA

Keďže som Rajmunda Laura poznal takmer tri desiatky rokov, pripojím aj osobnú reminiscenciu. Naša vzájomná spolupráca sa prehĺbila po vzniku samostatnej Slovenskej národnej knižnice (2000). Rezultátom bolo niekoľko výstav, ktoré SNK úspešne prezentovala nielen doma, ale i v zahraničí. Bezpo-

chyby najväčší divácky aj mediálny ohlas mal veľký medzinárodný expozičný projekt Slovenský exil 20. storočia (2003). SNK ho pripravila v kooperácii s mnohými domácimi a českými kultúrnymi, umeleckými a vedeckými inštitúciami. Jednotlivé prezentácie sa postupne konali v Brne, Martine, Prahe, Budapešti, Krakove a Ríme. Invenčný, v materiáloch a technológiách rozhladený Rajmund Lauro navrhol a zrealizoval pôsobivé architektonické riešenie a moderný výstavný systém, evokujúci nielen éru studenej vojny a neslobody v totalitnom Československu, ale i ľudskej odvahy, statočnosti a nádeje v lepšiu budúcnosť. Nikdy nezabudnem na Rajove konštruktívne nápady, zaujatie atraktívnou témou, vynaloženú energiu a celkový prístup. Bez jeho kumštu, respektíve tvorivého vkladu by hodnotná výstava nemala dosiahnutú domácu aj medzinárodnú rezonanciu. Počas troch rokov trvania expozície Slovenský exil 20. storočia ju videlo vyše 15 tisíc ľudí v piatich krajinách Európy.

EPILÓG

Či sa už tomu človek bráni, alebo nie, vstupujú mu do spomienok blízki ľudia. Akoby boli naozaj prítomní, veď ak by sme sa niekedy priveľmi snažili, azda by sme sa ani nebránili ich dotyku. Niekedy je to sen, inokedy len záblesk, no všetky tie bytosti sa správajú v našom srdci tak bezprostredne, akoby naň mali vyárendované právo a akoby nás nikdy neopustili. Niečo také cítim v súvislosti s Rajmundom Laurom. Ako zvykne vravieť jeden turčiansky básnik, zapadne sláva a mená budú zabudnuté. Nastane čas, keď ostane len dielo a jeho tvorca už nebude dôležitý. Zatiaľ však takýto čas neprišiel. Aj preto dnes vieme, že tvorca je rovnako dôležitý, ako ním vykonané dielo. Veď dielo je príslušnou osobnosťou determinované! Práve z tohto dôvodu si pripomíname odchod kvalitného umelca a vzácneho človeka, ktorý inšpiratívne zasiahol do životných príbehov mnohých kolegov, priateľov, známych.

Češť pamiatke Rajmunda Laura!

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

BEŇOVSKÝ, Jozef. Na večnosť odišiel múzejník a výtvarník Rajmund Lauro. In *Mestské noviny* (Martin). Roč. 5, č. 8 (2021), s. 9. ISSN 2454-0390.

CABADAJ, Peter. 2003. *Slovenský exil 20. storočia*. Martin : Slovenská národná knižnica, nečíslované.

PAUER, Marián. 2002. *Koruna pre kráľovnú*. Bratislava : Merkúr Print. 109 s. ISBN 80-967754-5-6.

Slovenská národná knižnica vydala v roku 2021 tieto publikácie:

BIBLIOGRAFIA INOREČOVÝCH TLAČÍ Z ÚZEMIA SLOVENSKA 1901 – 1918

Bibliografia registruje, spracúva a sprístupňuje záznamy o inorečových, predovšetkým maďarských, nemeckých a latinských tlačiach neperiodického charakteru, ktoré boli v priebehu rokov 1901 – 1918 vydané alebo vytlačené na území dnešného Slovenska. Obsahuje 2 666 abecedne zoradených bibliografických záznamov a sedem registrov. Dielo predstavuje východiskový materiál pre ďalší výskum všeobecných i regionálnych dejín s akcentom na dejiny knižnej kultúry, ako aj bádanie v oblasti literatúry, školstva, zdravotníctva a hospodárstva.

Autor: Agáta Klimeková – Janka Ondroušková
Rok vydania: 2021
Vydavateľ: SNK
Počet strán: 416

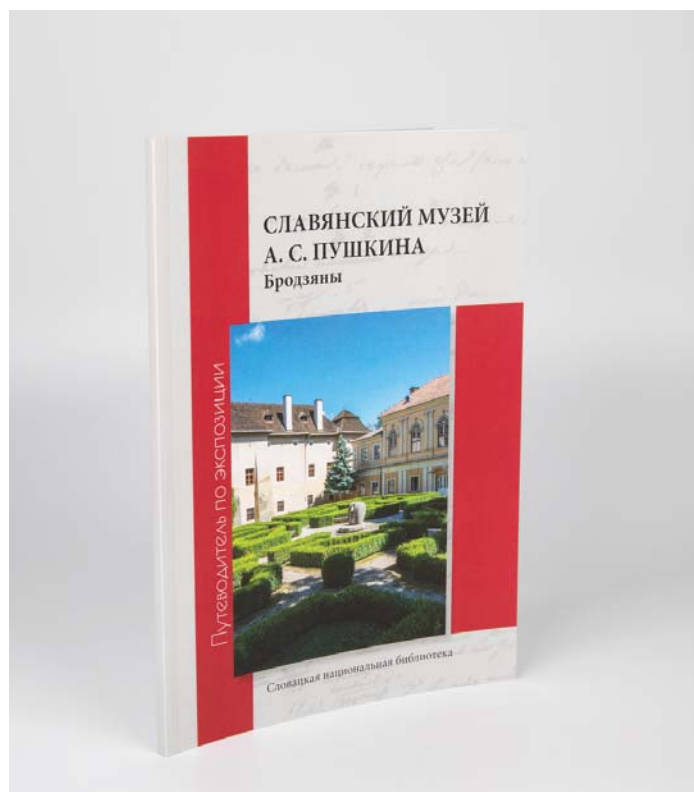
Publikáciu je možné objednať e-mailom na adrese objednavky_knihy@snk.sk
alebo telefonicky na čísle 043/2451 277.

SLOVANSKÉ MÚZEUM A. S. PUŠKINA BRODZANY. SPRIEVODCA PO EXPOZÍCIÍ

Publikácia v ruskom jazyku sprevádza návštevníkov po expozícii umiestnenej v priestoroch renesančného kaštieľa v Brodzanoch, ktorá sa v súčasnosti zameriava predovšetkým na prezentáciu životných osudov a aktivít členov friesenhofovsko-oldenburskej rodiny.

Славянский музей А. С. Пушкина Бродзяны. Путеводитель по экспозиции

Издание сопровождает посетителей музея экспозицией, которая расположена в ренессансной усадьбе в Бродзянах, и в настоящее время в основном посвящена представлению жизни и деятельности членов семьи Фризенгоф-Ольденбург.

Autor: Augustín Maťovčík a kol.
Rok vydania: 2021
Vydavateľ: SNK
Počet strán: 88

Publikáciu je možné objednať e-mailom na adrese objednavky_knihy@snk.sk
alebo telefonicky na čísle 043/2451 277.

